

Εξετάζοντας ξανά την Έρευνα για την Γονική Σύγκρουση, την Κοινή Ανατροφή και τις Ρυθμίσεις Επιμέλειας

Linda Nielsen
Wake Forest University

Το παρόν άρθρο ασχολείται με 4 ερωτήματα: Πρώτο, πόσο βάρος θα πρέπει να δίνεται στην γονική σύγκρουση και στην ποιότητα της σχέσης κοινής ανατροφής στις αποφάσεις για τον γονικό χρόνο ανατροφής, ειδικά σε σχέση με την διαμονή των παιδιών που προβλέπει τουλάχιστον το 35% του χρόνου τους με κάθε γονέα στα πλαίσια της κοινής ανατροφής; Δεύτερο, μέχρι ποιο σημείο συνδέονται η χαμηλή σύγκρουση και η συνεργατική κοινή ανατροφή και τα καλύτερα αποτελέσματα για τα παιδιά; Τρίτο, σε ποιο βαθμό είναι συνδεδεμένα τα αποτελέσματα των παιδιών με το εάν οι γονείς τους αντιδρούν στο δικαστήριο για την επιμέλεια ή γενικότερα έχουν υψηλό βαθμό σύγκρουσης; Τέταρτο, συνδέεται η κοινή επιμέλεια με χειρότερα αποτελέσματα απ' ότι η αποκλειστική επιμέλεια για τα παιδιά που οι γονείς τους έχουν μια συγκρουσιακή, μη συνεργατική σχέση κοινής ανατροφής; Οι πρόσφατες έρευνες δεν υποστηρίζουν την αντίληψη ότι η σύγκρουση, συμπεριλαμβανομένης και της νομικής σύγκρουσης, θα έπρεπε να αποκλείει την κοινή επιμέλεια ως την βέλτιστη διευθέτηση που εξυπηρετεί το καλύτερο συμφέρον των παιδιών. Οι γονείς με κοινή επιμέλεια δεν έχουν εν γένει σημαντικά λιγότερη σύγκρουση ή περισσότερο συνεργατικές σχέσεις μεταξύ τους από ότι οι γονείς της αποκλειστικής επιμέλειας. Η σύγκρουση και η χαμηλή ποιότητα κοινής ανατροφής δεν συνδέονται με χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά της κοινής επιμέλειας από ότι για αυτά της αποκλειστικής επιμέλειας. Η ποιότητα της σχέσης γονέα - παιδιού είναι καλύτερη μεταβλητή πρόβλεψης των αποτελεσμάτων των παιδιών από ότι η σύγκρουση, με την εξαίρεση των πιο ακραίων μορφών σύγκρουσης στην οποία μπορεί να εκτεθούν τα παιδιά. Ενώ συνεχίζουμε τις προσπάθειές μας για βελτίωση των σχέσεων των γονέων μεταξύ τους, θα πρέπει να επιδοθούμε στο να βοηθήσουμε και τους δυο γονείς για να διατηρούν και να ενισχύουν τις σχέσεις τους με τα παιδιά τους.

Λέξεις κλειδιά: κοινή επιμέλεια, κοινή ανατροφή, σύγκρουση, διαζύγιο, επιμέλεια

Η γονική σύγκρουση και η ποιότητα της σχέσης κοινής ανατροφής μεταξύ των γονέων διαδραματίζουν καίριους ρόλους σε αξιολογήσεις που αφορούν επιμέλεια παιδιού και αποφάσεις δικαστηρίου, ειδικά σε σχέσεις με παιδιά που ζουν με τον κάθε γονέα για τουλάχιστον 35% του χρόνου σε ρυθμίσεις εξίσου κοινής επιμέλειας (κοινής επιμέλειας και φροντίδας - Joint physical custody: JPC). Όταν οι χωρισμένοι γονείς διατηρούν μεταξύ τους σημαντική σύγκρουση και δεν τα πηγαίνουν καλά ως γονείς κοινής ανατροφής πλανάται συχνά η υπόθεση ότι τα παιδιά τους δεν μπορούν να ωφεληθούν από την κοινή επιμέλεια και ίσως να παρουσιάσουν χειρότερα αποτελέσματα από το αν ζούσαν σε καθεστώς αποκλειστικής επιμέλειας με τον έναν γονέα.

Στην αναφορά της σε αυτό το θέμα, η εργασία αυτή επικεντρώνεται σε τέσσερα ερωτήματα: Πρώτο, σε ποιον βαθμό η χαμηλή σύγκρουση και η συνεργατική σχέση κοινής ωφελούν τα παιδιά; Δεύτερο, έχουν τα παιδιά που οι γονείς τους έχουν υψηλό επίπεδο νομικής σύγκρουσης ή που μεταφέρουν τις διαφωνίες τους περί επιμέλειας στο δικαστήριο, χειρότερα αποτελέσματα από ότι τα παιδιά που οι γονείς τους επιτυγχάνουν μια συμφωνία επιμέλειας χωρίς υψηλή νομική σύγκρουση; Τρίτο, εάν τα παιδιά της κοινής επιμέλειας ζουν με κάθε γονέα για τουλάχιστον 35% του χρόνου τους έχουν σημαντικά καλύτερα αποτελέσματα εάν οι γονείς τους έχουν μικρή ή καθόλου σύγκρουση και λειτουργούν σαν μια φιλική συνεργατική ομάδα; Δηλαδή, σχετίζονται η σύγκρουση και η χαμηλή συνεργασία με χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά στις οικογένειες της κοινής επιμέλειας από ότι σε αυτές της αποκλειστικής επιμέλειας; Τέταρτο, έχουν οι γονείς της κοινής επιμέλειας σημαντικά λιγότερη σύγκρουση και περισσότερο επικοινωνιακές και συνεργατικές

γονικές σχέσεις; Εάν βασίσουμε τις απαντήσεις μας σε ξεπερασμένα, ατελή, παρερμηνευμένα ή ημιτελή δεδομένα, τότε επιτρέπουμε στη σύγκρουση και στη κοινή επιμέλεια να ενισχύουν την αποκλειστική επιμέλεια.

Έχετε ξεγελαστεί;

Οι επαγγελματίες που ασχολούνται με θέματα επιμέλειας συχνά ξεγελιούνται ή πέφτουν θύματα του Φαινομένου της Αυθαίρετης Δήλωσης (Woozle effect) από την έρευνα με τρόπους που μπορούν να τους οδηγήσουν «εκτός πορείας» (Cashmore & Parkinson, 2014; Johnston, 2007; Ramsey & Kelly, 2006). Το Φαινόμενο της Αυθαίρετης Δήλωσης (Woozling) είναι η διαδικασία μέσω της οποίας λανθασμένη, μεροληπτική ή παρερμηνευμένη έρευνα επαναλαμβάνεται και παρερμηνεύεται τόσο συχνά που τελικά γίνεται ευρέως αποδεκτή ως αληθής. Η ιδέα ή η πεποίθηση που γίνεται ευρέως αποδεκτή, ακόμη κι αν δεν έχει ισχυρές βάσεις σε έρευνα, ονομάζεται «Woozle» (Στις ΗΠΑ). Η διαδικασία του Φαινομένου της Αυθαίρετης Δήλωσης (Woozling) και η επιρροή της σε αποφάσεις επιμέλειας παιδιού έχει ευρέως περιγραφεί αλλού (Nielsen, 2014a, 2015a).

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει τέσσερις από τους τρόπους που η έρευνα περί σύγκρουσης και κοινής ανατροφής έχει επηρεαστεί από το Φαινόμενο της Αυθαίρετης Δήλωσης. Πρώτο, μόνο οι μελέτες που υποστηρίζουν μια άποψη επαναλαμβάνονται και δημοσιεύονται, παραβλέποντας ή δίνοντας ελάσσονα σημασία σε αυτές που υποστηρίζουν την αντίθετη άποψη. Δεύτερο, ευρήματα από συγκεκριμένες μελέτες μεγαλοποιούνται και παρουσιάζονται με τρόπο εντυπωσιακό. Τα δεδομένα παρουσιάζονται εκτός πλαισίου. Σημαντικά μειονεκτήματα παραβλέπονται. Σαρωτικές και ατεκμηριώτες γενικεύσεις προσφέρονται σχετικά με τη σημασία των επιλεγμένων ευρημάτων. Τρίτο, τα ευρήματα μιας μελέτης μπορεί να αναφερθούν με λανθασμένο τρόπο, μερικές φορές εκ διαμέτρου αντίθετα από τα δεδομένα ή με ισχυρισμούς που βασίζονται σε δεδομένα που δεν είχαν καν συμπεριληφθεί στην εν λόγω μελέτη. Τέταρτο, μερικοί άνθρωποι κύρους ή επιρροής επανειλημμένα προωθούν μια άποψη, ειδικά στα MME, ως αντιπροσωπευτική της έρευνας επάνω στο θέμα.

Πρόληψη του Φαινομένου της Αυθαίρετης Δήλωσης (Woozle) : Αναγνωρίζοντας τους Περιορισμούς της Έρευνας

Για να μειωθεί η πιθανότητα της παραποίησης των δεδομένων μέσω του Φαινομένου της Αυθαίρετης Δήλωσης (Woozling), πέντε περιορισμοί θα πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν σχετικά με τις ερευνητικές μελέτες που συζητούνται σε αυτή την εργασία. Πρώτο, λόγω του ότι όλες οι μελέτες είναι σχετικές μεταξύ τους (correlational), καμία μελέτη δε μπορεί να αποδείξει ότι η σύγκρουση, ή η σχέση κοινής ανατροφής, ή η ποιότητα της σχέσης γονέα-παιδιού προκαλεί καλύτερα ή χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά. Παρόλα αυτά, οι μελέτες συσχέτισης είναι πολύτιμες γιατί μας δείχνουν την ισχύ της σχέσης μεταξύ μεταβλητών και μας βοηθούν να κάνουμε πιο ακριβείς προβλέψεις. Περισσότερο εξελιγμένες τεχνικές συσχέτισης, όπως αυτές που χρησιμοποιούνται σε πολλές από τις μελέτες στην παρούσα εργασία, υπολογίζουν τις συσχετίσεις κατόπιν του υπολογισμού άλλων παραγόντων που θα μπορούσαν αλλιώς να επηρεάσουν την ισχύ της συσχέτισης. Οι συσχετίσεις μπορούν επίσης να παρουσιαστούν ως **path analyser** οι οποίες είναι αρκετά πολύτιμες επειδή υπολογίζουν την ισχύ των άμεσων και των έμμεσων συσχετίσεων μεταξύ πολλαπλών παραγόντων. Όσον αφορά σε συσχέτιση και αιτιώδη σχέση, όταν η παρούσα εργασία συζητά την «επίπτωση» ή τις «συνέπειες» σε μια

μελέτη, αυτό αναφέρεται στη στατιστική σημαντικότητα των ευρημάτων και δεν υπαινίσσεται αιτιώδη σχέση μεταξύ των μεταβλητών.

Δεύτερο, οι μελέτες μετρούν την σύγκρουση και την ποιότητα της γονικής σχέσης κοινής ανατροφής με διαφορετικούς τρόπους. Κάποιες μετρούν τη σύγκρουση ξεχωριστά από τη γονική σχέση κοινή επιμέλειας, ενώ άλλες συμπεριλαμβάνουν τη σύγκρουση ως μια από τις διάφορες πτυχές της συνολικής σχέσης κοινή επιμέλειας. Κάποιες χρησιμοποιούν τυποποιημένες κλίμακες που έχουν σχεδιαστεί ειδικά για τη μέτρηση σύγκρουσης ή κοινή επιμέλειας μεταξύ χωρισμένων γονέων. Άλλοι ερευνητές δημιουργούν τα δικά τους ερωτηματολόγια.

Ακόμη πιο σημαντικό, για τις λίγες μελέτες που έχουν συγκεκριμένα ερευνήσει την «βίαση» σύγκρουση, είναι ότι δεν έχει γίνει διάκριση μεταξύ των διαφόρων ειδών σωματικής επιθετικότητας ή βίαιης συμπεριφοράς. Οι περισσότερες από αυτές τις μελέτες απλά ρωτούν τους γονείς, συνήθως μόνο τη μητέρα, εάν υπήρξε «σωματική βία» ή «ενδοοικογενειακή βία» πριν το χωρισμό. Αυτός ο περιορισμός είναι σημαντικός γιατί υπάρχουν δύο ξεχωριστές κατηγορίες σωματικής βίας που δε θα έπρεπε ποτέ να θεωρηθούν ότι είναι συγκρίσιμες ειδικά σε περίπτωση που αφορούν αποφάσεις ανάθεσης επιμέλειας παιδιών (Hardesty et al., 2015). Η πιο ασυνήθιστη, αλλά και πιο καταστροφική είναι η σωματική σύγκρουση που αναφέρεται ως καταναγκαστική ελεγκτική βία, τρομοκρατία συντρόφου ή ξυλοδαρμός. Αυτό το μοτίβο διαρκείας συναισθηματικής και σωματικής κυριαρχίας, τρομοκρατώντας και κακοποιώντας τον/την σύντροφο συνδέεται τυπικά με τις ψυχικές διαταραχές του κακοποιητικού ατόμου, με κατάχρηση ουσιών ή και με τα δύο. Αντιθέτως, η πιο συχνή και λιγότερο καταστροφική /ζημιογόνος σωματική σύγκρουση αναφέρεται ως «περιστασιακή επιθετικότητα ζεύγους» ή «βία παρακινούμενη λόγω χωρισμού». Σε αυτές τις περιπτώσεις ο σωματικός θυμός δε χαρακτηρίζει τη σχέση και συμβαίνει μόνο στην περίοδο του χωρισμού. Αυτές οι μορφές σωματικής επιθετικότητας δε συνδέονται με τα αρνητικά αποτελέσματα των παιδιών και σπάνια συνεχίζονται αφότου χωρίσουν οι γονείς (Kelly & Johnson, 2008). Εκτεταμένες συζητήσεις σχετικά με τις διάφορες μορφές βίας και θέματα επιμέλειας είναι διαθέσιμες αλλού (Kelly & Johnson, 2008; Rossi, Holtzworth – Munroe, & Rudd, 2016).

Τρίτο, οι μελέτες διαφέρουν ποιοτικά όσον αφορά στο μέγεθος δείγματος, στην αντιπροσωπευτικότητα δείγματος και στον σχεδιασμό και εξειδίκευση των στατιστικών αναλύσεων. Ένας σημαντικός περιορισμός είναι ότι τα δεδομένα σχετικά με την ευημερία των παιδιών, το επίπεδο συγκρούσεων μεταξύ των γονέων και η ποιότητα της σχέσης κοινής ανατροφής προέρχονται στις περισσότερες μελέτες μόνο από τις μητέρες. Οι μελέτες που συλλέγουν δεδομένα και από τους δύο γονείς είναι σχετικά σπάνιες και αξίζουν ιδιαίτερη προσοχή.

Τέταρτο, μερικές μελέτες δεν είναι συγκεκριμένες στο τι σημαίνει «κοινή επιμέλεια του προσώπου» σε όρους ποσότητας χρόνου που τα παιδιά ζουν με τον εκάστοτε γονέα. Ειδικά σε μελέτες που διεξήχθησαν αρκετές δεκαετίες πριν, ο όρος «κοινή επιμέλεια» τυπικά δε διέκρινε μεταξύ φροντίδας του προσώπου και επιμέλειας (legal custody). Η επιμέλεια αναφέρεται στις ευθύνες λήψης αποφάσεων σχετικές με την εκπαίδευση, υγεία, θρησκεία και άλλα νομικά θέματα που αφορούν στην φροντίδα του παιδιού. Αντίθετα η φροντίδα του προσώπου (physical custody) αφορά στο πόσο χρόνο καταναλώνουν τα παιδιά είτε ζώντας με κάθε γονέα είτε «σε επίσκεψη» στον γονιό με τον οποίο δε μένουν μαζί. Στην παρούσα εργασία ο όρος «κοινή επιμέλεια του προσώπου» (joint physical custody, JPC) χρησιμοποιείται μόνο για αυτές τις μελέτες που όρισαν ότι τα παιδιά ζούσαν με κάθε γονέα τουλάχιστον για το 35% του χρόνου τους.

Πέμπτο, οι περισσότερες μελέτες της σύγκρουσης κατηγοριοποιούν τους γονείς σε χαμηλής, μέτριας και υψηλής σύγκρουσης ομάδες – κυρίως βασιζόμενες μόνο στις απαντήσεις των μητέρων στη συγκεκριμένη κλίμακα που χρησιμοποίησαν οι ερευνητές. Πολύ λιγότερες μελέτες ουσιαστικά μετρούν το εύρος στο οποίο τα παιδιά εκτίθενται ή συμμετέχουν στις συγκρούσεις. Αυτό είναι σημαντικό γιατί η συχνή έκθεση ή συμμετοχή στη σύγκρουση συνδέεται με χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά και όχι με το επίπεδο της σύγκρουσης καθαυτό (Cummings & Davies, 2010). Για παράδειγμα, είναι πιθανό ότι σε μία οικογένεια χαμηλής σύγκρουσης τα παιδιά να εκτίθενται σε περισσότερη σύγκρουση από ότι σε οικογένειες υψηλότερης σύγκρουσης. Για αυτό το λόγο οι λίγες μελέτες που μέτρησαν το εύρος στο οποίο τα παιδιά ένιωσαν παγιδευμένα στο μέσον της σύγκρουσης επιδέχονται ιδιαίτερης προσοχής στην παρούσα εργασία.

Παρότι δεν είναι περιορισμός των ερευνών της συγκεκριμένης εργασίας, μια άλλη ανησυχία είναι εάν τα ευρήματα που είναι στατιστικά σημαντικά έχουν τόσο μικρό μέγεθος επιρροής ώστε να μην έχουν καμία πρακτική αξία γενίκευσης («real world» value). Τα μεγέθη επιρροής μπορούν να μετρηθούν μέσω συσχετίσεων μεταξύ μιας ή περισσότερων μεταβλητών, από την ισχύ των διαφορών μεταξύ **group means (Cohen's d)**, ή από **odds/risk ratios** (Cohen, 1988).

Αρκετοί όμως ίσως να μην συνειδητοποιούν ότι τα μεγέθη επιρροής στις κοινωνικές επιστήμες και στις ιατρικές μελέτες είναι συχνά σχετικά μικρά, αλλά μπορεί να έχουν σημαντικές συνέπειες σε μεγάλους αριθμούς ατόμων (Ferguson, 2009). Είναι γεγονός ότι πολλές πολιτικές δημόσιας υγείας όπως και θεραπευτικά πρωτόκολλα βασίζονται σε ερευνητικά ευρήματα με συσχετίσεις με εύρος μόλις .15 ή .30, τα οποία θεωρούνται ασθενή έως μέτρια (Meyer et al., 2001).

Αυτή η πληροφορία είναι σημαντική γιατί μερικοί κοινωνικοί επιστήμονες αναφέρουν λανθασμένα κάποιες μελέτες με μικρά μεγέθη επιρροής ότι δεν αποδεικνύουν ουσιαστικά σχέση μεταξύ των μεταβλητών. Για παράδειγμα, μια μετά-ανάλυση με επιρροή που μέτρησε τη συσχέτιση μεταξύ της ευημερίας των παιδιών και τη συχνότητα επαφής με τους πατέρες που δεν έμεναν μαζί τους (Amato & Gilbreth, 1999) αναφέρθηκε (Emery, 2014) ότι βρήκε ότι: «Η επαφή με τον πατέρα προκάλεσε μηδενική διαφορά» (p.87).

Αλλά όπως οι Amato και Gilbreth τόνισαν στην εργασία τους, παρόλα τα μικρά μεγέθη επιρροής τα ευρήματά τους όπως έχουν πρακτική σημαντικότητα αναφορικά με τη σημασία της επαφής των πατέρων και της ευημερίας των παιδιών:

Παρότι η διατροφή, η εγγύτητα και η αποκλειστική ανατροφή συσχετίζονται σε σημαντικό βαθμό με τα αποτελέσματα των παιδιών, οι αναγνώστες μπορεί να προβληματιστούν με τα μικρά μεγέθη επιρροής στον πίνακα 2. Αξίζει να θυμόμαστε, όμως, ότι ακόμη και μικρά μεγέθη επιρροής μπορεί να έχουν ουσιαστικά σημαντικές συνέπειες. Θεωρήστε ένα υποθετικό δείγμα 100 παιδιών με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: α) τα μισά παιδιά έχουν αυστηρό πατέρα και τα άλλα μισά όχι και β) το 30% των παιδιών που δεν έχουν αυστηρό πατέρα παρουσιάζουν ένα συγκεκριμένο πρόβλημα συμπεριφοράς συγκριτικά με το 20% των παιδιών που έχουν αυστηρό πατέρα. Αυτό θα σήμαινε ότι η αυστηρή πατρότητα (fathering) συσχετίζεται με ένα τρίτο πτώσης στην πιθανότητα της εμφάνισης του προβλήματος (ή με 42% πτώση στις πιθανότητες εμφάνισης του προβλήματος). Οι περισσότεροι παρατηρητές πιθανώς θα συμφωνούσαν ότι αυτό είναι ένα ουσιαστικά σημαντικό αποτέλεσμα. Παρόλα αυτά αυτό το παράδειγμα θα παρήγαγε μια συσχέτιση της τάξεως του -.115, μια τιμή συγκρινόμενη σε μέγεθος με πολλές που αναφέρονται σε αυτή τη μετά-ανάλυση.

Εξηγώντας περαιτέρω τα δεδομένα τους σε πλαίσιο ο Amato συμπεραίνει: «Η επαφή είναι μια υποχρεωτική συνθήκη για να μπορέσει να αναπτυχθεί και να συντηρηθεί μια σχέση υψηλής ποιότητας. Και οι πιο πρόσφατες μελέτες έδειξαν μια θετική σύνδεση μεταξύ επαφής και παιδικής ευημερίας» (P. Amato, προσωπική επικοινωνία, April 20, 2016).

Το να κατανοήσουμε γιατί τα μικρά μεγέθη επιρροής δε θα έπρεπε να παραβλέπονται είναι επίσης σημαντικό να αντιληφθούμε γιατί τα μεγέθη επιρροής για τις συνδέσεις μεταξύ σύγκρουσης και παιδικής ευημερίας βρίσκονται συχνά στην κλίμακα του μικρού ή μέτριου (Cummings & Davies, 2010). Για παράδειγμα, σε μια μετά-ανάλυση 71 μελετών, η συσχέτιση μεταξύ των παιδιών που κατηγορούσαν τους εαυτούς τους για τις συγκρούσεις των γονέων τους, που ένιωθαν απειλή από τη σύγκρουση και που είχαν εσωτερικεύσει τα προβλήματα ήταν μετρίου μεγέθους επιρροής (Rhoades, 2008). Αλλά το μέγεθος επιρροής έγινε μικρό για τη σύνδεση στην εξωτερική των προβλημάτων και εξαφανίστηκε τελείως για τα κορίτσια κάτω των 10 ετών αφού οι ερευνητές παραγοντοποιήσαν με ηλικία και φύλο. Παρομοίως, σε μια άλλη μετά-ανάλυση 68 μελετών, το μέγεθος επιρροής για το σύνδεσμο μεταξύ του πόσο συχνά διαφωνούσαν οι γονείς και τα προβλήματα προσαρμογής των παιδιών ήταν αδύναμο (Buehler et al., 1997). Όταν όμως αναλύθηκε η επιθετική σύγκρουση ξεχωριστά, το μέγεθος επιρροής ανήλθε ανάμεσα στο αδύναμο και μέτριο. Όταν παραγοντοποιήθηκε η γονική εκπαίδευση, το μέγεθος επιρροής για επιθετική σύγκρουση και χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά ανήλθε στο «ασχυρό» για γονείς χωρίς απολυτήριο λυκείου, αλλά παρέμεινε στο αδύναμο προς μέτριο για γονείς με πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Η ουσία είναι ότι τα μεγέθη επιρροής πρέπει να αντιμετωπίζονται με την κατανόηση ότι μπορεί να διαφέρουν δραματικά ανάλογα με το ποιες πτυχές της παιδικής ευημερίας μετρώνται και ποιοι παράγοντες μελετώνται στην ανάλυση.

Αυτό δε σημαίνει ότι τα μικρά ή μέτρια μεγέθη επιρροής θα έπρεπε να έχουν ίδιο «ειδικό βάρος» με τα μεγαλύτερα. Είναι προφανές ότι τα μεγαλύτερα μεγέθη επιρροής μας ενημερώνουν για το ποιοι παράγοντες συσχετίζονται στενότερα ή ποιες μέσες τιμές ομάδων είναι πιο διαφορετικές μεταξύ τους. Αλλά θα είναι σπάνιο στην παρούσα εργασία, όπως άλλωστε στις περισσότερες εργασίες κοινωνικών επιστημών, να βρεθούν «ασχυρά» μεγέθη επιρροής. Εν συντομία, τα μεγέθη επιρροής που αναφέρονται σε αυτή την εργασία ως αδύναμα ή μέτρια δε θα πρέπει να εκλαμβάνονται ως ασήμαντα.

Τοποθετώντας τη Σύγκρουση σε Αναλυτική Θεώρηση

Έχοντας αυτούς τους περιορισμούς κατά νου, αυτή η μελέτη κάνει ανασκόπηση των εμπειρικών δεδομένων που επιλαμβάνονται των τεσσάρων ερωτήσεων σχετικά με τη γονική σύγκρουση που αναφέρθηκαν στην αρχή της εργασίας. Για να είμαστε ξεκάθαροι, η ερώτηση με την οποία καταπιάνεται αυτή η εργασία δεν είναι εάν η χρόνια, με κακή διαχείριση σύγκρουση που συχνά και ευθέως περιλαμβάνει τα παιδιά συνδέεται με χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά. **Η ερώτηση είναι πόση βαρύτητα πρέπει να δίνεται στη σύγκρουση και στη συνεργασία των γονιών όταν αποφασίζεται στο ποια σχέδια ανατροφής είναι το πιο πιθανό να ωφελήσουν τα παιδιά.** Πιο συγκεκριμένα, όταν οι γονείς έχουν μια συγκρουσιακή, μη συνεργατική σχέση, τα αποτελέσματα των παιδιών είναι χειρότερα στις οικογένειες κοινής επιμέλειας από ότι σε αυτές της αποκλειστικής επιμέλειας – ή είναι χειρότερα στις οικογένειες της αποκλειστικής επιμέλειας που τα παιδιά βλέπουν τον πατέρα τους πιο συχνά;

Επιλογή των Μελετών

Για να εντοπιστούν σχετικές μελέτες έλαβαν χώρα έρευνες μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή σε τρεις βάσεις δεδομένων – Psych-Info, Social Science Citation Index και ProQuest Social Science. Οι λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα ήταν: Επίδραση σύγκρουσης λόγω διαζυγίου στα παιδιά (divorce conflict impact on children), διαζύγιο υψηλής σύγκρουσης (high conflict divorce), σύγκρουση κοινής επιμέλειας (joint custody conflict), σύγκρουση κοινής ανατροφής (shared parenting conflict), κοινή ανατροφή (coparenting) και σχέσεις κοινής ανατροφής (coparental relationships).

Η έρευνα περιορίστηκε σε επιστημονικά άρθρα γραμμένα στην αγγλική γλώσσα και σε εθνικές επισκοπήσεις (ΗΠΑ) χρηματοδοτούμενες από την κυβέρνηση. Οκτώ επιστημονικά περιοδικά που ήταν πιθανό να έχουν δημοσιεύσει άρθρα με αυτά τα θέματα επίσης ερευνήθηκαν με λέξεις κλειδιά και ξεχωριστά στην ιστοσελίδα του κάθε περιοδικού: Journal of Family Psychology, Child Development, Journal of Marriage and Family, Child Custody, Family Court Review, Family Relations, Journal of Divorce and Remarriage and Psychology, Public Policy και Law. Τα άρθρα επιλέχθηκαν σύμφωνα με το αν είχαν αναλύσει ουσιαστικά ποσοτικά δεδομένα που επιλαμβάνονταν των πέντε ερωτήσεων που παρουσιάστηκαν στην αρχή της παρούσας εργασίας. Και οι 44 μελέτες που εντοπίστηκαν μέσω αυτής της έρευνας συμπεριλήφθηκαν. Επιπρόσθετα, συμπεριλήφθηκαν τρεις δημοσιευμένες εργασίες όπου μια ομάδα ειδικών έχουν κάνει προτάσεις αναφορικά με τη κοινή επιμέλεια και την αποκλειστική επιμέλεια όπου οι γονείς έχουν συγκρουσιακές μη συνεργατικές σχέσεις μεταξύ τους.

Εμπειρική Βάση για την Υπόθεση της Σύγκρουσης

Η υπόθεση ότι, εκτός εάν οι γονείς έχουν χαμηλή σύγκρουση μεταξύ τους, συνεργατική σχέση, τα παιδιά θα βιώνουν χαμηλότερη ευημερία εάν έχουν συχνή επαφή με τον πατέρα τους ή εάν ζουν σε οικογένεια κοινή επιμέλειας μάλλον πηγάζει από πέντε μελέτες της δεκαετίας του 1980. Εικοσιπέντε με 30 χρόνια πριν όταν διεξήχθησαν αυτές οι μελέτες, γενικά εικάζονταν ότι τα παιδιά ωφελούνται το περισσότερο δυνατό μέσα από όσο περισσότερο δυνατό χρόνο γινόταν με τη μητέρα και όταν οι γονείς ζούσαν μαζί, αλλά και μετά το χωρισμό. Κάτω από αυτή την προοπτική, ο περιορισμός του χρόνου των παιδιών με τον πατέρα τους θα είχε λιγότερο αρνητικό αντίκτυπο από το να εκτεθούν στη γονική σύγκρουση. Η υπόθεση ήταν ότι, εκτός εάν οι γονείς είχαν μια φιλική, χαμηλής σύγκρουσης σχέση, όσο περισσότερο χρόνο περνούσαν οι πατέρες με τα παιδιά τόσο θα αυξάνονταν πιθανώς η σύγκρουση. Αυτές οι πεποιθήσεις διαφαίνονται στους νόμους περί επιμέλειας παιδιών οι οποίοι ιστορικά έχουν περιορίσει το χρόνο των παιδιών με τους πατέρες τους σε κάθε δεύτερο σαββατοκύριακο και σε περιστασιακό χρόνο διακοπών (Di Fonzo, 2014).

Η πιο παλιά από αυτές τις πέντε μελέτες (Johnston, Kline, & Tschann, 1989), συγκέντρωσε εθνική προσοχή (ΗΠΑ) όταν αναφέρθηκε στο μπεστ σέλλερ βιβλίο του Wallerstein για το διαζύγιο (Wallerstein, Lewis, & Blakeslee, 2000) προς υποστήριξη της άποψης ότι,

Οι ρυθμίσεις κοινής ανατροφής που συνεπάγονται ότι ένα παιδί θα πηγαίνει μπρος πίσω σε συχνά διαστήματα είναι εξαιρετικά επιβλαβείς σε μια οικογένεια

υψηλής σύγκρουσης. Τα παιδιά που διατάσσονται να περνούν μέσα από ένα πεδίο μάχης μεταξύ δύο αντιμαχόμενων γονέων παρουσιάζουν σοβαρά συμπτώματα που επηρεάζουν τη σωματική και ψυχική τους υγεία. Τα ερευνητικά ευρήματα στο πόσο σοβαρά ταραγμένα είναι αυτά τα παιδιά και πόσο γρήγορα επιδεινώνεται η προσαρμογή τους είναι πολύ ισχυρά (Wallerstein et al., 2000, p.215).

Τα βιβλία του Wallerstein έτυχαν εθνικής αποδοχής από τα ΜΜΕ για περισσότερο από μία δεκαετία (Kirn, 2012). Το να δίνεται προτεραιότητα στη σύγκρουση και στις προτάσεις εναντίον της κοινής επιμέλειας (JPC) ή της συχνής «επικοινωνίας» εκτός εάν η σύγκρουση ήταν χαμηλή, απέκτησε ακόμη περισσότερη κεκτημένη ταχύτητα σε βιβλία που είχαν γραφτεί για οικογενειακά δικαστήρια και για επαγγελματίες ψυχικής υγείας (Garrity & Baris, 1997; Hodges, 1991; Johnston & Campbell, 1988; Stahl, 1999).

Η μελέτη της Johnston κ.α. (1989) ήταν πρωτοπόρος αλλά για πολλά χρόνια παρερμηνεύονταν και αναφερόταν ως απόδειξη ότι η κοινή επιμέλεια ήταν κατάλληλη μόνο για γονείς με μικρή ή μηδαμινή σύγκρουση. Δεδομένης της μακροχρόνιας επιρροής της και το γεγονός ότι η συγγραφέας της (Johnston, 1995) έχει εκφράσει τη λύπη της για το πώς η μελέτη έχει παρερμηνευτεί και χρησιμοποιηθεί με αδόκιμο τρόπο αλλά και το πώς αυτό συνεχίζει να υφίσταται (e.g., Shafier, 2007) αξίζει ιδιαίτερης προσοχής. Πριν 35 χρόνια, η Johnston και οι συνεργάτες της συνέλεξαν δεδομένα από 100 οικογένειες χαμηλής μέσης οικονομικής τάξης (62% λευκοί) στην ευρύτερη περιοχή του κόλπου του Σαν Φραντσίσκο. Όλοι αυτοί οι γονείς υψηλής νομικής αντιδικίας, είχαν παραπεμφθεί στο δικαστήριο γιατί αδυνατούσαν μετά από τέσσερα χρόνια χωρισμού να επιλύσουν τις διαφορές τους σε θέματα επιμέλειας ακόμη και με τη βοήθεια δικηγόρων και διαμεσολαβητών. Δεδομένων των υψηλών επιπέδων σωματικής και λεκτικής επιθετικότητας και σωματικής βίας στο συγκεκριμένο δείγμα, οι ερευνητές προειδοποίησαν:

«Αυτή η μελέτη βοηθά στο να μας θυμίσει ότι είναι σημαντικό να μην παίρνονται αποφάσεις επιμέλειας και επικοινωνίας, ούτε να διατυπώνονται κοινωνικές πολιτικές και νόμοι βασισμένες σε μελέτες μη αντιπροσωπευτικών δειγμάτων πληθυσμού» (Johnston, et al., p. 590). Από τα 100 παιδιά, τα 28 ζούσαν σε οικογένειες κοινής επιμέλειας όπου είχαν ένα πρόγραμμα όπου περνούσαν κατά μέσο όρο 12 νύχτες το μήνα με το γονέα που δεν έμενε στο αρχικό σπίτι της οικογένειας (p. 581). Αντίθετα, τα παιδιά της αποκλειστικής επιμέλειας έβλεπαν το γονέα που έμενε εκτός αρχικού σπιτιού κατά μέσο όρο μόνο 4 ημέρες το μήνα, και μερικές φορές χωρίς διανυκτέρευση. Στην μετά από 2 ½ χρόνια παρακολούθηση, τα κορίτσια της αποκλειστικής επιμέλειας που είχαν «πιο συχνή» επαφή με τον πατέρα τους ήταν περισσότερο συναισθηματικά και συμπεριφορικά ταραγμένα και οι γονείς τους ήταν περισσότερο λεκτικά και σωματικά επιθετικοί. Αντίθετα, τα αγόρια της αποκλειστικής επιμέλειας που είχαν πιο συχνή επαφή με τους πατέρες τους ήταν περισσότερο καλά – προσαρμοσμένα από τα αγόρια της αποκλειστικής επιμέλειας που είχαν λιγότερο συχνή επαφή με τον πατέρα τους. Σημαντικό είναι ότι, οι ερευνητές προσδιόρισαν εάν τα παιδιά είχαν βρεθεί ή όχι ανάμεσα στις συγκρούσεις επιπρόσθετα στο συνολικό επίπεδο της σύγκρουσης.

Η επιθετικότητα μεταξύ των γονέων δεν είχε απευθείας επιπτώσεις στα παιδιά και είχε μία πολύ αδύναμη έμμεση επίπτωση αλλά εάν το παιδί βρισκόταν στη μέση και χρησιμοποιείτο στη σύγκρουση, η σύνδεση ήταν ισχυρότερη. Ο βαθμός στον οποίο εμπλέκονταν τα παιδιά και χρησιμοποιούνταν στη διαμάχη προέβλεπε παιδικές διαταραχές περισσότερο από το συνολικό επίπεδο της σύγκρουσης (p. 587).

«Δεν υπήρξαν αποδείξεις ότι τα κλινικά διαταραγμένα παιδιά [16 από τα 100 παιδιά] ήταν πιο πιθανό να είναι σε κοινή επιμέλεια από ότι σε αποκλειστική επιμέλεια» (p. 583). «Τα σχέδια πρόσβασης [συχνότητα επαφής με τους γονείς που δε διέμεναν στο αρχικό σπίτι της οικογένειας] και η γονική σύγκρουση εξήγησαν λιγότερο από το ένα πέμπτο της διαφοράς στη συμπεριφορά των παιδιών» (p. 590). «Στην παρούσα μελέτη, ως ομάδα, αυτά τα παιδιά της χρόνιας διαμάχης για την επιμέλεια δεν διαφέρουν από έναν φυσιολογικό πληθυσμό» (p. 590). Η Johnston (1995) προειδοποίησε ότι η μελέτη της δε θα έπρεπε να χρησιμοποιηθεί ως μέσον διαφωνίας εναντίον της κοινής επιμέλειας ή εναντίον της συχνής επαφής με τον γονιό που δε διέμενε στο αρχικό σπίτι: «Τα ευρήματα από αυτές τις μελέτες δε θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν για να αποθαρρύνουν τους γονείς απ' το να προσπαθήσουν να συμφωνήσουν σε σχέδια κοινής ανατροφής» (p. 422).

Για γονείς με υψηλή σύγκρουση, «Ένα ξεκάθαρο συγκεκριμένο, συχνής επικοινωνίας πλάνο είναι σημαντικό και η ανάγκη για κοινές αποφάσεις και απευθείας επικοινωνία των γονέων θα πρέπει να κρατιέται στο ελάχιστο» (p. 423). Λόγω του ότι οι γονείς είναι πιο πιθανό να έχουν συγκρούσεις μεταξύ τους όταν τα παιδιά πηγαίνουν από τον ένα γονιό στον άλλο, η Johnston πρότεινε ότι «Οι συχνές μεταβάσεις για λόγους επικοινωνίας θα πρέπει επίσης να αποφεύγονται σε αυτές τις [της υψηλής σύγκρουσης] περιπτώσεις» (Johnston, p.423).

Δύο ακόμη μελέτες ίσως να συνέβαλαν στην πεποίθηση ότι η κοινή επιμέλεια συνδέεται με χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά όταν οι γονείς βρίσκονται σε σύγκρουση. Και οι δύο μελέτες έλαβαν χώρα προς το τέλος της δεκαετίας του 1970 και αρχές της δεκαετίας του 1980 στην περιοχή του κόλπου του Σαν Φραντσίσκο. Στη μια μελέτη και τα 32 παιδιά ζούσαν για το 35% με 50% του χρόνου τους με κάθε γονιό και τα δύο τρίτα ζούσαν με αυτό το πλάνο για τέσσερα ή περισσότερα χρόνια (Steinman, 1981). Σημαντικό είναι ότι τα δεδομένα προήλθαν και από τους δύο γονείς αλλά και από τα παιδιά. Στις περισσότερες από αυτές τις οικογένειες της κοινής επιμέλειας οι διαφορές στον τρόπο ανατροφής των παιδιών δεν ήταν βασικές. «Αλλά όπου οι γονείς συγκρούονταν σχετικά με τις αξίες ανατροφής παιδιού ή είχαν βασικές φιλοσοφικές διαφορές και στη σύγκρουση περιλαμβάνονταν τα παιδιά, τότε τα παιδιά ταράζονταν σε μεγάλο βαθμό από τη σύγκρουση» (p. 409). Στην άλλη μελέτη (Brotsky, Steinman, & Zimmelman, 1988) εξετάστηκαν 67 παιδιά ένα χρόνο αφοτό οι γονείς τους είχαν ολοκληρώσει ένα εθελοντικό πρόγραμμα συμβουλευτικής παρέμβασης με στόχο την επίλυση των συνεχιζόμενων θεμάτων επιμέλειας. Σαράντα από τις 48 οικογένειες είχαν σχέδια κοινής επιμέλειας αλλά οι ερευνητές δεν ήταν συγκεκριμένοι στο αν τα παιδιά ζούσαν ουσιαστικά τουλάχιστον το 35% του χρόνου τους με κάθε γονέα. Στο τέλος του έτους, 16 από τα 67 παιδιά βρίσκονταν «σε σοβαρό κίνδυνο» για σημαντικά συναισθηματικά προβλήματα ή είχαν σοβαρές καθυστερήσεις στην ανάπτυξη. Οι γονείς αυτών των παιδιών είχαν τις πιο εχθρικές, συγκρουσιακές σχέσεις. Και οι δύο μελέτες μπορεί να οδήγησαν λανθασμένα τους ανθρώπους να πιστέψουν ότι όταν οι γονείς βρίσκονται σε σύγκρουση η κοινή επιμέλεια συνδέεται με χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά, ακόμη κι αν καμία από τις δύο μελέτες δεν έφτασε σε τέτοιο συμπέρασμα μιας και οι ερευνητές δε συνέκριναν παιδιά κοινής επιμέλειας με παιδιά αποκλειστικής επιμέλειας.

Η τέταρτη μελέτη είναι μία πολύ γνωστή μελέτη και συχνά χρησιμοποιημένη ως βιβλιογραφική αναφορά μελέτη που έλαβε χώρα στη Βιρτζίνια των ΗΠΑ (Hetherington, 1989; Hetherington & Kelly, 2002). Οι ερευνητές εξέτασαν παιδιά και γονείς λευκής φυλής και μεσαίας τάξης από 72 διαζευγμένους και 72 οικογένειες που οι γονείς ζούσαν στο ίδιο σπίτι (intact), δύο χρόνια μετά το διαζύγιο. Άλλες οικογένειες προστέθηκαν στο αρχικό δείγμα για μετρήσεις των 6 και 11 ετών,

ανεβάζοντας το σύνολο των διαζευγμένων οικογενειών στο 150. Δύο χρόνια μετά το διαζύγιο, μόνο 18 από τους 72 πατέρες έβλεπαν «συχνά» τα παιδιά τους, πράγμα το οποίο σήμαινε τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα. Έντεκα χρόνια μετά το διαζύγιο, το 50% των πατέρων δεν είχαν δει τα παιδιά τους τον τελευταίο χρόνο και μόνο το 20% είχαν δει τα παιδιά τους σε εβδομαδιαία βάση. Σημαντικό είναι ότι αυτή η μελέτη μελέτησε το αν τα παιδιά είχαν εμπλακεί στις συγκρούσεις. Σε οικογένειες υψηλής σύγκρουσης όταν τα παιδιά τοποθετούνταν στη μέση των συγκρούσεων ή σε οικογένειες χαμηλότερης σύγκρουσης όπου ο πατέρας ήταν ένας «ανίκανος» ή «αντικοινωνικός» γονέας, τα αγόρια – αλλά όχι τα κορίτσια – είχαν περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς, χαμηλότερη αυτό-εκτίμηση και χαμηλότερες ακαδημαϊκές επιδόσεις όταν έβλεπαν τον πατέρα τους κάθε εβδομάδα από όταν τον έβλεπαν λιγότερο συχνά. Ακόμη και αν αυτά τα δεδομένα προήλθαν από λιγότερους από 20 πατέρες και δεν υπήρχαν σημαντικά ευρήματα για τα κορίτσια, η μελέτη ίσως να παρερμηνεύτηκε ευρύτερα ώστε να εννοηθεί ότι, εκτός εάν το επίπεδο της σύγκρουσης είναι χαμηλό, τα αγόρια και τα κορίτσια με ικανούς, φροντιστικούς πατέρες θα ήταν σε καλύτερη κατάσταση αν είχαν αραιή επαφή.

Την ίδια περίπου περίοδο, μία μεγαλύτερη εθνικά αντιπροσωπευτική μελέτη κατέληξε σε παρόμοια αποτελέσματα (Amato & Rezac, 1994). Σε αυτό το δείγμα, του 1986, 725 παιδιά των οποίων οι γονείς είχαν παντρευτεί προτού χωρίσουν συγκρίθηκαν με 560 παιδιά που οι γονείς τους δεν είχαν παντρευτεί. Όλα τα παιδιά ζούσαν με τις μητέρες τους οι οποίες και παρείχαν όλες τις πληροφορίες για τη σύγκρουση, επαφή με τον πατέρα, και τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ο όρος «επαφή» ορίστηκε ευρέως ως οτιδήποτε από τηλεφωνικές κλήσεις και γράμματα έως πραγματικός χρόνος με τον πατέρα. Τα παιδιά των διαζευγμένων γονιών είχαν περισσότερη επαφή με τον πατέρα τους από τα παιδιά των γονιών που δεν είχαν παντρευτεί μεταξύ τους και οι διαζευγμένες μητέρες ανέφεραν μεγαλύτερη γονική σύγκρουση. Και οι διαζευγμένες και οι μητέρες που δεν είχαν παντρευτεί ανέφεραν περισσότερη σύγκρουση όταν οι πατέρες «παρέμεναν σε επαφή» με τα παιδιά. Η σύγκρουση δεν ήταν σημαντικά συνδεδεμένη με τα προβλήματα συμπεριφοράς για τα 13 έως 18 ετών αγόρια ή κορίτσια. Αλλά η σύγκρουση συνδεόταν με περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς για τα 5 έως 13 ετών αγόρια, ενώ όχι για τα κορίτσια. Αντίθετα με τη σύγκρουση, το να βρίσκονται σε «επαφή» με τον πατέρα τους δε συνδεόταν σημαντικά με προβλήματα συμπεριφοράς είτε για τα αγόρια είτε για τα κορίτσια και στις δύο ηλικιακές ομάδες. «Στο σύνολό τους τα αποτελέσματα δεν υποστηρίζουν την υπόθεση μιας σχέσης αλληλεπίδρασης μεταξύ γονικής σύγκρουσης και επαφής σε σχέση με τη συμπεριφορά των παιδιών» (p. 199). Αλλά στην ομάδα υψηλής σύγκρουσης, όταν οι ερευνητές ανέλυσαν ξεχωριστά τα δεδομένα για τους γονείς που είχαν παντρευτεί και για αυτούς που δεν είχαν παντρευτεί, τα 42 αγόρια (μέσο μέγεθος δείγματος) με χωρισμένους γονείς που είχαν την περισσότερη επαφή με τους πατέρες τους είχαν περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς από τα αγόρια που είχαν λιγότερη επαφή με τους πατέρες τους. Τα αγόρια είχαν λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς όταν η επαφή με τον πατέρα ήταν υψηλή και η γονική σύγκρουση χαμηλή. Δεν υπήρχαν σημαντικοί συσχετισμοί μεταξύ σύγκρουσης και πατρικής επαφής για τα κορίτσια ή για τα παιδιά που οι γονείς τους δεν είχαν παντρευτεί πριν χωρίσουν. Οι ερευνητές τόνισαν επίσης ότι «είναι πιθανό ότι οι γονείς που διαμένουν στο αρχικό σπίτι της οικογένειας [μητέρες] που είναι αναστατωμένες από τα υψηλά επίπεδα σύγκρουσης και επαφής με τους πρώην συζύγους να υπερβάλλουν στον αριθμό των προβλημάτων συμπεριφοράς που εκδηλώνονται από τα αγόρια τους» (Amato & Rezac, 1994, p. 204).

Τα πιο πρόσφατα δεδομένα που έχουν παρατεθεί προς υποστήριξη της υπόθεσης ότι η υψηλή σύγκρουση συνδέεται με χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά των οικογενειών κοινή επιμέλεια προήλθε από μία Αυστραλιανή έρευνα χορηγούμενη από την κυβέρνηση (McIntosh, Smyth, Kelaher, & Wells, 2010). Οι McIntosh και Smyth αναφέρουν στη μελέτη τους ως απόδειξη ότι η κοινή επιμέλεια εκθέτει τα παιδιά σε περισσότερη σύγκρουση (Smyth, McIntosh, Emery, & Hawarth, 2016). Όπως αναφέρθηκε στην αρχική μελέτη (McIntosh et al., 2010) τέσσερα χρόνια αφότου οι γονείς είχαν χωρίσει, οι 45 έφηβοι της κοινής επιμέλειας ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα γονικής σύγκρουσης από τους 44 έφηβους της αποκλειστικής επιμέλειας. Παρόλα αυτά, η έκδοση του 2016 δεν ανέφερε ότι οι έφηβοι της κοινής επιμέλειας δεν ήταν πιο ταραγμένοι ή αναστατωμένοι από τους έφηβους της αποκλειστικής επιμέλειας από τις συγκρούσεις των γονέων τους, ένα σημαντικό εύρημα το οποίο είχε αναγνωριστεί στην πρώτη τους αναφορά: «Στο σημείο των τεσσάρων ετών οι ομάδες [των εφήβων] δε διέφεραν σημαντικά [σε αναστάτωση ή προσαρμογή] μεταξύ τους» (McIntosh et al., 2010, p. 44). Στην αρχική τους αναφορά (McIntosh et al., 2010) οι ερευνητές είχαν επίσης αναγνωρίσει ότι πολλοί πατέρες της αποκλειστικής επιμέλειας είχαν παραιτηθεί από τις ζωές των παιδιών τους, το οποίο, σύμφωνα με τις πιθανολογίες των ερευνητών, πιθανώς εξηγούσε γιατί οι γονείς της αποκλειστικής επιμέλειας είχαν λιγότερη σύγκρουση από αυτούς της κοινής επιμέλειας τέσσερα χρόνια μετά το χωρισμό.

Περίληπτικά, αυτές οι μελέτες διαφαίνεται ότι συντέλεσαν στην υπόθεση ότι, εκτός εάν η γονική σύγκρουση είναι χαμηλή και οι γονείς συνεννοούνται σχετικά καλά ως γονείς κοινής ανατροφής, το να υπάρχει συχνή επαφή με τον γονέα που δε διαμένει στο αρχικό σπίτι της οικογένειας ή το να ζει κανείς σε οικογένεια κοινή επιμέλειας συνδέεται με χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά.

Πόσο Κυρίαρχη Είναι η Υπόθεση της Σύγκρουσης;

Η άποψη ότι η μοιρασμένη επιμέλεια ή ακόμη και η μοιρασμένη γονική μέριμνα είναι ακατάλληλη επιλογή για γονείς υψηλής σύγκρουσης ή γονείς μη συνεργάσιμους μεταξύ τους είναι ακόμη κυρίαρχη (Difonzo, 2015): «Τα περισσότερα δικαστήρια και σχολιαστές συμφωνούν με την ρητή παραδοχή ότι η κοινή επιμέλεια ενθαρρύνεται κυρίως ως μια εθελοντική εναλλακτική λύση για σχετικά σταθερούς, φιλικούς γονείς οι οποίοι συμπεριφέρονται με έναν ώριμο και πολιτισμένο τρόπο» (p. 216). Όταν οι γονείς είναι ανίκανοι να επικοινωνήσουν κατά πρόσωπο και όταν υπάρχει επίπεδο δυσπιστίας μεταξύ τους, ακόμη και η διαδικασία των κοινών αποφάσεων συχνά θεωρείται ότι δεν προάγει το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού. «Αυτός ο κανόνας είναι βαθιά εγκατεστημένος στη νομολογία (Difonzo, 2015, p. 218). Άλλος ένας «βαθιά εγκατεστημένος κανόνας» στο οικογενειακό δίκαιο είναι ότι «η κοινή επιμέλεια δεν είναι κατάλληλη όταν τα δύο μέρη ανταγωνίζονται μεταξύ τους και έχουν επιδείξει μια ανικανότητα συνεργασίας σε θέματα που αφορούν το παιδί, ακόμη και αν το έχουν συμφωνήσει μεταξύ τους για σχέδιο κοινής επιμέλειας». Μία κοινή επιμέλεια που έχει επιβληθεί σε αντιμαχόμενους και χολωμένους γονείς «μπορεί μόνο να αυξήσει το οικογενειακό χάος» (Difonzo, 2015, p. 220).

Ανάμεσα στους κοινωνικούς επιστήμονες, αυτές οι απόψεις περί σύγκρουσης και κοινής επιμέλειας έχουν επίσης ακουστεί. Για παράδειγμα ο Emery (2014) πιστεύει ότι: «Η καλύτερη έρευνα υποστηρίζει αυτό το συμπέρασμα ... Σε διαζύγια υψηλής σύγκρουσης τα παιδιά παρουσίαζαν χειρότερα αποτελέσματα σε σχέδιο κοινής επιμέλειας απ' ότι σε άλλες διευθετήσεις» (p. 1) [Italics από τον Emery]. «Η σύγκρουση είναι πιο καταστροφική για τα παιδιά στο διαζύγιο απ' το να έχουν μόνο μία περιορισμένη σχέση με τον άλλο γονιό» (Emery, 2016 b, p. 51). Παρομοίως, οι

McIntosh και Smyth (2012) πιστεύουν ότι υπάρχουν «έρευνες δύο δεκαετιών στις ΗΠΑ» που «αποδεικνύουν μια φτωχή προσαρμογή μεταξύ των πολλών απαιτήσεων των διευθετήσεων κοινής επιμέλειας και των συνεχιζόμενων υψηλών επιπέδων σύγκρουσης μεταξύ γονέων» (p.174). Μία πλειοψηφία από τους 32 κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες οικογενειακού δικαίου σε συγκεκριμένο think tank επίσης συναινούν ότι η κοινή επιμέλεια δε βρίσκεται στα πλαίσια του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού όταν οι γονείς έχουν υψηλή σύγκρουση ή μία «μη συνεργατική» σχέση κοινής ανατροφής (Pruett & Difonzo, 2014).

Στη γονική σύγκρουση παρέχεται υψηλή προτεραιότητα σε πολλές αξιολογήσεις επιμέλειας όπως και σε βιβλία που έχουν γραφτεί για αξιολογητές επιμέλειας. Για παράδειγμα, το 57% των 213 αξιολογητών επιμέλειας, κατόχων διδακτορικών τίτλων σπουδών που εξασκούν επάγγελμα για τουλάχιστον πέντε χρόνια ιεραρχούσε τη συνεργασία, τη χαμηλή σύγκρουση και την επικοινωνία μεταξύ των πλέον σημαντικών παραγόντων που επηρέαζαν τις προτάσεις τους υπέρ ή κατά της κοινής επιμέλειας (Ackerman & Pritzl, 2011). Μόνο το 13% αυτών των αξιολογητών επιμέλειας θεωρούσαν τη «διατήρηση ή μεγιστοποίηση της σχέσης γονέα-παιδιού» ως υψηλή προτεραιότητα για τις προτάσεις κοινής επιμέλειας. Παρόμοια, σε ένα πρόσφατο βιβλίο, στη διεξαγωγή αξιολογήσεων επιμέλειας παιδιού, ο συγγραφέας δίνει υψηλή προτεραιότητα σε παρελθούσα ή παρούσα γονική σύγκρουση όταν εξετάζεται το ενδεχόμενο κοινής επιμέλειας (Hynan, 2015). Η μείωση της σύγκρουσης έχει επίσης υπάρξει το βασικό ή το αποκλειστικό επίκεντρο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για χωρισμένους γονείς – με πολύ λίγα προγράμματα να στοχεύουν στη βελτίωση των γονικών δεξιοτήτων ή στην ισχυροποίηση της σχέσης τους με τα παιδιά (Goodman, Bonds, Sandler & Braver, 2004). Αυτό δε σημαίνει ότι η σύγκρουση είναι ο μοναδικός αποφασιστικός παράγοντας στις περισσότερες αξιολογήσεις επιμέλειας ή στις περισσότερες δικαστικές αποφάσεις. Είναι ξεκάθαρο όμως ότι η σύγκρουση έχει ιδιαίτερο ειδικό βάρος.

Συνοπτικά, αρκετές υποθέσεις θεμελιώνουν την πεποίθηση ότι η χαμηλή σύγκρουση και η συνεργασία στην κοινή ανατροφή είναι ουσιαστικές συνθήκες για να ωφεληθούν τα παιδιά από την κοινή επιμέλεια. Πρώτο, υποτίθεται ότι τα παιδιά είναι πιο πιθανό να βρεθούν στη μέση διαφωνιών, να πιεστούν σε συγκρούσεις αφοσίωσης, ή να πιεστούν να ευθυγραμμιστούν με τον ένα γονέα εναντίον του άλλου ενόσω ζουν σε οικογένεια κοινή επιμέλειας αντί σε οικογένεια αποκλειστικής επιμέλειας. Εκτός εάν η σύγκρουση είναι χαμηλή, υπάρχει ένα υποτιθέμενο μεγαλύτερο ρίσκο τα παιδιά να είναι αγχωμένα, σε κατάθλιψη ή κατά κάποιον άλλο τρόπο προβληματισμένα στη κοινή επιμέλεια – ή ίσως ακόμη και όταν έχουν συχνή επαφή (που είναι μικρότερη του να ζουν μαζί 35% του χρόνου) με τον γονέα που δεν έχει την επιμέλεια σε ρυθμίσεις αποκλειστικής επιμέλειας. Δεύτερο, προφανώς οι γονείς της κοινής επιμέλειας πρέπει να επικοινωνούν πολύ πιο συχνά και να δουλεύουν πιο στενά μεταξύ τους απ' ό,τι οι γονείς της αποκλειστικής επιμέλειας. Εκτός εάν η σύγκρουση είναι χαμηλή και η επικοινωνία καλή, τα αποτελέσματα για τα παιδιά θα είναι πιθανώς χειρότερα μέσα στη κοινή επιμέλεια. Τρίτο, υποθετικά οι γονείς της κοινής επιμέλειας έχουν πολύ χαμηλή σύγκρουση από την έναρξη, συμφωνούν αμοιβαία και εθελοντικά στην εν λόγω διευθέτηση με λίγη ή καθόλου πίεση ή παρεμβολή από άλλους. Εν συντομία, η χαμηλή σύγκρουση και η συνεργατική κοινή ανατροφή την περίοδο του χωρισμού και σε επακόλουθα χρόνια είναι ο ακρογωνιαίος λίθος των διευθετήσεων κοινής επιμέλειας. **Εάν αυτές οι υποθέσεις είναι σωστές τότε οποιαδήποτε θετικά αποτελέσματα μπορεί να συνδέονται με τη κοινή επιμέλεια στην ουσία συνδέονται με τη χαμηλή**

σύγκρουση και συνεργασία και όχι με το να ζουν τα παιδιά με κάθε γονέα τουλάχιστον 35% του χρόνου τους.

Η Πλέον Πρόσφατη Υπόθεση περί Σύγκρουσης

Η εναλλακτική και πλέον πρόσφατη άποψη είναι ότι η σύγκρουση και η ποιότητα της σχέσης κοινής ανατροφής δε θα έπρεπε να είναι τόσο καίρια θέματα, ειδικά όταν τα παιδιά έχουν – ή είναι δυνατόν να αναπτύξουν – υποστηρικτικές σχέσεις αγάπης με τους γονείς τους (Kelly, 2014; Lamb, 2016; Warshak, 2014). Σύμφωνα με αυτή την άποψη, η έννοια της σύγκρουσης είναι εξ ορισμού προβληματική – μερικώς γιατί είναι δύσκολο να ορισθεί ή να μετρηθεί αξιόπιστα και επίσης γιατί οι γονείς μερικές φορές υπερβάλλουν ή προκαλούν σύγκρουση για να «κερδίσουν» αποκλειστική επιμέλεια. Επίσης η σύγκρουση γενικά υποχωρεί στα δύο πρώτα χρόνια μετά το χωρισμό, σημαίνοντας ότι η υψηλή σύγκρουση την περίοδο του χωρισμού δεν είναι αξιόπιστος τρόπος πρόβλεψης μελλοντικής σύγκρουσης (Hetherington & Kelly, 2002). Παρομοίως η σύγκρουση συχνά γεννάται από την ειλικρινή επιθυμία και αγάπη δύο ικανών γονέων για να παραμείνουν ενεργά συμμετέχοντες στη ζωή των παιδιών τους μεγιστοποιώντας το γονικό χρόνο στη συμφωνία επιμέλειας (Friedman, 2004) ή γεννάται από τις διαφορετικές απόψεις και στυλ ανατροφής – Τα είδη σύγκρουσης που είναι ούτως ή άλλως κοινά και μέσα στο γάμο (Cowan & Cowan, 1999). Περαιτέρω, υπάρχουν τρόποι να μειωθεί η σύγκρουση χωρίς να περιορίζεται ο χρόνος των παιδιών με τον ένα γονέα και χωρίς να αποκλείεται η πιθανότητα της κοινής επιμέλειας. Για παράδειγμα σε μία μετά-ανάλυση μελετών επάνω σε σχέδια ανατροφής που είχαν καθοριστεί από το δικαστήριο, οι γονείς που τα ακολουθούσαν είχαν 50% πιθανότητες να μειώσουν τις συγκρούσεις τους απ' ότι οι γονείς που δεν τα ακολουθούσαν (Fackrell, Hawkins & Kay, 2011). Το να επιτρέπεις στους γονείς απλά να αναφέρουν ή να προσποιούνται ότι δε μπορούν να συνεργαστούν ή να επικοινωνήσουν και κατά συνέπεια η κοινή επιμέλεια δε μπορεί να λειτουργήσει είναι πάρα πολύ απλουστευμένο (Birnbaum & Fidler, 2010). **Εξαιρουμένης της οικογενειακής βίας, η ποιότητα των σχέσεων των γονέων με τα παιδιά τους συνδέεται πιο στενά με την ευημερία των παιδιών απ' ότι η ποιότητα των σχέσεων των γονέων μεταξύ τους.** Μειώνοντας το χρόνο του παιδιού με τον ένα γονέα είναι πιθανό να εξασθενήσει αυτός ο δεσμός αλλά δεν είναι πιθανό να μειώσει τη σύγκρουση των γονέων ή να προστατεύσει τα παιδιά από αυτήν (Braver, 2014). Υπό αυτό το πνεύμα, η κοινή επιμέλεια μπορεί να προσφέρει σημαντική προστασία που βοηθάει τα παιδιά να αντιμετωπίσουν καλύτερα τις συγκρούσεις των γονέων τους. Εν συντομία, θα έπρεπε να αναρωτιόμαστε ποιες πολιτικές θα μειώσουν τη σύγκρουση αντί να υποθέτουμε ότι η κοινή επιμέλεια δεν είναι επιλογή για γονείς που βρίσκονται σε υψηλή σύγκρουση (Braver, 2014).

Παρότι και οι δύο προοπτικές – ότι η σύγκρουση και η ποιότητα της σχέσης κοινής ανατροφής θα έπρεπε ή δε θα έπρεπε να παίζουν σημαντικό ρόλο στην απόφαση για το αν η κοινή επιμέλεια είναι υπέρ του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού – μοιάζουν λογικές σε αυτούς που τις υπερασπίζονται, η ερώτηση είναι: Πόσο ισχυρά υποστηρίζει η έρευνα την υπόθεση που υπάρχει πίσω από την κάθε άποψη;

Μελέτες Σχετικά με τη Γονική Σύγκρουση

Προτού εξετάσουμε την έρευνα των συσχετίσεων μεταξύ σύγκρουσης, κοινής ανατροφής και ευημερίας των παιδιών, διάφορα ευρήματα μπορούν να μας βοηθήσουν να τοποθετήσουμε τα δεδομένα σε προοπτική. Πρώτο, οι γονείς που

έχουν ένα παιδί με χρόνια συναισθηματικά, συμπεριφορικά ή ιατρικά προβλήματα είναι πιο πιθανό να συντηρούν υψηλή σύγκρουση μεταξύ τους, να είναι πιο επικριτικοί ο ένας στον άλλον για την ανατροφή και να έχουν υψηλότερα ποσοστά διαζυγίου (Kerns & Prinz, 2016). Μετά το χωρισμό οι συγκρούσεις τους μπορεί να παραμείνουν σε υψηλό επίπεδο δεδομένου του συνεχιζόμενου στρες της ανατροφής του ταραγμένου ή ειδικών αναγκών παιδιού τους. Κι όμως, αυτά ακριβώς είναι και τα παιδιά που μπορεί να ωφεληθούν τα μέγιστα από τη κοινή επιμέλεια όπου τα επιπρόσθετα γονικά βάρη είναι πιο ίσα μοιρασμένα και οι γονείς έχουν και χρόνο για διάλειμμα και ανάκτηση δυνάμεων.

Δεύτερο, η βιβλιογραφία έχει από καιρό αναγνωρίσει ότι ο αντίκτυπος της γονικής σύγκρουσης στα παιδιά εξαρτάται από πολλούς παράγοντες – και ότι αυτός ο αντίκτυπος κάποιες φορές έχει υπερτονιστεί και υπέρ-απλουστευθεί (Cummings & Davies, 2010). Οι επιπτώσεις της σύγκρουσης δεν πρέπει να υπερβάλλονται και θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν το πλαίσιο των παραγόντων όπως οι αντοχές του παιδιού, η ιδιοσυγκρασία του και η ποιότητα της σχέσης γονέα-παιδιού. Αυτό το σημείο επαναλαμβάνεται στο Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο των Ψυχικών Διαταραχών πέμπτη έκδοση, (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, fifth edition, DSM-V) όπου μια νέα κατάσταση που ονομάζεται «παιδί επηρεασμένο από αναστάτωση γονικής σχέσης» (CAPRD) περιγράφεται (Bernet, Wamboldt & Narrow, 2016). Οι γονικές συμπεριφορές που προκαλούν αναστάτωση περιλαμβάνουν υψηλά επίπεδα υποτίμησης, συνεχιζόμενη έχθρα, υβριστική γλώσσα, εξαναγκαστικές αλληλεπιδράσεις ή σωματική βία. Αυτά τα παιδιά ίσως παρουσιάσουν προβλήματα συμπεριφοράς, συγκρούσεις αφοσίωσης, θυμό, άγχος, καταθλιπτική διάθεση και ψυχοσωματικά προβλήματα. «Από την άλλη πλευρά, παιδιά που είναι ασυνήθιστα ανθεκτικά – λόγω εσωτερικής σκληρότητας, υποστήριξη από εκτεταμένη οικογένεια, κοινοτικά μέσα ή άλλους περιστασιακούς παράγοντες – ίσως βιώσουν αναστάτωση προερχόμενη από γονική σχέση χωρίς να παρουσιάσουν καθόλου ψυχολογικά προβλήματα» (Bernet et al., 2016.p.571).

Η σύγκρουση συνδέεται επίσης στενά με την κατάθλιψη ενός γονέα, τη χρήση ουσιών, τις ψυχικές διαταραχές και αμελή και κακοποιητική ανατροφή, όπου κάθε μία ξεχωριστά από τις παραπάνω καταστάσεις μπορεί να έχει χειρότερο αποτέλεσμα στα παιδιά απ' ότι η ίδια η σύγκρουση. Σε κάποιες περιπτώσεις, αφότου χωρίσουν οι γονείς, τα αρνητικά αποτελέσματα που συσχετίζονται με υψηλή σύγκρουση μπορεί να προέρχονται από τον πολύ λίγο χρόνο επαφής με τον πατέρα, μιας και οι πατέρες γενικά περνούν λιγότερο χρόνο με τα παιδιά τους όταν η σύγκρουση με τη μητέρα είναι υψηλή (Fabricius et al., 2012). Τέλος, και ίσως και πιο σημαντικό, όταν η σύγκρουση έχει βρεθεί να σχετίζεται με χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά, αυτό δε σημαίνει ότι η σύγκρουση προκάλεσε το πρόβλημα ή συνεισέφερε σε αυτό. Για παράδειγμα, όταν τα συναισθηματικά ή συμπεριφορικά προβλήματα ενός παιδιού χειροτερεύουν, η γονική σύγκρουση είναι πιθανό να αυξηθεί. Αντίθετα, όταν τα προβλήματα του παιδιού αρχίζουν να μειώνονται, το ίδιο είναι πιθανό να συμβεί και με τη σύγκρουση των γονέων. Εν συντομία, η σύνδεση μεταξύ της γονικής σύγκρουσης και της ευημερίας των παιδιών είναι πολύπλοκη. Τρίτο, η σύνδεση μεταξύ σύγκρουσης και παιδικής ευημερίας συχνά συνδέεται στενά με το φύλο του παιδιού, με τα κορίτσια στις περισσότερες μελέτες να έχουν περισσότερα προβλήματα από τα αγόρια όταν η γονική σύγκρουση είναι υψηλή.

Σε μια αμερικανική μελέτη, τέσσερα χρόνια μετά το διαζύγιο των γονέων, τα έφηβα κορίτσια ένιωθαν περισσότερο εγκλωβισμένα ανάμεσα στις διαφωνίες των γονέων τους απ' ότι τα αγόρια (Buchanan, Maccoby & Dornbusch, 1996). Σε μία μελέτη με 207 φοιτητές κολεγίου από τον Καναδά, οι σχέσεις των κορών με τους

πατέρες τους ήταν περισσότερο κατεστραμμένες απ' ότι των αγοριών όταν η γονική σύγκρουση ήταν υψηλή ανεξάρτητα με το αν οι γονείς ήταν παντρεμένοι ή χωρισμένοι (Frank, 2007). Παρομοίως, σε ένα εθνικό δείγμα 750 σουηδών εφήβων με χωρισμένους γονείς, τα κορίτσια ήταν περισσότερο αγχωμένα από τα αγόρια σε περιπτώσεις υψηλής σύγκρουσης (Turunen, 2014). Σε μία μελέτη τουλάχιστον 200.000 παιδιών από διαζευγμένες οικογένειες σε 36 χώρες, οι κόρες είχαν διπλάσιες πιθανότητες από τους γιους να δυσκολεύονται να μιλήσουν στους πατέρες τους σχετικά με θέματα που τις απασχολούσαν (Bjarnason & Arnarrson, 2011). Παρόμοια, σε μια Σουηδική εθνική έρευνα 8,840 παιδιών τρίτης γυμνασίου από οικογένειες που οι γονείς ζούσαν μαζί και οικογένειες που οι γονείς είχαν χωρίσει, οι έφηβοι που απευθύνονταν στους γονείς τους για βοήθεια για τα προβλήματά τους ήταν λιγότερο καταθλιμμένοι, φοβισμένοι και είχαν λιγότερο άγχος σχετικό με θέματα υγείας. Αλλά τα κορίτσια είχαν περισσότερα από αυτά τα προβλήματα από ότι τα αγόρια (Laftman, Bergstrom, Modin, Orstberg, 2014). Και οι δύο Σουηδικές μελέτες υποδεικνύουν ότι όταν υπάρχει υψηλή σύγκρουση, τα κορίτσια είναι λιγότερο πιθανό από τα αγόρια να μειώσουν το άγχος τους μιλώντας στους πατέρες τους για τα προβλήματά τους. Αυτά τα ευρήματα ίσως βοηθήσουν στο να εξηγηθεί γιατί οι σχέσεις των κοριτσιών με τους πατέρες τους είναι γενικά πιο κατεστραμμένες απ' ότι των αγοριών μετά το χωρισμό των γονέων (Nielsen, 2011).

Η υψηλή σύγκρουση και η χαμηλή ανατροφή συνήθως πάνε μαζί. Αυτό δυσκολεύει την εξαγωγή συμπεράσματος για το αν η σύγκρουση ή η χαμηλή ανατροφή ή ο συνδυασμός αυτών των δύο ευθύνονται για τα χειρότερα αποτελέσματα των παιδιών. Για παράδειγμα, σε μια μετά-ανάλυση 39 μελετών η υψηλή σύγκρουση ήταν στενά συνδεδεμένη με τη φτωχή ανατροφή (Krishnakumar & Buehler, 2000). Αλλά η σύγκρουση δε συνδεόταν τόσο συχνά με τα αρνητικά αποτελέσματα για τα αγόρια, για τα παιδιά κάτω από τη σχολική ηλικία και για τα παιδιά που οι γονείς τους δεν είχαν πανεπιστημιακή μόρφωση. Περαιτέρω, η σύνδεση μεταξύ υψηλής σύγκρουσης, χαμηλής ανατροφής και των προβλημάτων των παιδιών ήταν κατά δύο τρίτα ισχυρότερη στις οικογένειες που οι δύο γονείς ζούσαν μέσα σε γάμο στο ίδιο σπίτι απ' ότι στις χωρισμένες. Τονίζοντας τη σημασία αυτού του ευρήματος, οι ερευνητές αναφέρουν: «Υπήρξε μια τάση στη βιβλιογραφία να πιστεύεται ότι η εχθρότητα που σχετίζεται με τη σύγκρουση είναι κυρίως ένα θέμα για διαζευγμένες οικογένειες. Αυτό δεν ισχύει ... η εχθρότητα και η επιθετικότητα σχετίζονται ισχυρότερα με τη ποιότητα της ανατροφής στις οικογένειες με παντρεμένους γονείς στο ίδιο σπίτι». (p. 30)

Σωματική Σύγκρουση και Βία

Όπως τονίστηκε νωρίτερα, η συζήτηση αυτής της εργασίας για την σύγκρουση δεν αφορά στο 10%-12% των γονέων που έχουν ιστορικό συνεχιζόμενης βίας και σοβαρής ψυχικής και σωματικής κακοποίησης που παραδοσιακά αναφέρεται ως «ενδοοικογενειακή βία» ή «κακοποίηση». Και όπως ήδη έχει εξηγηθεί, ένας από τους περιορισμούς της έρευνας για τη «βία» ή τη «σωματική κακοποίηση» στη βιβλιογραφία περί επιμέλειας είναι ότι οι μελέτες δε διαφοροποιούν μεταξύ διαφόρων τύπων σωματικής σύγκρουσης. Έχοντας αυτά κατά νου, είναι σημαντικό να καταλάβουμε ότι ακόμα και όταν οι γονείς είναι βίαιοι μεταξύ τους όταν ζουν μαζί, αυτό δε μας επιτρέπει απαραίτητα να βγάλουμε συμπεράσματα σχετικά με το ποιο σχέδιο ανατροφής είναι πιθανώς το πιο κατάλληλο για τα παιδιά αφότου χωρίσουν οι γονείς. Για παράδειγμα, σε ένα εθνικό αντιπροσωπευτικό δείγμα στην Αυστραλία από 6,485 οικογένειες αποκλειστικής επιμέλειας και 1,235 κοινή επιμέλειας ένα με δύο χρόνια μετά το χωρισμό (Kaspiew et al., 2009): «Παρότι το ιστορικό οικογενειακής

βίας και οι υψηλά συγκρουσιακές γονικές σχέσεις μοιάζουν να είναι αρκετά καταστροφικές για τα παιδιά, δεν υπήρξε καμία ένδειξη που να προτείνει ότι αυτό το αρνητικό αποτέλεσμα είναι μεγαλύτερο για τα παιδιά με μοιρασμένο χρόνο ανατροφής (κοινή φροντίδα και επιμέλεια)» (p. 16). Παρότι η μελέτη δε χρησιμοποίησε έγκυρη κλίμακα για τη μέτρηση της ευημερίας των παιδιών και δε διαχώρισε μεταξύ των διαφόρων ειδών σωματικής επιθετικότητας, τα ευρήματα του Kaspiw υποστήριξαν το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε ο Lamb (2016) αφορτού ανασκόπησε την έρευνα στην οικογενειακή βία και στην επιμέλεια παιδιού:

Δευτερεύοντα ή μεμονωμένα περιστατικά οικογενειακής βίας δε θα έπρεπε να επηρεάζουν τις αποφάσεις επιμέλειας. Η σύγκρουση που τραυματίζει τα παιδιά είναι επαναλαμβανόμενα περιστατικά βίας μεταξύ γονέων που έχουν σοβαρά ψυχιατρικά προβλήματα και διαταραχές προσωπικότητας ... Μεγάλος αριθμός παιδιών έχουν ζεστές και υποστηρικτικές σχέσεις με γονείς που έχουν μεταξύ τους υψηλά συγκρουσιακές ή βίαιες σχέσεις. (p. 185)

Με άλλα λόγια, είναι λάθος να υποθέτουμε ότι η κοινή επιμέλεια μπορεί να είναι περισσότερο επιβλαβής από την αποκλειστική επιμέλεια για παιδιά που οι γονείς τους ήταν σωματικά κακοποιητικοί μεταξύ τους όταν ζούσαν μαζί.

Υψηλή Νομική Σύγκρουση και Εκδικάσεις Επιμέλειας

Κάποιοι πιστεύουν ότι οι γονείς με υψηλή νομική σύγκρουση, ειδικά αυτοί που καταλήγουν στο δικαστήριο, έχουν σημαντικά πιο επιβλαβή σύγκρουση από τους γονείς που ρυθμίζουν τη σύγκρουσή τους εκτός δικαστηρίου και με λιγότερες νομικές αντιδικίες. Αυτή η πεποίθηση υποστηρίζει την άποψη ότι η κοινή επιμέλεια δε μπορεί να ωφελήσει τα παιδιά των οποίων οι γονείς μεταφέρουν τη διαφωνία τους περί επιμέλειας στο δικαστήριο ή που έχουν παρατεταμένες νομικές διαμάχες. Για παράδειγμα, ο Emery (2014) δήλωσε ότι η κοινή επιμέλεια είναι «το μόνο σίγουρο ότι είναι η χειρότερη διευθέτηση όταν οι γονείς καταλήγουν στο δικαστήριο, γιατί οι γονείς εξ ορισμού δε λειτουργούν συνεργατικά... Οι σοφοί δικαστές γνωρίζουν ήδη ότι είναι ένας άθλιος συμβιβασμός για τα παιδιά που βρίσκονται σε διαζύγιο υψηλής σύγκρουσης» (Emery, 2014). Ομοίως, η McIntosh έχει δηλώσει ότι, σύμφωνα με την έρευνα: «οι οικογένειες που έχουν εμπλακεί σε επαναλαμβανόμενες δίκες παρουσιάζουν μεγαλύτερη σύγκρουση και δυσπροσαρμοστικότητα» (McIntosh, 2015). Για να υποστηρίξει τη δήλωσή της, η McIntosh παράθεσε μόνο μία μελέτη – μία μελέτη με 18 χωρισμένους γονείς, εκ των οποίων μόνο 4 είχαν δικαστηριακή εμπλοκή για την υπόθεσή τους σε δίκη περί επιμέλειας (Bing, Nelson & Wesolowski, 2008). Κανείς από τους τέσσερις δεν είχε συνεχόμενες δίκες και δεν είχαν υψηλότερα σκορ στη σύγκρουση ή την δυσπροσαρμοστικότητα από τους 14 γονείς που δεν είχαν εμπλακεί στο δικαστήριο. Παρόμοια, ο Jaffe (2014) αποφάνθηκε: «Οι γονείς που εισέρχονται στο δικαστικό σύστημα για να αντιδικήσουν για την επιμέλεια του παιδιού ή για επικοινωνία έχουν περάσει το σημείο όπου η κοινή ανατροφή θα έπρεπε να υφίσταται κατά τεκμήριο ή ακόμη και να ενθαρρύνεται» (p. 187). Αυτή η άποψη διακηρύσσεται επίσης στη νομική κοινότητα. Για παράδειγμα, σε μια εργασία που παρουσιάστηκε σε συνέδριο της Αμερικανικής Ένωσης Νομικών (American Bar Association) ο συγγραφέας (Trenoff, 2014) υποστήριξε ότι οι επιπτώσεις των «περιπτώσεων επιμέλειας υψηλής σύγκρουσης» ήταν «σημαντικές και μεγάλης διάρκειας» για τα παιδιά (p. 2). Παρομοίως, ένα ευρέως διαβασμένο βιβλίο για αξιολογητές επιμέλειας (Ackerman, 2006) συνιστά ότι: «Όταν υπάρχει αντιδικία για επιμέλεια, η διευθέτηση του 50-50 θα πρέπει σπανίως να προτείνεται» (p. 251). Πόσο ισχυρά υποστήριξαν αυτές τις απόψεις τα εμπειρικά δεδομένα;

Μόνο δύο ποσοτικές μελέτες έχουν ερευνήσει τη σύνδεση μεταξύ της ευημερίας των παιδιών και το να έχουν ή να μην έχουν οι γονείς τους αντιδικία για την επιμέλεια. Η πιο πρόσφατη μελέτη περιελάμβανε 94 διαζευγμένα ζευγάρια που επιλέχτηκαν τυχαία από τα αρχεία των δικαστηρίων σε μία επαρχία της πολιτείας της Αριζόνα (Goodman et al., 2004). Τα παιδιά ήταν από τεσσάρων έως δώδεκα ετών. Τέσσερις με έξι μήνες μετά το διαζύγιο, η υψηλή διαπροσωπική σύγκρουση (διαφωνία, σωματική επιθετικότητα, βωμολοχίες) συσχετίστηκε με το ότι τα παιδιά είχαν περισσότερα κοινωνικά και συμπεριφοριστικά προβλήματα. Αλλά η υψηλή νομική σύγκρουση δε συσχετίστηκε με τα προβλήματα των παιδιών. Η παλαιότερη μελέτη ήταν διαμήκης και συγκέντρωσε εκτεταμένες πληροφορίες από γονείς, δασκάλους, καθηγητές, κλινικούς και τα παιδιά (Wolman & Taylor, 1991). Αυτή η μελέτη συνέκρινε 12 παιδιά που οι γονείς τους είχαν διευθετήσει τα θέματα επιμέλειας χωρίς να προσλάβουν δικηγόρους, να εγείρουν αγωγές στο δικαστήριο ή να φτάσουν στο ακροατήριο, με 19 παιδιά που οι γονείς τους είχαν νομικές αντιδικίες. Το δείγμα προήλθε από μία ποικίλη εθνικά και κοινωνικό-οικονομικά περιοχή της Μασαχουσέτης όπου και οι δύο ομάδες είχαν αντίστοιχες δημογραφικές μεταβλητές. Και οι γονείς και τα παιδιά πέρασαν από συνεντεύξεις ανά 3μηνία τον πρώτο χρόνο και μετά στους 18 μήνες. Στο τέλος των 18 μηνών τα 19 παιδιά των περιπτώσεων αντιδικίας είχαν καλύτερα αποτελέσματα σχεδόν σε όλες τις μετρήσεις ευημερίας από τα 12 παιδιά των περιπτώσεων της μη-αντιδικίας ακόμη κι αν τα σκορ των δύο ομάδων δεν ήταν σημαντικά διαφορετικά στην έναρξη των περισσότερων μεταβλητών. Τα παιδιά της αντιδικίας ένιωθαν σημαντικά περισσότερο ότι είχαν τον έλεγχο των γεγονότων στις ζωές τους (εσωτερικό κέντρο ελέγχου) και ένιωθαν λιγότερο θυμό, λιγότερη εχθρότητα, λιγότερη απόρριψη και λιγότερη αυτομομφή. Στην έναρξη, τα παιδιά της αντιδικίας είχαν περισσότερα αρνητικά συναισθήματα σχετικά με τις οικογένειές τους και ένιωθαν περισσότερο οξύ άγχος αποχωρισμού από τα παιδιά της μη αντιδικίας. Οι ερευνητές συμπέραναν ότι,

Είναι πιθανό ότι τα οφέλη της συμμετοχής, η αύξηση της ανοιχτής συζήτησης για την οικογενειακή σύγκρουση που συχνά συμβαίνει στο πλαίσιο δικαστικής διαμάχης για την επιμέλεια, οι αυξημένες ευκαιρίες για κάθαρση και πιέσεις αιτιότητας προς το γονικό «lobbying» (να σκέφτεσαι για τον εαυτό σου) μπορεί ουσιαστικά να παρέχουν στα παιδιά της αντιδικίας οχήματα ανάπτυξης προσαρμοστικών μηχανισμών αντιμετώπισης (π.χ. έλεγχο πραγματικότητας) και μια ισχυρότερη αίσθηση προσωπικής επιρροής των γεγονότων. (Wolman & Taylor, p. 409).

Φυσικά δε μπορούμε να βγάλουμε συμπεράσματα από δύο μόνο μελέτες. Αλλά τουλάχιστον θα πρέπει να είμαστε ενήμεροι ότι δεν υπάρχει ακόμη ποσοτική μελέτη που να υποστηρίζει την υπόθεση ότι τα παιδιά των οποίων οι γονείς αντιδικούν για την επιμέλεια παρουσιάζουν σημαντικά χειρότερα αποτελέσματα από τα παιδιά που οι γονείς τους συμφωνούν από την αρχή στις διευθετήσεις για την επιμέλεια.

Όσο για το γιατί κάποιοι γονείς έχουν υψηλότερη νομική αντιδικία από άλλους ίσως αναρωτηθούμε: για τι πράγμα διαφωνούν οι περισσότεροι από αυτούς τους γονείς; Η πλέον εκτεταμένη διερεύνηση αυτής της ερώτησης ήταν μια μελέτη με 950 ζευγάρια αποκλειστικής επιμέλειας και 150 ζευγάρια κοινή επιμέλειας (αναφέρονται ως «διπλής κατοικίας» στη μελέτη) που ήταν τυχαία επιλεγμένα από αρχεία διαζυγίου το 1984 σε επαρχίες της περιοχής του Σαν Φραντσίσκο (Maccoby & Mnookin, 1992). Γύρω στο 25% των ζευγαριών της κοινή επιμέλειας είχαν σημαντική νομική σύγκρουση, 4% σε ακροατήριο. Τέσσερα σημαντικά ευρήματα

προέκυψαν. Πρώτο, το μεγαλύτερο τμήμα της σύγκρουσης αφορούσε χρόνο ανατροφής, με 82% των μητέρων να μην επιθυμούν να μοιραστούν την επιμέλεια. Δεύτερο, υπήρχε μεγαλύτερη νομική σύγκρουση όταν τα παιδιά ήταν κάτω από την ηλικία των τριών ετών. Τρίτο, οι γονείς που κατέληξαν στα δικαστήρια δεν ήταν πλουσιότεροι, καθιστώντας το λιγότερο πιθανό η νομική τους σύγκρουση να είχε ως κίνητρο την κτήση περισσότερων χρημάτων, από άλλα ζευγάρια που χωρίζουν, ώστε να σπαταλούν σε δικαστικές διαμάχες. Τέταρτο και πιο απροσδόκητο για τους ερευνητές, η εχθρότητα μεταξύ των γονέων δεν ήταν στενά συνδεδεμένη με υψηλή νομική σύγκρουση. «Υπήρχαν πολλοί εξαιρετικά εχθρικοί γονείς που δεν εξέφραζαν το θυμό τους μέσω δικαστικής διαμάχης – και κάποιοι από τους γονείς που δεν ενεπλάκησαν σε νομική σύγκρουση δεν ήταν έντονα θυμωμένοι» (Maccoby & Mnookin, p.144).

Συνολικά, το υψηλό επίπεδο σύγκρουσης ή τα ακροατήρια για την επιμέλεια δεν έχει βρεθεί ότι είναι αξιόπιστα μέσα μέτρησης για το πόσο πολύ σύγκρουση υπάρχει ουσιαστικά ανάμεσα στους γονείς, πόσο ζημιογόνος είναι η σύγκρουση για τα παιδιά, ή για το αν τα παιδιά θα μπορούσαν να ωφεληθούν από τη κοινή επιμέλεια. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό εύρημα γιατί αρνητικές υποθέσεις σχετικά με γονείς υψηλής δικαστικής σύγκρουσης θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αποφάσεις επιμέλειας που περιορίζουν το χρόνο του παιδιού με τον ένα γονέα, ή να τους αρνηθούν τα πιθανά οφέλη της κοινής επιμέλειας.

Οικογένειες Αποκλειστικής Επιμέλειας: Σύγκρουση και Επικοινωνία Μετά τον Χωρισμό

Πριν διερευνήσουμε κατά πόσο οι γονείς της κοινής επιμέλειας έχουν λιγότερη σύγκρουση μεταξύ τους απ' ότι οι γονείς της αποκλειστικής επιμέλειας θα πρέπει να ρωτήσουμε: Πόσο κοινή είναι η χαμηλή σύγκρουση και η συνεργατική κοινή ανατροφή για ζευγάρια με διευθετήσεις αποκλειστικής επιμέλειας; Η έρευνα από τις προηγούμενες δεκαετίες είναι συμπαγής και αμετάβλητη: **οι περισσότεροι γονείς της αποκλειστικής επιμέλειας δεν έχουν συνεργατικές σχέσεις χαμηλής σύγκρουσης.** Σε μια από τις προγενέστερες μελέτες με λευκές, μέσης τάξης οικογένειες στη Βιρτζίνια, μόνο 18 από τα 72 ζευγάρια είχαν χαμηλή σύγκρουση και συνεργατικές σχέσεις έξι χρόνια μετά το διαζύγιο τους (Hetherington & Kelly, 2002). Το άλλο 25% ευρίσκετο σε υψηλή σύγκρουση, ενώ η πλειοψηφία (50%) ήταν πολιτισμένοι αλλά σπανίως επικοινωνούσαν ή ανέτρεφαν κοινά τα παιδιά τους. Σε μια παρόμοια μελέτη, 98 ζευγάρια επιλέχτηκαν τυχαία από τα αρχεία των δικαστηρίων του Ουισκόνσιν και έδωσαν πληροφορίες και οι δύο γονείς (Ahrons, 1994). Ένα χρόνο μετά το χωρισμό, μόνο το 10% των γονέων επικοινωνούσαν συχνά και ανέτρεφαν με κοινό και συνεργατικό τρόπο τα παιδιά τους, το 40% ήταν πολιτισμένοι αλλά σπανίως επικοινωνούσαν, και το 50% ήταν θυμωμένοι και εχθρικοί. Πέντε χρόνια αργότερα, το ένα τέταρτο των προηγούμενα «πολιτισμένων» σχέσεων είχαν γίνει «θυμωμένες» μια αλλαγή που οι ερευνητές την απέδωσαν σε οικονομικά θέματα και νέο γάμο.

Οι μελέτες που δημοσιεύτηκαν κατά την περασμένη δεκαετία συμφωνούν με τα παλαιότερα ευρήματα για τη σύγκρουση και την κοινή ανατροφή. Σε μία εθνική μελέτη 356 διαζευγμένων μητέρων η χαμηλή σύγκρουση και η συνεργατική κοινή ανατροφή δεν ήταν ο κανόνας (Sobolewski & King, 2005). Μόνο το ένα τρίτο των γονέων μιλούσαν μεταξύ τους ακόμη και μια φορά το μήνα ή αποφάσιζαν μαζί για θέματα ανατροφής. Σε άλλη μια εθνική μελέτη 1247 γονέων, μόνο το 29% είχε χαμηλή σύγκρουση και συνεργατική σχέση. Το 35% είχε μέτρια σύγκρουση και συνεργασία και το υπόλοιπο καθόλου σύγκρουση ή κοινή ανατροφή λόγω του ότι οι

πατέρες δεν είχαν επαφή με τα παιδιά ή την μητέρα (Amato et al., 2011). Για άλλους 270 γονείς που βρίσκονταν σε πρόγραμμα ανατροφής ορισμένο από το δικαστήριο, μόνο το ένα τρίτο είχε σχέση χαμηλής σύγκρουσης όπου επικοινωνούσαν συχνά, το 45% επικοινωνούσε αλλά με μέτρια έως υψηλή σύγκρουση και το 25% δεν είχε καθόλου σύγκρουση γιατί είχαν διακόψει την μεταξύ τους επικοινωνία (Beckmeyer, Coleman, & Ganong, 2014). Εν συντομία, η φιλική χαμηλής σύγκρουσης κοινή ανατροφή είναι σχετικά σπάνια για τα ζευγάρια της αποκλειστικής επιμέλειας.

Γονείς Κοινής Επιμέλειας Έναντι Γονέων Αποκλειστικής Επιμέλειας: Σύγκρουση στην Περίοδο του Χωρισμού

Έχουν οι γονείς της κοινής επιμέλειας λιγότερη σύγκρουση και σημαντικά πιο συνεργατικές σχέσεις ανατροφής από τους γονείς της αποκλειστικής επιμέλειας την περίοδο του χωρισμού ή στα επόμενα χρόνια; Κάποιοι υποστηρίζουν ότι αυτό είναι το θέμα και ότι εξηγεί σε μεγάλο βαθμό γιατί τα παιδιά της κοινής επιμέλειας γενικά έχουν καλύτερα αποτελέσματα. Για παράδειγμα: οι Smyth et al. (2016) υποστηρίζουν ότι:

Οι περισσότερες ρυθμίσεις ίσου χρόνου γίνονται από χωρισμένους γονείς που σέβονται ο ένας τον άλλον ως γονέα, που συνεργάζονται και που μπορούν να αποφύγουν ή να περιορίσουν την σύγκρουση όταν επικοινωνούν.

Οι θετικές αναφορές [σχετικά με την κοινή επιμέλεια] πιθανόν παρουσιάζουν χαρακτηριστικά που προϋπήρχαν του ίσου χρόνου [κοινή φροντίδα] και οδήγησαν τις οικογένειες στο να επιλέξουν μια ρύθμιση εξίσου κοινής φροντίδας (σελ. 123)

Πόσο ισχυρά υποστηρίζονται αυτές οι υποθέσεις από τα εμπειρικά δεδομένα; Το να γνωρίζουμε αν τα ζευγάρια της κοινής επιμέλειας και φροντίδας δουλεύουν πιο στενά ως μια συνεργατική ομάδα χαμηλής σύγκρουσης από ότι τα ζευγάρια της αποκλειστικής επιμέλειας είναι σημαντικό για αρκετούς λόγους. Πρώτο, εάν αυτή είναι η κατάσταση τότε ίσως εξηγείται γιατί η κοινή επιμέλεια συνδέεται με καλύτερα αποτελέσματα για τα παιδιά στις 42 μελέτες που έχουν συγκρίνει τα παιδιά αυτών των δυο τύπων οικογενειών (Για περίληψη αυτών των μελετών δείτε Nielsen, 2011, 2014b, 2014c). Ίσως να είναι η χαμηλή σύγκρουση των γονέων, η συνεργατική ομαδική εργασία, ή η κοινή επιμέλεια και φροντίδα που συνδέεται με τα καλύτερα αποτελέσματα των παιδιών της κοινής επιμέλειας. Δεύτερο, εάν τα ζευγάρια της αποκλειστικής επιμέλειας έχουν σημαντικά λιγότερο συγκρουσιακές και περισσότερο συνεργατικές σχέσεις, τότε ίσως να υπάρχει έδαφος να αποθαρρυνθεί η μεγαλύτερη πλειοψηφία των γονέων από το να δοκιμάσουν τη κοινή επιμέλεια γιατί, όπως είδαμε, οι περισσότεροι γονείς δεν τα πηγαίνουν καλά μεταξύ τους ως γονείς κοινής ανατροφής.

Κοιτώντας πρώτα την περίπτωση της σύγκρουσης σχετικά με το σχέδιο ανατροφής για τα ζευγάρια της κοινής επιμέλειας την περίοδο του χωρισμού, τέσσερις μελέτες έχουν διερευνήσει το πόσοι από αυτούς τους γονείς είχαν συμφωνήσει από την αρχή να έχουν κοινή επιμέλεια. Το ποσοστό που ήταν αρχικά σε σύγκρουση σχετικά με τη κοινή επιμέλεια αλλά που τελικά συμβιβάστηκε και συμφώνησε σε κοινή επιμέλεια κυμάνθηκε από 40% για 64 ζευγάρια (Pearson & Thoennes, 1990), σε 50% για 51 ζευγάρια, (Brotsky et al., 1988; Luepnitz, 1986), και σε 82% για 110 ζευγάρια (Maccoby & Mnookin, 1992). Όπως έγραψαν οι Brotsky et al. :

Τα πλέον ενδιαφέροντα ευρήματα αφορούσαν την ομάδα που είχε ένταση [υψηλότερη σύγκρουση]. Είχαν καταφέρει να καταλήξουν σε συμφωνία [κοινή επιμέλεια] μόνο μέσω σημαντικής επαγγελματικής βοήθειας και πάλι είχαν άλυτες

δυσκολίες. Παρόλα αυτά, 18 μήνες αργότερα έμοιαζαν ουσιαστικά το ίδιο με τους γονείς που είχαν αμοιβαία συμφωνήσει στη κοινή επιμέλεια από την αρχή (Brotsky et al., 1988, p. 174)

Αυτές οι τέσσερις μελέτες δεν ανέφεραν πόσοι από τους γονείς συμφώνησαν σε κοινή επιμέλεια χωρίς σημαντική σύγκρουση και χωρίς τη συμμετοχή δικηγόρων, διαμεσολαβητών ή θεραπειών. Θα ήταν φαινόμενο αυθαίρετης δήλωσης (Woozling) αν θεωρούσαμε ότι οι γονείς της κοινής επιμέλειας συμφώνησαν με λιγότερη σύγκρουση από τους γονείς της αποκλειστικής επιμέλειας. Παρόλη την αρχική σύγκρουση των γονέων για την επιμέλεια, σε αυτές τις τέσσερις μελέτες τα παιδιά της κοινής επιμέλειας είχαν καλύτερα αποτελέσματα από τα παιδιά της αποκλειστικής επιμέλειας. (Για λεπτομερείς περιλήψεις αυτών των μελετών δείτε Nielsen, 2014 b, 2015 b). Υπό το ίδιο πνεύμα η σύγκρουση δε συνδέθηκε με το αν οι γονείς είχαν κοινή ή αποκλειστική επιμέλεια για 245 γονείς που είχαν επιλεγεί τυχαία από αρχεία δικαστηρίου σε μία επαρχία της πολιτείας της Αριζόνα (Gunnloe & Braver, 2001). Συγκεκριμένα από μία λίστα 71 πιθανών παραγόντων που μπορεί να επηρεάσουν αποφάσεις επιμέλειας, τα ζευγάρια επέλεξαν μόλις 20 και η σύγκρουση την περίοδο του χωρισμού ή δύο χρόνια αργότερα δεν ήταν μέσα σε αυτούς.

Εννέα μελέτες συνέκριναν τα επίπεδα σύγκρουσης στην περίοδο τους χωρισμού για γονείς κοινής επιμέλειας και αποκλειστικής επιμέλειας, όπως φαίνεται στον πίνακα 1. Σε δύο μελέτες οι γονείς της κοινής επιμέλειας είχαν σημαντικά χαμηλότερη σύγκρουση από τους γονείς της αποκλειστικής επιμέλειας. Η πρώτη βασιζόταν σε ένα δείγμα γονέων του 1984 οι οποίοι ήταν εμπλεγμένοι σε διαμεσολάβηση ή προγράμματα συμβουλευτικής στο Ντένβερ και στο Σαν Φραντσίσκο (Pearson & Thoennes, 1990). Οι 63 μητέρες της κοινής επιμέλειας ανέφεραν σημαντικά λιγότερη σύγκρουση κατά την περίοδο του διαζυγίου από τις 363 μητέρες της αποκλειστικής επιμέλειας. Αντίθετα από τις μητέρες της αποκλειστικής επιμέλειας, καμία από τις μητέρες της κοινής επιμέλειας δεν ανέφερε κάποιο ιστορικό σωματικής βίας ή σωματικής κακοποίησης. Η δεύτερη μελέτη βασίστηκε σε ένα τυχαίο δείγμα επιλεγμένο από 37 σχολεία στο Flanders (Spruijt & Duindam, 2010). Τα 125 ζευγάρια της κοινής επιμέλειας είχαν «καυγαδίσει» σημαντικά λιγότερο από τα 350 ζευγάρια της αποκλειστικής επιμέλειας πριν χωρίσουν. Αλλά ένα με επτά χρόνια αργότερα, τα ζευγάρια της κοινής επιμέλειας δεν είχαν πλέον σημαντικά λιγότερη σύγκρουση από αυτά της αποκλειστικής επιμέλειας. Σε έξι από τις εννέα μελέτες δε βρέθηκαν σημαντικές διαφορές σύγκρουσης μεταξύ κοινής επιμέλειας και αποκλειστικής επιμέλειας την περίοδο του χωρισμού. Σε δύο από αυτές τις μελέτες οι ερευνητές επεξήγησαν ότι τα δείγματα περιελάμβαναν ζευγάρια

Πίνακας 1.

Υπάρχει Μεγαλύτερη Σύγκρουση Γονέων Αποκλειστικής Επιμέλειας Από Αυτούς της Κοινής επιμέλειας;			
Ερευνητής	Χωρίς Διαφορές στη σύγκρουση μεταξύ Κοινή επιμέλειας και Αποκλειστικής Επιμέλειας	Μέγεθος και Είδος Δείγματος	Τοποθεσία
Barumadaza	Μετά τον χωρισμό – απροσδιόριστα χρόνια	453 από 37 σχολεία	Μια περιοχή στη Γαλλία
Beck	Στην περίοδο του χωρισμού	463, υποθέσεις με διαμεσολάβηση σε όλη την	Αριζόνα, ΗΠΑ

		πολιτεία	
Buchanan	Μετά τον χωρισμό – 4 χρόνια	365, τυχαία αρχεία δικαστηρίου	3 επαρχίες, Καλιφόρνια, ΗΠΑ
Fabricius	Στην περίοδο του χωρισμού	152, εθελοντές φοιτητές πανεπιστημίου	Αριζόνα, ΗΠΑ
Juby	Μετά τον χωρισμό 1-4 χρόνια	750, εθνική επισκόπηση	Καναδάς
Johnston	Μετά τον χωρισμό 4 χρόνια	100, εθελοντές από κέντρα συμβουλευτικής	3 επαρχίες, Καλιφόρνια, ΗΠΑ
Kline	Μετά τον χωρισμό 4 χρόνια	93, εθελοντές κοινότητας	1 επαρχία, Καλιφόρνια, ΗΠΑ
Lodge	Μετά τον χωρισμό 2 χρόνια	503, εθνικό δείγμα	Αυστραλία
Maccoby	Μετά τον χωρισμό 4 χρόνια	1100, αρχεία δικαστηρίου	Καλιφόρνια, ΗΠΑ
Putz	Στην περίοδο του χωρισμού	205, κλινικές διαμεσολάβησης	Ιντιάνα, ΗΠΑ
Shiller	Στην περίοδο του χωρισμού χωρίς διαφορά Μετά τον χωρισμό 1-6 χρόνια λιγότερη στην Κοινή επιμέλεια	40, περιστασιακό δείγμα	Κονέκτικατ, ΗΠΑ
Sodermans	Στην περίοδο του χωρισμού η κοινή επιμέλεια όχι λιγότερη 1995-2010 Στην περίοδο του χωρισμού η κοινή επιμέλεια λιγότερη 1971-1994 Λιγότερη η σύγκρουση στην κοινή επιμέλεια	2207, Όλα τα διαζύγια από το 1971-2010	Βέλγιο
Spruijt	Στην περίοδο του χωρισμού – λιγότερη Μετά τον χωρισμό 1-7 χρόνια όχι λιγότερη	455, τυχαίο από 37 σχολεία	Ολλανδία
Luepnitz	Μετά τον χωρισμό 1-2 χρόνια	43, περιστασιακό δείγμα	Πενσυλβανία, ΗΠΑ
Pearson	Στην περίοδο του χωρισμού Μετά τον χωρισμό 3 χρόνια Μεικτά αποτελέσματα	426, διαμεσολάβηση και συμβουλευτική	Ντένβερ και Σαν Φραντσίσκο
McIntosh	Μετά τον χωρισμό 1-5 χρόνια Όχι λιγότερη, γονείς παιδιών 1-3 ετών Λιγότερη, γονείς παιδιών 4-5 ετών	Εθνικό δείγμα 587 1215	Αυστραλία
Cashmore	Μετά τον χωρισμό 4-5 χρόνια λιγότερη σύγκρουση στη κοινή επιμέλεια σύμφωνα με τους πατέρες Όχι διαφορά σύμφωνα με τις μητέρες Περισσότερη σύγκρουση στη κοινή επιμέλεια	1026 (597 μητέρες, 429 πατέρες), εθνική επισκόπηση	Αυστραλία
Lee	Μετά τον χωρισμό 4 χρόνια	59, περιστασιακό δείγμα	Οχάιο, ΗΠΑ
Kaspiew	Στον χωρισμό και 1-2 χρόνια μετά τον χωρισμό	7720, εθνικό δείγμα	Αυστραλία
Melli	Μετά τον χωρισμό 3 χρόνια	1180 δικαστικά αρχεία	Ουισκόνσιν, ΗΠΑ

με ιστορικό οικογενειακής βίας, αλλά το ακριβές ποσοστό δε χορηγήθηκε.

Στο τυχαίο δείγμα αρχείων δικαστηρίου από την πολιτεία Ιντιάνα των ΗΠΑ 205 ζευγαριών που είχαν περάσει από τη διαδικασία της διαμεσολάβησης (Putz, Ballard, Arany, Applegate & Holtzworth – Munroe, 2012) και στο δείγμα 463

οικογενειών στην Αριζόνα (Beck, Walsh & Weston, 2009) η αποκλειστική επιμέλεια δεν ήταν σημαντικά πιο πιθανή όπου είχε υπάρξει ιστορικό «βίας εναντίον συντρόφου». Στις άλλες τρεις μελέτες, τα ζευγάρια της αποκλειστικής επιμέλειας και της κοινή επιμέλειας είχαν παρόμοια επίπεδα σύγκρουσης κατά τον χωρισμό. Η πιο πρώιμη ήταν με ένα περιστασιακό δείγμα 40 ζευγαριών στο Κονέκτικατ (Shiller, 1986). Η επόμενη ήταν μια πολύ μεγαλύτερη, πιο αντιπροσωπευτική μελέτη με 950 ζευγάρια αποκλειστικής επιμέλειας και 150 κοινής επιμέλειας από την Καλιφόρνια, επιλεγμένα τυχαία από αρχεία δικαστηρίων (Maccoby & Mnookin, 1992). Η μεγαλύτερη μελέτη παρουσιάζει μια φθίνουσα σύνδεση μεταξύ σύγκρουσης και ρυθμίσεων επιμέλειας στο Βέλγιο (Sodermans, Matthijs & Swicegood, 2013). Η μελέτη περιελάμβανε και τα 2,207 ζευγάρια που χώρισαν σε αυτή την περιοχή μεταξύ 1971 και 2010. Οι γονείς που είχαν χωρίσει πριν το 2005 ήταν πιο πιθανό να είχαν κοινή επιμέλεια εάν είχαν χαμηλή σύγκρουση. Αλλά μετά το 2005 όταν οι νόμοι περί επιμέλειας έγιναν πιο υποστηρικτικοί προς τη κοινή επιμέλεια, δεν υπήρχε πλέον σημαντική σύνδεση μεταξύ χαμηλής σύγκρουσης και κοινής επιμέλειας. Οι ερευνητές υπέθεσαν ότι, καθώς οι νόμοι περί επιμέλειας έγιναν περισσότερο υποστηρικτικοί προς τη κοινή επιμέλεια, η σύνδεση μεταξύ χαμηλής σύγκρουσης και κοινής επιμέλειας ίσως να έγινε ασθενέστερη. Στην πλέον πρόσφατη μελέτη σε φοιτητές πανεπιστημίου στην Αριζόνα των οποίων οι γονείς είχαν χωρίσει όταν τα παιδιά ήταν κάτω από την ηλικία των τεσσάρων, τα 15 ζευγάρια κοινής επιμέλειας δεν είχαν σημαντικά λιγότερη σύγκρουση όταν χώρισαν από τα 103 ζευγάρια αποκλειστικής επιμέλειας (Fabricius & Suh, 2017).

Αντιθέτως, σε μία μελέτη οι 1234 γονείς κοινής επιμέλειας και φροντίδας από ένα εθνικό δείγμα της Αυστραλίας είχαν περισσότερη οικογενειακή βία πριν από το χωρισμό απ' ό,τι οι 6,485 γονείς αποκλειστικής επιμέλειας (Kaspiew et al., 2009). «Και οι μητέρες και οι πατέρες με εξίσου κοινή ανατροφή (κοινή επιμέλεια και φροντίδα), ήταν πιο πιθανό να αναφέρουν ότι είχαν την εμπειρία κάποιας μορφής οικογενειακής βίας μετά το χωρισμό» (p. 10). «Οι οικογένειες όπου είχε υπάρξει βία δεν ήταν λιγότερο πιθανό να είχαν εξίσου κοινή ανατροφή (κοινή επιμέλεια και φροντίδα) από αυτές όπου δεν είχε υπάρξει βία» (p. 164). «Ενώ ένα ιστορικό οικογενειακής βίας και γονικών σχέσεων υψηλής σύγκρουσης είναι αρκετά καταστροφικό για τα παιδιά, δεν υπήρξαν ενδείξεις που να οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι αυτό το αρνητικό αποτέλεσμα είναι μεγαλύτερο για τα παιδιά με εξίσου κοινή ανατροφή» (p. 16).

Περίληπτικά, επτά από τις εννέα μελέτες αποτυγχάνουν να υποστηρίξουν την πεποίθηση ότι τα ζευγάρια της κοινή επιμέλειας και φροντίδας έχουν σημαντικά λιγότερη σύγκρουση από τα ζευγάρια της αποκλειστικής επιμέλειας τη στιγμή του χωρισμού. Παρόλα αυτά, σε δύο μελέτες, τα ζευγάρια της κοινή επιμέλειας και φροντίδας είχαν λιγότερη σύγκρουση από τα ζευγάρια της αποκλειστικής επιμέλειας. Συνολικά, η σύγκρουση δεν είναι στενά συνδεδεμένη με το αν οι γονείς έχουν μια ρύθμιση κοινής επιμέλειας ή αποκλειστικής επιμέλειας.

Γονείς Κοινή Επιμέλειας Έναντι Γονέων Αποκλειστικής Επιμέλειας: Σύγκρουση μετά το Χωρισμό

Έχουν σημαντικά λιγότερη σύγκρουση τα χρόνια που ακολουθούν το χωρισμό τα ζευγάρια της Κοινής Επιμέλειας από τα ζευγάρια της Αποκλειστικής Επιμέλειας; Όπως φαίνεται στο Πίνακα 1 δεκατρείς μελέτες έχουν ασχοληθεί με αυτά τα ερωτήματα.

Σε τρεις από τις δεκατρείς μελέτες οι γονείς της κοινής επιμέλειας είχαν σημαντικά λιγότερη σύγκρουση από τα ζευγάρια της αποκλειστικής επιμέλειας ένα

με έξι χρόνια μετά το χωρισμό. Η πρώτη βασίστηκε σε ένα δείγμα γονέων του 1984 που ήταν εμπλεγμένοι σε προγράμματα διαμεσολάβησης και συμβουλευτικής στο Ντένβερ και στο Σαν Φραντσίσκο (Pearson & Thoennner, 1990). Οι 63 μητέρες κοινή επιμέλειας ανέφεραν σημαντικά λιγότερη σύγκρουση 3 χρόνια μετά το χωρισμό από ότι οι 363 μητέρες της αποκλειστικής επιμέλειας, από τη σύγκρουση που είχαν την περίοδο του χωρισμού. Το δεύτερο ήταν ένα περιστασιακό δείγμα από την Πενσυλβανία όπου τα 11 ζευγάρια της κοινής επιμέλειας είχαν λιγότερη σύγκρουση από τα 16 ζευγάρια με αποκλειστική επιμέλεια του πατέρα και τα 16 ζευγάρια με αποκλειστική επιμέλεια της μητέρας (Luepnitz, 1986). Το τρίτο ήταν ένα περιστασιακό δείγμα από το Κονέκτικατ όπου οι 20 μητέρες κοινής επιμέλειας ανέφεραν λιγότερη σύγκρουση 1 με 6 χρόνια μετά το χωρισμό έναντι των 20 μητέρων της αποκλειστικής επιμέλειας, ενώ δεν υπήρχαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων την περίοδο που οι γονείς χώρισαν (Shiller, 1986).

Σε δύο από τις 13 μελέτες τα ζευγάρια της κοινής επιμέλειας είχαν περισσότερη σύγκρουση από τα ζευγάρια της αποκλειστικής επιμέλειας μετά το χωρισμό. Σε ένα περιστασιακό δείγμα 59 ζευγαριών από το Οχάιο, οι μητέρες της κοινής επιμέλειας ανέφεραν περισσότερη λεκτική και σωματική επιθετικότητα από τις μητέρες της αποκλειστικής επιμέλειας τέσσερα χρόνια μετά το χωρισμό (Lee, 2002). Σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα από το Ουισκόνσιν τα 590 ζευγάρια της κοινής επιμέλειας ανέφεραν περισσότερη σύγκρουση σχετικά με θέματα ανατροφής από τα 590 ζευγάρια της αποκλειστικής επιμέλειας (Melli & Brown, 2008). Οι ερευνητές απέδωσαν το εύρημα στο γεγονός ότι πολλοί από τους πατέρες της αποκλειστικής επιμέλειας είχαν απεμπλακεί από την ανατροφή ή είχαν παραιτηθεί τελείως από τις ζωές των παιδιών τους. Σε 10 από τις 13 μελέτες, η σύγκρουση στη κοινή επιμέλεια και στην αποκλειστική επιμέλεια δεν ήταν σημαντικά διαφορετική τα χρόνια που ακολούθησαν το χωρισμό. Στην πιο πρώιμη μελέτη με 150 ζευγάρια κοινής επιμέλειας και 900 αποκλειστικής επιμέλειας στην Καλιφόρνια, τέσσερα χρόνια μετά το διαζύγιο, δεδομένων των παρομοίων επιπέδων σύγκρουσης των δύο ομάδων γονέων και δεδομένα ότι τα παιδιά με εναλλασσόμενη κατοικία [κοινή επιμέλεια και φροντίδα] είχαν καλύτερα αποτελέσματα, οι ερευνητές (Buchanan et al., 1996) συμπέραναν: «Οι γονείς μπορούν να μοιράζονται το χρόνο διαμονής ακόμη και αν μιλάνε μεταξύ τους ή προσπαθούν να ρυθμίσουν το περιβάλλον ανατροφής των παιδιών των δύο σπιτιών» (p. 292). Για 93 οικογένειες υψηλής σύγκρουσης από τρεις επαρχίες της Καλιφόρνια που ελάμβαναν δωρεάν συμβουλευτικές υπηρεσίες για να λύσουν τα προβλήματά τους, η σύγκρουση δεν ήταν χαμηλότερη στις οικογένειες της κοινής επιμέλειας από τις οικογένειες της αποκλειστικής επιμέλειας τέσσερα χρόνια μετά το χωρισμό (Johnston Kline & Tschann, 1989). Αυτή ακριβώς ήταν η κατάσταση σε ένα δείγμα 93 καλά μορφωμένων λευκών γονέων στην Καλιφόρνια που βρέθηκαν μέσω της κοινότητας (Kline, Tschann, Johnston & Wallerstein, 1989).

Μια μεγάλη αντιπροσωπευτική μελέτη από το Ουισκόνσιν είναι ιδιαίτερα διδακτική (Melli & Brown, 2008). Σημαντικό, ότι τα δεδομένα προήλθαν και από τους δύο γονείς (408 πατέρες και 402 μητέρες με κοινή επιμέλεια και 283 πατέρες και 391 μητέρες με αποκλειστική επιμέλεια) και το μεγάλο δείγμα ήταν τυχαία επιλεγμένο από αρχεία δικαστηρίου από όλη την πολιτεία. Σύμφωνα με τις αναφορές και των δύο γονέων, γύρω στο 15% και στους δύο τύπους οικογενειών είχαν μία εχθρική, υψηλής σύγκρουσης σχέση. Περίπου 40% των πατέρων και 50% των μητέρων με κοινή επιμέλεια και 46% των πατέρων και 38% των μητέρων με αποκλειστική επιμέλεια περιέγραψαν τη σχέση ως φιλική. Οι ερευνητές συμπέραναν ότι:

Οι γονείς με ίσο χρόνο (κοινή επιμέλεια και φροντίδα) και αυτοί με παραδοσιακή επιμέλεια της μητέρας (αποκλειστική επιμέλεια) δε διαφέρουν πολύ.... Αυτή η μελέτη δείχνει ότι, εάν πάρεις μια ομάδα συνηθισμένων διαζευγμένων γονέων, η πλειοψηφία αυτών τα καταφέρνει να ξεπεράσει την αντιπάθεια και έλλειψη εμπιστοσύνης προς τον/την προηγούμενο σύζυγο για να μπορέσει να επεξεργαστεί τρόπους να αναθρέψει τα παιδιά (Melli & Brown, p.260).

Δεδομένα από τρεις Αυστραλιανές μελέτες συνάδουν με τα Αμερικανικά αποτελέσματα. Ακόμη και αν δεν έτυχαν ανώνυμης θεώρησης από συναδέλφους, αυτές οι κυβερνητικές Αυστραλιανές μελέτες αναφέρονται εδώ γιατί έχουν το πλεονέκτημα των μεγάλων εθνικών αντιπροσωπευτικών δειγμάτων και την ανατροφοδότηση και από τους δύο γονείς. Σε μία δημοσκόπηση 1,026 γονέων, οι μητέρες με κοινή επιμέλεια και αποκλειστική επιμέλεια δεν ανέφεραν σημαντικές διαφορές στη σύγκρουση, αλλά οι πατέρες στη κοινή επιμέλεια ανέφεραν λιγότερη σύγκρουση (Cashmore & Parkinson, 2010). Σε ένα άλλο δείγμα με 105 ζευγάρια κοινής επιμέλειας και 398 ζευγάρια αποκλειστικής επιμέλειας, και στις δύο ομάδες μόνο το 30% ανέφερε ότι είχαν μια φιλική, χαμηλής σύγκρουσης σχέση, μόνο επικοινωνούσαν κάθε 1 με 3 μήνες και το 16% δεν επικοινωνούσε καθόλου (Lodge & Alexander, 2010). Παρομοίως, για 1,800 Αυστραλιανά ζευγάρια 1 με 5 χρόνια μετά το χωρισμό, οι μητέρες της κοινής επιμέλειας και της αποκλειστικής επιμέλειας ανέφεραν παρόμοια επίπεδα σύγκρουσης σε οικογένειες 1 έως 3 ετών παιδιά αλλά όχι σημαντικές διαφορές στη σύγκρουση σε οικογένειες με 4 έως 5 ετών παιδιά (McIntosh et al., 2010).

Δύο άλλες διεθνείς μελέτες περιγράφουν περαιτέρω τις ομοιότητες μεταξύ επιπέδων σύγκρουσης των ζευγαριών της κοινής επιμέλειας και αποκλειστικής επιμέλειας. Σε ένα εθνικό δείγμα από την Ολλανδία 1,045 παιδιών σε αποκλειστική επιμέλεια και 395 παιδιών σε κοινή επιμέλεια δεν υπήρχαν σημαντικές διαφορές στη σύγκρουση οκτώ χρόνια μετά το χωρισμό (Sodermans et al., 2013). Και σε ένα δείγμα από τη Γαλλία 1,561 παιδιών από άθικτες οικογένειες, 328 παιδιών σε επιμέλεια μητέρας, 34 σε επιμέλεια πατέρα και 91 σε κοινή επιμέλεια, σύμφωνα με τις αναφορές των παιδιών, δεν υπήρχαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στους τέσσερις τύπους οικογένειας στο πόσο συχνά οι γονείς διαφωνούσαν ή πόσο συχνά τα παιδιά ένιωθαν παγιδευμένα στη μέση της διαφωνίας (Barumandzadah, Martin-Lebrun, Barumandzadeh, & Poussin, 2016).

Σε αντίθεση με αυτές τις 12 μελέτες, σε μία Αυστραλιανή μελέτη οι 1,235 κοινής επιμέλειας μητέρες και πατέρες ήταν πιο πιθανό από 6,485 γονείς αποκλειστικής επιμέλειας να αναφέρουν ότι είχαν υπάρξει σωματικά βίαιοι όταν ζούσαν μαζί (Kaspiw et al., 2009). Μετά το χωρισμό οι μητέρες της κοινής επιμέλειας περιέγραψαν τη σχέση κοινής ανατροφής ως πιο «τρομακτική» (5% - 8%) από τις μητέρες της αποκλειστικής επιμέλειας (3,8% - 4%) και ως πιο «απόμακρη» (17% - 18%) από τις μητέρες της αποκλειστικής επιμέλειας (11% - 14%).

Τέσσερις άλλες μελέτες άξιζαν αναφοράς γιατί παρότι οι ερευνητές δε μέτρησαν απευθείας γονική σύγκρουση μέτρησαν την ποιότητα της σχέσης κοινής ανατροφής όπου περιλαμβάνοντο ερωτήσεις περί σύγκρουσης. Σε μία μελέτη στο Τορόντο οι 100 γονείς κοινής επιμέλειας ήταν πιο πιθανό να περιγράψουν τη σχέση τους ως «φιλική» (55%) από 292 ζευγάρια της αποκλειστικής επιμέλειας (44%; Irving & Benjamin, 1991). Οι ερευνητές τόνισαν ότι το «φιλική» γενικά σήμαινε ότι οι γονείς περιόριζαν την επικοινωνία τους σε θέμα ανατροφής, και ότι τα ζευγάρια της κοινής επιμέλειας που ήταν δυσαρεστημένα από τη σχέση κοινής ανατροφής συνέχισαν να συντηρούν αυτή τη διευθέτηση. Σε αντίθεση, όταν οι γονείς της

αποκλειστικής επιμέλειας ήταν δυσαρεστημένοι με τη σχέση τους, οι πατέρες ήταν πιο πιθανό να μειώσουν το χρόνο που περνούσαν αρχικά με τα παιδιά τους. Στις ίδιες γραμμές, σε μια μεγαλύτερη και πιο αντιπροσωπευτική εθνική Καναδική μελέτη ακόμη και αν οι 182 μητέρες της κοινής επιμέλειας ήταν πιο πιθανό να είναι «δυσαρεστημένες» (20%) με τη σχέση κοινής ανατροφής από τις 578 μητέρες αποκλειστικής επιμέλειας (14%) η διευθέτηση της κοινής επιμέλειας συνεχίστηκε (Judy, Burdais, & Gratton, 2005). Και σε μία μικρή μελέτη 20 λευκών, πανεπιστημιακής εκπαίδευσης Αμερικανών μητέρων των οποίων τα παιδιά ζούσαν ήδη με κοινή επιμέλεια για 3 χρόνια, μόνο 4 μητέρες είπαν ότι η σχέση κοινής ανατροφής ήταν «φιλική» από την περίοδο του χωρισμού και μετά. Οι επτά είπαν ότι είχε «βελτιωθεί» με τα χρόνια αλλά εννέα είπαν ότι παρέμενε «συνεχόμενα επίμαχη» (Markham & Coleman, 2012). Σε αυτό το πνεύμα, σε μία μελέτη με 111 οικογένειες κοινής επιμέλειας και 543 αποκλειστικής επιμέλειας, από τέσσερις διαφορετικές πολιτείες των ΗΠΑ, όπου οι περισσότερες από αυτές τις οικογένειες είχαν περάσει από διαδικασία συμβουλευτικής ή διαμεσολάβησης για προβλήματα σχετικά με επιμέλεια, η σύγκρουση αυξήθηκε μόνο κατά 10% στις οικογένειες της κοινής επιμέλειας (Pearson & Thoennes, 1990).

Γενικά, τα ζευγάρια με κοινή επιμέλεια δεν έχουν σημαντικά λιγότερη σύγκρουση από τα ζευγάρια αποκλειστικής επιμέλειας την περίοδο του χωρισμού ή τα επόμενα χρόνια. Όπως τονίστηκε σε δύο μελέτες οι γονείς της κοινής επιμέλειας είχαν περισσότερη σύγκρουση από ότι είχαν οι γονείς της αποκλειστικής επιμέλειας σχετικά με θέματα ανατροφής παιδιών στα χρόνια που ακολούθησαν το χωρισμό, μια κατάσταση που οι ερευνητές απέδωσαν στο γεγονός ότι περισσότεροι πατέρες της αποκλειστικής επιμέλειας είχαν απεμπλακεί από την ανατροφή ή είχαν αποσυρθεί ολοκληρωτικά από τις ζωές των παιδιών τους. Ακόμη, τα περισσότερα ζευγάρια της κοινής επιμέλειας δεν κατέληξαν σε αυτό το σχέδιο ανατροφής επειδή είχαν καλύτερες σχέσεις από τα ζευγάρια της αποκλειστικής επιμέλειας κατά την περίοδο του χωρισμού. Ούτε οι γονείς της κοινής επιμέλειας είναι μια «ειδική», παράτυπη ομάδα γονέων που έχει χαμηλή σύγκρουση και συνεργατική σχέση στα χρόνια που ακολουθούν τον χωρισμό.

Οικογένειες Κοινή επιμέλειας Έναντι Οικογενειών Αποκλειστικής Επιμέλειας: Αποτελέσματα Παιδιών Μετά την Αιτιολόγηση της Σύγκρουσης

Δεδομένου ότι η πλειοψηφία των γονέων και της κοινής επιμέλειας αλλά και της αποκλειστικής επιμέλειας δεν έχει σχέσεις κοινής ανατροφής με χαμηλή σύγκρουση, φιλικές και με καλή επικοινωνία, σε τι τύπο επιμέλειας είναι καλύτερο να μεγαλώνουν τα παιδιά; Δηλαδή, δεδομένης της σύγκρουσης και της φτώχης επικοινωνίας είναι η κοινή επιμέλεια συνδεδεμένη με καλύτερα ή χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά από την αποκλειστική επιμέλεια; Όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, στην σύγκριση της ευημερίας των παιδιών σε οικογένειες κοινής επιμέλειας ή αποκλειστικής επιμέλειας έχουν ληφθεί υπόψη 17 μελέτες γονικής σύγκρουσης. Σε κάποιες μελέτες δεν υπήρχαν σημαντικές διαφορές στη σύγκρουση μεταξύ των δυο ομάδων γονέων, εννοώντας ότι η σύγκρουση δεν ευθυνόταν για οποιεσδήποτε διαφορές στα αποτελέσματα για αυτές τις δυο ομάδες παιδιών. Σε άλλες μελέτες οι ερευνητές εξάλειψαν την επιρροή της σύγκρουσης στα αποτελέσματα με το να συμπεριλάβουν τη γονική σύγκρουση στην στατιστική ανάλυση ως μια μετρούμενη μεταβλητή.

Μόνο σε μια από τις 17 μελέτες συσχετίστηκε η κοινή επιμέλεια σε οποιαδήποτε χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά της κοινής επιμέλειας (McIntosh

et al., 2010). Δεν υπήρξαν σημαντικές διαφορές μεταξύ παιδιών κοινή επιμέλειας και αποκλειστικής επιμέλειας στις έξι μετρήσεις ευημερίας για τα παιδιά τεσσάρων και πέντε ετών ή σε τέσσερις από τις έξι μετρήσεις για τα παιδιά από δυο έως τριών ετών. Τα 59 νήπια της κοινή επιμέλειας είχαν χαμηλότερα σκορ στην «επιμονή στους στόχους» και επέδειξαν περισσότερη «δύσκολη συμπεριφορά» με την μητέρα τους (γκρίνια, κάποιες φορές άρνηση σίτισης, προσκόλληση/«γάντζωμα» σε αυτήν). Τα σκορ τους της «δύσκολης συμπεριφοράς» δεν ήταν σημαντικά διαφορετικά, παρόλα αυτά, από τα σκορ της πλειοψηφίας των νηπίων από άρτιες οικογένειες στην εθνική μελέτη. Σε αντίθεση με τις άλλες 16 μελέτες, αυτή η μελέτη που έλαβε χώρα με την χορηγία της κυβέρνησης (επαναδημοσιεύθηκε σε ένα επιστημονικό άρθρο του 2013, McIntosh et al., 2013) έχει επικριθεί ευρέως για τους περιορισμούς της – πάνω απ' όλα για την χρήση μετρήσεων και ερευνητικών εργαλείων χωρίς τεκμηριωμένη αξιοπιστία ή εγκυρότητα, κάτι το οποίο σημαίνει ότι τα δεδομένα δεν μπορούν να ερμηνευτούν με εμπιστοσύνη μιας και δεν υπάρχει τρόπος να γνωρίζουμε τι ακριβώς αξιολογείτο (Cashmore & Parkinson, 2011; Lamb, 2016; Ludolph & Dale, 2012; Nielsen, 2014a; Warshak, 2014).

Σε 16 από τις 17 μελέτες, κατόπιν της αξιολόγησης της γονικής σύγκρουσης, τα παιδιά σε οικογένειες κοινή επιμέλειας είχαν καλύτερα αποτελέσματα στις περισσότερες μετρήσεις από τα παιδιά των οικογενειών της αποκλειστικής επιμέλειας. Μια σύντομη, γενική επισκόπηση αυτών των 16 μελετών παρουσιάζεται στον Πίνακα . τα συγκεκριμένα αποτελέσματα και οι λεπτομερείς περιγραφές αυτών των μελετών είναι διαθέσιμα αλλού (Nielsen, 2013a, 2013b, 2014c). Και στις εννέα μελέτες που αξιολόγησαν τις σχέσεις των παιδιών με τους πατέρες τους και/ή τα προβλήματα υγείας που είχαν σχετικά με στρες τα παιδιά της κοινή επιμέλειας είχαν καλύτερα αποτελέσματα. Στις εννέα μελέτες όπου μετρήθηκαν προβλήματα συμπεριφοράς (επιθετικότητα, παραβατικότητα, υπερκινητικότητα, ή χρήση ναρκωτικών ουσιών ή αλκοόλ) τα παιδιά της κοινή επιμέλειας είχαν καλύτερα αποτελέσματα σε έξι από αυτές και ίδια αποτελέσματα σε τρεις. Στις 12 μελέτες που αξιολόγησαν κοινωνικά και συναισθηματικά προβλήματα (κατάθλιψη, επιθετικότητα, χαμηλή αυτό-εκτίμηση, συνολική δυσaréσκεια στη ζωή), τα παιδιά της κοινή επιμέλειας είχαν καλύτερα αποτελέσματα σε οκτώ μελέτες και ίδια αποτελέσματα σε τέσσερις. Οι λιγότερες διαφορές βρέθηκαν σε βαθμούς και γνωστικές δεξιότητες, όπου τα παιδιά της κοινή επιμέλειας ήταν καλύτερα από τα παιδιά της αποκλειστικής επιμέλειας μόνο σε δυο από τις πέντε μελέτες και 'σα στις άλλες τρεις.

Πίνακας 2.

Συνδέεται η Κοινή επιμέλεια με Καλύτερα, Χειρότερα ή Ίσα αποτελέσματα από την Αποκλειστική Επιμέλεια Αφού Αξιολογηθεί-Ελεγχθεί η Γονική Σύγκρουση;								
Κύριος Ερευνητής	Αριθμός παιδιών		λικίες	Βασικοί Γονιστικοί Δεξιότητες	Μεταβλητές	Επιθετικότητα	Σωματική Υγεία και σχετιζόμενες με το άγχος	Χέσεις Πατέρα-παιδιού
	Κοινή επιμέλεια	Αποκλειστική Επιμέλεια						
Baru mandzadah	1	9	32	11-12	Καλώς	Καλώς	Καλώς	Καλώς
Buc hanan	1	5	35	3-16	Καλώς	Καλώς	Καλώς	Καλώς
			10					
			0 πατέρα					

more(β)	Cash	4	8	3	47	-17	αλύτερα	K	ερα	Καλύτ	ύτερα	Καλ		
more(β)	Cash	0	9	1	41	-17			ερα	Καλύτ	ύτερα	Καλ		
more(β)	Cash	6	2	0	11	-17				Ίσα				αλύτερα
icius	Fabr	5	7	8	18	ολλέγιο							K	αλύτερα
icius	Fabr	0	3	2	12	ολλέγιο							K	αλύτερα
sson	Fran	91	3	4	65	0-18			ερα	Καλύτ				
piew(γ)	Kas	47	9	13	35	-17	αλύτερα, αναφορά πατέρα	K	ερα, αναφορά πατέρα	Καλύτ αναφορά Ίσα, αναφορά μητέρας				
ston	John	5	3		65	-12				Ίσα		Ίσα		
	Lee	0	2		39	-12					ύτερα	Καλ		
ge	Lod	05	1	8	39	2-18	σα	Ί				Ίσα		αλύτερα
ntosh(α)	McI	4-71	1		58	-5						Ανά	K	
i	Mell	97	5	5	59	-16				Ίσα			K	αλύτερα
er	Shill	0	2		20	2-14					ύτερα	Καλ		
ijt	Spru	35	1	0	25	0-16	σα	Ί						
assche	Van	95	3	45	10	2-19	γόρια καλύτερα	A						αλύτερα

(α) Οι ερευνητές χρησιμοποίησαν μέσα μέτρησης που δεν είχαν τεκμηριωμένη εγκυρότητα ή αξιοπιστία

(β) Αναφορά ανατεθειμένη από την κυβέρνηση χωρίς επιθεώρηση τυφλού τύπου από συναδέλφους

(γ) Τα μεγέθη των δειγμάτων διέφεραν ευρέως για τις έξι μετρήσεις και για την ηλικία του παιδιού

* Τα μέσα μεγέθη των δειγμάτων διέφεραν ανάλογα με την μετρούμενη μεταβλητή

Από αυτές τις 16 μελέτες μόνο μια εξέτασε την μακρόχρονη συσχέτιση μεταξύ σύγκρουσης την στιγμή του χωρισμού, το σχέδιο επιμέλειας και τις σχέσεις των παιδιών ως νεαροί ενήλικες με κάθε γονέα (Fabricius & Suh, 2017). Τα 30 ζευγάρια της κοινή επιμέλειας δεν είχαν σημαντικά λιγότερη σύγκρουση ή λιγότερες διαφωνίες σχετικά με το σχέδιο ανατροφής όταν χώρισαν, απ' ότι τα 122 ζευγάρια της αποκλειστικής επιμέλειας. Αλλά ως νεαροί ενήλικες, τα παιδιά που είχαν σχέδια επιμέλειας όπου διανυκτέρευαν με τους πατέρες τους, συμπεριλαμβανομένης και της κοινή επιμέλειας, σε ηλικίες μεταξύ ενός και τεσσάρων ετών είχαν καλύτερες σχέσεις και με τους δυο γονείς από αυτά που είχαν λιγότερες ή και καθόλου διανυκτερεύσεις.

Ακόμη και όταν οι γονείς έχουν υψηλή σύγκρουση, ατίθασες διαφωνίες σχετικά με τις διανυκτερεύσεις και ένα παιδί κάτω του ενός έτους και οι δυο σχέσεις των γονιών με το παιδί είναι πιθανό να ωφεληθούν σε βάθος χρόνου από τον γονικό χρόνο ανατροφής συμπεριλαμβανομένων διανυκτερεύσεων και μοιρασμένων ισόποσα και στα δυο σπίτια (Fabricius & Suh, 2017).

Περίληπτικά, κατόπιν αξιολόγησης της γονικής σύγκρουσης, σε 16 από τις 17 μελέτες η κοινή επιμέλεια συσχετίστηκε με καλύτερα αποτελέσματα για τα παιδιά στις περισσότερες μετρήσεις και δε συσχετίστηκε με χειρότερα αποτελέσματα σε

καμία μέτρηση. Για να είμαστε ξεκάθαροι, αυτές οι μελέτες δεν κατέληξαν στο ότι η υψηλή, συνεχιζόμενη σύγκρουση δεν είχε κανέναν αντίκτυπο στα παιδιά, ή ότι η κοινή επιμέλεια διέγραψε τον αρνητικό αντίκτυπο της έντονης σύγκρουσης που ενέπλεκε τα παιδιά. Αυτό που βρήκαν αυτοί οι ερευνητές είναι ότι ακόμη και μετά την αξιολόγηση της σύγκρουσης, τα παιδιά στις οικογένειες της κοινής επιμέλειας είχαν καλύτερα αποτελέσματα σχεδόν σε όλες τις μετρήσεις. Αυτά τα ευρήματα είναι εξαιρετικά σημαντικά γιατί αντικρούουν τους ισχυρισμούς ότι η κοινή επιμέλεια δε μπορεί να συνδεθεί με καλύτερα αποτελέσματα για τα παιδιά εκτός εάν οι γονείς έχουν μια σχέση φιλική, συνεργατική και με χαμηλή σύγκρουση.

Χαμηλή Σύγκρουση, Συνεργατική Κοινή Ανατροφή Πόσο Ευεργετική Είναι;

Γιατί η κοινή επιμέλεια συσχετίζεται με καλύτερα αποτελέσματα για τα παιδιά ακόμα και μετά τον υπολογισμό της γονικής σύγκρουσης; Εάν μια συνεργατική σχέση χαμηλής σύγκρουσης συσχετίζεται υποθετικά με περισσότερα οφέλη για τα παιδιά, τότε γιατί τα παιδιά της κοινής επιμέλειας έχουν καλύτερα αποτελέσματα ακόμα και όταν η σύγκρουση δεν ήταν χαμηλή; Πρώτον, όπως τόνισε ο Amato και οι συνεργάτες του, πολύ λίγες μελέτες έχουν ουσιαστικά ελέγξει την υπόθεση ότι η συνεργατική κοινή ανατροφή συνδέεται στενά με την ευημερία των παιδιών (Amato, Kane, & James, 2011). Περαιτέρω, υπάρχουν πολύ λίγες ποσοτικές εμπειρικές αποδείξεις που να υποστηρίζουν ότι η κοινή ανατροφή είναι πιο σημαντική από την ποιότητα της σχέσης γονέα–παιδιού (Sigal, Sandler, Wolchik, & Braver, 2011). Επιπλέον, βασιζόμενος στις επισκοπήσεις του της βιβλιογραφίας, ο Lamb (2014) συμπεραίνει: «Οι γονείς που συνεργάζονται για την ανατροφή των παιδιών τείνουν να έχουν καλύτερα προσαρμοσμένα παιδιά... παρότι κάποια παιδιά ευημερούν ακόμη και όταν οι γονείς τους δε συνεργάζονται ακόμα και όταν αυτοί οι γονείς βρίσκονται σε ανοιχτή σύγκρουση» (Lamb, 2014).

Τι αποκαλύπτουν τα δεδομένα σχετικά με τις συσχετίσεις και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ της ευημερίας των παιδιών, της σύγκρουσης, της κοινής ανατροφής και της ποιότητας της σχέσης μεταξύ γονέα–παιδιού; Στην πλέον σθεναρή μελέτη όσον αφορά στο μέγεθος και τη μεθοδολογία, οι ερευνητές ανέλυσαν δεδομένα από ένα εθνικό δείγμα 1,247 παιδιών χωρισμένων οικογενειών και 3,055 παιδιών άθικτων οικογενειών για μια περίοδο 10 ετών (Amato et al., 2011). Οι ερευνητές χρησιμοποίησαν τυποποιημένες μετρήσεις για να αξιολογήσουν τη γονική σύγκρουση και τη συνεργασία και την ευημερία των παιδιών στην εφηβική ηλικία και μετά πάλι στη νεαρή ενήλικη ζωή. Οι γονείς κατανεμήθηκαν σε τρεις συστάδες σχετικά με το αν είχαν ένα «καλό διαζύγιο»: 30% «συνεργατική κοινή ανατροφή» (υψηλή κοινή ανατροφή/μέτρια σύγκρουση), το 35% κατηγοριοποιήθηκε από τους ερευνητές ως «παράλληλη ανατροφή» (πολύ χαμηλή κοινή ανατροφή/μέτρια σύγκρουση) και 35% «μονή ανατροφή» (χωρίς κοινή ανατροφή ή σύγκρουση γιατί οι γονείς δε βρίσκονταν σε επαφή μεταξύ τους). Δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ εφήβων με γονείς μέτριας σύγκρουσης και υψηλής κοινής ανατροφής και αυτών με γονείς υψηλότερης σύγκρουσης και χαμηλή κοινή ανατροφή αναφορικά με τους βαθμούς τους στο σχολείο, αυτό-εκτίμηση, χρήση ουσιών ή να τους αρέσει το σχολείο και να νιώθουν ότι η ζωή πήγαινε καλά. Υπήρχε μια αδύναμη συσχέτιση μεταξύ μέτριας σύγκρουσης/υψηλής κοινής ανατροφής και προβλημάτων συμπεριφοράς των εφήβων. Ως νεαροί ενήλικες όμως, αυτά τα παιδιά δεν είχαν σημαντικά λιγότερες πιθανότητες να έχουν ολοκληρωμένες σεξουαλικές επαφές πριν την ηλικία των 16, να έχουν παντρευτεί χωρίς ή να συμβιώνουν, ή να έχουν κάνει χρήση ουσιών από τα παιδιά που προέρχονταν από οικογένειες μέτριας ή μηδενικής

σύγκρουσης. Η χαμηλής σύγκρουσης/υψηλή κοινή ανατροφή συσχετιζότο ισχυρά, παρόλα αυτά, με κοντινότερες σχέσεις μεταξύ των νεαρών ενηλίκων (παιδιών) και τους πατέρες τους. Ίσως αυτό να οφείλεται στο ότι όταν οι γονείς τα πήγαιναν καλύτερα μεταξύ τους, οι πατέρες περνούσαν περισσότερο χρόνο με τα παιδιά τους το οποίο ισχυροποιούσε το δεσμό τους – μια εικασία που είναι σύμφωνη με τα ευρήματα άλλων μελετών (π.χ. Fabricius & Leucken, 2007; Pruett et al., 2004). Συνολικά, οι ερευνητές συμπέραναν ότι τα αποτελέσματα τους «δεν είναι συνεπή με την υπόθεση ότι τα παιδιά που βιώνουν ένα καλό διαζύγιο έχουν τα περισσότερα θετικά αποτελέσματα» (p. 519).

Σε μια μικρότερου μεγέθους μελέτη με 270 γονείς, υπήρξαν μέτριες συσχετίσεις μεταξύ σύγκρουσης, κοινής ανατροφής και αποτελεσμάτων των παιδιών (Beckmayer et al., 2014). Οι γονείς επιστρατεύτηκαν από ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης γονέων ορισμένο από το δικαστήριο. Η μελέτη ελέγχθηκε (controlled) για οικογενειακό εισόδημα, χρόνο από το χωρισμό, και φύλο και ηλικία των παιδιών και των γονέων. Η σύγκρουση είχε μέτρια συσχέτιση με την εξωτερική προβλημάτων από τα παιδιά και αδύναμη συσχέτιση με την εσωτερική προβλημάτων και κοινωνικών δεξιοτήτων. Η επικοινωνία στην κοινή ανατροφή συσχετίστηκε μόνο ασθενώς με την εσωτερική της συμπεριφοράς. Οι σχέσεις των γονέων υπέπεσαν σε μια από τις τρεις κατηγορίες :το 31% είχε την περισσότερη συνεργασία/λιγότερη σύγκρουση, το 45% είχε μέτρια συνεργασία/μέτρια σύγκρουση, και το 24% είχε ελάχιστη συνεργασία/υψηλότερη σύγκρουση. Όταν συγκρίθηκαν τα παιδιά των τριών ομάδων ηλικίας από 23-18 δε βρέθηκαν σημαντικές διαφορές στην εσωτερική των προβλημάτων ή των κοινωνικών δεξιοτήτων. «Τα αποτελέσματά μας υποστηρίζουν την άποψη ότι οι γονείς που παίρνουν διαζύγιο μπορούν να μεγαλώνουν τα παιδιά τους με επιτυχία ακόμη και όταν η κοινή ανατροφή είναι περιορισμένη ή συγκρουσιακή» (p. 533). Δεδομένων των ευρημάτων τους, αυτοί οι ερευνητές συνέστησαν να δίνεται λιγότερη έμφαση στην μείωση της σύγκρουσης και την βελτίωση της σχέσης κοινής ανατροφής και περισσότερη στην εκπαίδευση των γονέων στο πώς να ισχυροποιούν τις σχέσεις τους με τα παιδιά τους και πώς να βελτιώνουν τις δεξιότητες ανατροφής.

Άλλες δυο μελέτες είναι αξιοσημείωτες για την χρήση μεγάλων αντιπροσωπευτικών δειγμάτων από την διαμήκη Εθνική Δημοσκόπηση Οικογενειών και Νοικοκυριών (ΗΠΑ). Το πρώτο κύμα της μελέτης περιελάμβανε 1172 παιδιά ηλικίας πέντε έως 18 ετών που ζούσαν με τις μητέρες τους και ο πατέρας τους ζούσε αλλού (King & Heard, 1999). Καθότι μόνο το 8% των μητέρων ανέφερε «πολύ» σύγκρουση (“a great deal”), ή «κάποια ή πολύ» σύγκρουση η παρουσία ή η απουσία σύγκρουσης δεν έπαιξε κάποιο σημαντικό ρόλο στην συνολική προσαρμογή των παιδιών, συνολική ευημερία ή προβλήματα συμπεριφοράς. Στο 10% των οικογενειών τα παιδιά ήταν σε χειρότερη κατάσταση και στις τρεις μετρήσεις. Σε αυτές τις οικογένειες οι μητέρες ήταν δυσαρεστημένες είτε με την ποσότητα του χρόνου που περνούσε ο πατέρας με τα παιδιά είτε με την σχέση κοινής ανατροφής. Όπως και στις οικογένειες όπου τα παιδιά δεν είχαν προβλήματα, η απουσία ή η παρουσία σύγκρουσης δεν συσχετίστηκε με τα προβλήματα των παιδιών σε αυτές τις οικογένειες. Αλλά η δυσαρέσκεια της μητέρας συσχετίστηκε με τα προβλήματα των παιδιών. Οι πλέον δυσαρεστημένες μητέρες ήταν αυτές που είχαν παντρευτεί πριν τον χωρισμό, έναντι αυτών που συμβίωναν, και που οι πρώην σύζυγοι τους επισκέπτονταν τα παιδιά αλλά δεν εμπλέκονταν με την μητέρα σε κοινή ανατροφή. Οι ερευνητές υπέθεσαν ότι οι μητέρες που είχαν παντρευτεί ήταν πιο δυσαρεστημένες γιατί περίμεναν περισσότερα από τους πατέρες απ’ ότι οι μητέρες που μόνο συμβίωναν. Τέσσερα χρόνια αργότερα, στο δεύτερο κύμα της μελέτης, με 354

μητέρες και τα έφηβα παιδιά τους αξιολογήθηκε η σύνδεση μεταξύ συνεργατικής κοινής ανατροφής, σύγκρουσης και ποιότητας σχέσης πατέρα-παιδιού (Sobolewski & King, 2005). Οι μητέρες βαθμολόγησαν την κοινή ανατροφή σύμφωνα με το πόσο συχνά οι πατέρες βοηθούσαν στο μέγαλωμα των παιδιών, συζούσαν με τα παιδιά και επηρέαζαν τις αποφάσεις της κοινής ανατροφής. Οι μητέρες βαθμολόγησαν την σύγκρουση αναφορικά με τρία συγκεκριμένα θέματα: μέγαλωμα παιδιών, που ζούσαν τα παιδιά και χρήματα. Η συνεργατική κοινή ανατροφή συσχετιζόταν πολύ ισχυρότερα απ' ότι η σύγκρουση με την ποιότητα της σχέσης πατέρα-παιδιού και την ανταποκρίσιμη πατρότητα. Με άλλα λόγια, ακόμα και όταν οι γονείς έχουν σύγκρουση, όταν οι μητέρες ήταν ικανοποιημένες με τον τρόπο κοινής ανατροφής των πατέρων, τα παιδιά είχαν καλύτερη σχέση με τους πατέρες τους και οι πατέρες ήταν πιο ανταποκρίσιμοι.

Ευρήματα από μια μικρότερη, μεγαλύτερου βάθους μελέτη, είναι καθοδηγητικά στο να εξηγηθούν και οι άμεσοι αλλά και οι έμμεσοι τρόποι με τους οποίους σχετίζεται η σύγκρουση με διαφορετικούς τομείς της ευημερίας των παιδιών (Pruett, Ebling, & Insabella, 2004; Pruett, Williams, Insabella, & Little, 2003). Αυτοί οι λευκοί, μεσαίας τάξης γονείς από το Κονέκτικατ που είτε ήταν παντρεμένοι είτε συζούσαν πριν τον χωρισμό είχαν πάρει μέρος εθελοντικά σε ένα πρόγραμμα ανατροφής παιδιών. Δεκαπέντε με 18 μήνες μετά την έναρξη του προγράμματος, οι 110 μητέρες και 102 πατέρες παρείχαν δεδομένα σχετικά με τα παιδιά τους που ήταν από δυο έως έξι ετών. Ακόμη και αν η υψηλότερη σύγκρουση δεν συσχετίστηκε με τα συναισθηματικά και συμπεριφορικά προβλήματα των παιδιών, συσχετίστηκε άμεσα με άλλους τομείς της οικογένειας οι οποίοι με την σειρά τους συσχετίστηκαν άμεσα με συγκεκριμένα είδη προβλημάτων για τα παιδιά. Η σύγκρουση συσχετίστηκε μέτρια με την συμμετοχή του πατέρα η οποία, με τη σειρά της, συσχετίστηκε μόνο ασθενώς με την συμπεριφορά προσαρμογής των παιδιών. Η σύγκρουση δεν συσχετίστηκε με αρνητικές αλλαγές στην σχέση της μητέρας με το παιδί αλλά ήταν άμεσα συσχετισμένη με αρνητικές αλλαγές στη σχέση του πατέρα με το παιδί, η οποία ήταν μέτρια συσχετισμένη με εξωτερίκευση ή εσωτερίκευση των προβλημάτων από την πλευρά του παιδιού. Οι αναφορές των μητέρων για τη σύγκρουση έδειξαν μέτρια συσχέτιση με τα προβλήματα ύπνου των παιδιών και ασθενή συσχέτιση με σωματικά παράπονα. Οι αναφορές των πατέρων έδειξαν μέτρια συσχέτιση με τις συμπεριφορές εσωτερίκευσης των παιδιών και με την καταστροφική τους συμπεριφορά. Αντίθετα, αρνητικές αλλαγές στην σχέση του πατέρα ή της μητέρας με το παιδί έδειξαν άμεση και μέτρια συσχέτιση με την εξωτερίκευση και εσωτερίκευση προβλημάτων των παιδιών. Αλλά σε συνέπεια με τις μελέτες που έχουν ήδη συζητηθεί η ποιότητα της σχέσης γονέα-παιδιού είχε πιο στενή συσχέτιση με τα αποτελέσματα των παιδιών απ' ότι είχε η γονική σύγκρουση.

Η σύγκρουση ίσως να παίζει επίσης έναν διαφορετικό ρόλο ανάλογα με το αν η μητέρα έχει ξανά-παντρευτεί, όπως ήταν η κατάσταση για 54 παιδιά της πέμπτης δημοτικού σε μια σχολική περιοχή στο Βερμόντ των ΗΠΑ (Bronstein, Stoll, Clauson, Abrams, & Briones, 1994). Κατόπιν ελέγχου για το οικογενειακό εισόδημα, δεν υπήρχαν σημαντικές συνδέσεις μεταξύ συνεργατικής κοινής ανατροφής (ο οποίος περιελάμβανε αξιολόγηση σύγκρουσης) και αυτό-αντίληψης των παιδιών, ψυχολογικών τους προβλημάτων, ή συμπεριφορά τους στην τάξη όταν η μητέρα δεν είχε ξανά-παντρευτεί. Η μόνη σημαντική συσχέτιση ήταν μια μέτρια σύνδεση μεταξύ κοινής ανατροφής και δημοτικότητας στους συνομηλίκους. Αλλά σε 23 οικογένειες όπου η μητέρα είχε ξανά-παντρευτεί, υπήρχαν ισχυρές συσχετίσεις μεταξύ σύγκρουσης/κοινής ανατροφής και αυτό-αντίληψης των παιδιών, ψυχολογικών τους προβλημάτων, μέσον όρο βαθμολογίας και συμπεριφορά στην τάξη. Αυτά τα

ευρήματα υπαινίσσονται ότι η σύγκρουση και η κοινή ανατροφή ίσως να σχετίζονται πιο πολύ με την ευημερία των παιδιών αφότου εισαχθεί ένας πατριός στο οικογενειακό δίκτυο.

Από την άλλη πλευρά, σε μία μεγαλύτερη δεκάμηνη μελέτη στο Ουισκόνσιν όπου οι περισσότεροι γονείς είχαν ξαναπαντρευτεί, δεν υπήρξαν σημαντικές διαφορές στην ποιότητα των σχέσεων των νεαρών ενηλίκων με τους πατέρες τους σύμφωνα με το πόση σύγκρουση υπήρξε μεταξύ των γονέων ένα, τρία ή πέντε χρόνια μετά το διαζύγιο (Ahrons & Tanner, 2003). Βασιζόμενοι στα δεδομένα από αυτές τις 84 κόρες και τους 89 γιους, οι ερευνητές συμπέραναν: «Προς έκπληξή μας δε βρήκαμε σημαντικές διαφορές στην ποιότητα σχέσης κοινής ανατροφής μεταξύ αυτών των παιδιών που ανέφεραν ότι οι σχέσεις τους με τους πατέρες τους βελτιώθηκε, έμεινε η ίδια ή έγινε χειρότερη στα 20 χρόνια που ακολούθησαν μετά το διαζύγιο «των γονέων τους» (p. 346).

Στις ίδιες γραμμές, ακόμη και σε ομάδα εξαιρετικά υψηλής σύγκρουσης οικογενειών νομικής αντιδικίας που δε μπορούσαν να λύσουν τις διαφορές τους παρόλη τη βοήθεια των διαμεσολαβητών, η σύγκρουση και η επικοινωνία στην κοινή ανατροφή ήταν μόνο ασθενώς συνδεδεμένες με τα συναισθηματικά και συμπεριφοριστικά προβλήματα των παιδιών (Johnston et al., 1989). Στην πρώτη φάση της μελέτης, τα 100 παιδιά κυμαίνονταν σε ηλικία μεταξύ 1 και 3 ετών και το ένα τρίτο αυτών ζούσε σε οικογένειες κοινή επιμέλειας. Αυτοί οι γονείς κατώτερης μεσαίας τάξης είχαν χωρίσει, κατά μέσο όρο για τέσσερα χρόνια. Σε αυτές τις οικογένειες πολύ υψηλής σύγκρουσης, τα παιδιά που βρίσκονταν στη μέση των συγκρούσεων είχαν σημαντικά περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς. Αλλά στις οικογένειες αποκλειστικής επιμέλειας ή κοινή επιμέλειας, η γονική σύγκρουση ή το να βρίσκονται ανάμεσα σε αυτήν εξήγησαν λιγότερο από το ένα πέμπτο της διαφοράς στα αποτελέσματα. Σχετικά με την επικοινωνία, το πόσο καλά «συμφωνούσαν λεκτικά» οι γονείς μεταξύ τους στο ξεκίνημα αλλά και στη μελέτη παρακολούθησης μετά από δύο χρόνια ήταν «άσχετο είτε άμεσα είτε έμμεσα προς τις μετρήσεις της προσαρμογής του παιδιού» (p. 586).

Περίληπτικά, δεν υπάρχει ισχυρή υποστήριξη για την πεποίθηση ότι η υψηλή σύγκρουση και η κακή κοινή ανατροφή σχετίζονται στενά με χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά. Αυτό δε σημαίνει ότι το να σύρεσαι ή να εκτίθεσαι σε συνεχόμενη, συχνή, υψηλή σύγκρουση δε θα είναι συσχετισμένο με χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά όταν αυτά έχουν στενές σχέσεις με τους γονείς τους. **Ο όγκος όμως της έρευνας δεν υποστηρίζει την πεποίθηση ότι το επίπεδο της σύγκρουσης συσχετίζεται πιο ισχυρά με τα αποτελέσματα από ότι η ποιότητα της σχέσης γονέα-παιδιού.** Ούτε τα δεδομένα υποστηρίζουν τη γενίκευση ότι η κοινή επιμέλεια θα έπρεπε να θεωρείται ως αρμόζουσα μόνο για γονείς που έχουν χαμηλή σύγκρουση, συνεργατικές σχέσεις ή μόνο για γονείς που επιλύουν τις διαφορές τους περί επιμέλειας χωρίς την επέμβαση του νόμου. Περαιτέρω, όπως θα δούμε τώρα, η γονική σύγκρουση δε σχετίζεται στενότερα με τα αποτελέσματα των παιδιών απ' ότι η ποιότητα της σχέσης γονέα-παιδιού.

Ευημερία Παιδιών: Σύγκρουση, Κοινή Ανατροφή και η Σχέση Γονέα-Παιδιού

Γιατί δεν έχουν βρει αυτές οι μελέτες ισχυρές συσχετίσεις μεταξύ σύγκρουσης, κοινής ανατροφής και ευημερίας παιδιών; Μία πιθανότητα είναι ότι η προσηλωμένη, οριοθετημένη ανατροφή και οι στενές σχέσεις γονέα-παιδιού εξασθενούν τη σύνδεση μεταξύ αρνητικών αποτελεσμάτων, γονικής σύγκρουσης και φτωχών σχέσεων κοινής ανατροφής. Αυτό δε σημαίνει ότι το να έχουν καλές σχέσεις

με τους γονείς τους θα τα οδηγήσει στο να έχουν καλύτερα αποτελέσματα ακόμα και όταν επανειλημμένα σύρονται μέσα ή εκτίθενται σε υψηλή σύγκρουση. Αλλά όπως επιδεικνύουν οι ακόλουθες μελέτες, η ποιότητα της σχέσης των γονέων με τα παιδιά μεσολαβεί μεταξύ της σχέσης της σύγκρουσης και της ευημερίας των παιδιών. Ας έχουμε υπόψη μας, παρόλα αυτά, ότι σε αυτές τις μελέτες, η «υψηλή» σύγκρουση δεν αναφέρεται σε ζευγάρια με ιστορικό σωματικής βίας και ξυλοδαρμού.

Σε μία από τις πιο παλιές μελέτες με 62 παιδιά στην πολιτεία της Βιρτζίνια έξι χρόνια μετά το διαζύγιο των γονέων τους, η σύγκρουση ήταν λιγότερο ισχυρά συνδεδεμένη με χειρότερα αποτελέσματα όταν τα παιδιά είχαν στενές σχέσεις και με τους δύο γονείς (Hetherington, 1989). Παρομοίως, σε μία μελέτη στην Τζόρτζια με 51 παιδιά 11 έως 14 ετών που οι γονείς τους είχαν πάρει διαζύγιο μέσα στο περασμένο έτος και 46 παιδιά από άθικτες οικογένειες, η ποιότητα της σχέσης μητέρας-παιδιού ήταν πιο στενά συνδεδεμένη με τα αποτελέσματα των παιδιών από ότι ήταν η σύγκρουση (Fauber, Forehand, Thomas & Wiesson, 1996). Στις διαζευγμένες οικογένειες η εξωτερίκευση και εσωτερίκευση των προβλημάτων από τα παιδιά ήταν στενά συνδεδεμένες με το να έχουν μία αποσυρμένη, απορριπτική μητέρα αλλά μόνο ασθενώς συνδεδεμένες με τη γονική σύγκρουση. Σε έντονη αντίθεση, στις άρτιες οικογένειες η σύγκρουση και η εξωτερίκευση των προβλημάτων είχαν ισχυρή σύνδεση μεταξύ τους. Περαιτέρω, καθότι η σύνδεση μεταξύ υψηλής σύγκρουσης και απορριπτικής ή αποσυρμένης μητέρας ήταν σημαντικά ισχυρότερη στις διαζευγμένες οικογένειες η υψηλή σύγκρουση ίσως να είχε ένα πιο καταστροφικό αποτέλεσμα στην ποιότητα της σχέσης μητέρας-παιδιού για τους χωρισμένους γονείς.

Πόσο στενά σχετίζεται η υψηλή σύγκρουση με την ποιότητα της σχέσης ανατροφής; Σε μία Αυστραλιανή μελέτη με 80 έφηβους, η σύγκρουση δεν συνδεόταν με το πόσο κοντά ένιωθαν τα παιδιά προς τους γονείς τους αλλά με τις διανυκτερεύσεις με τον πατέρα. Ακόμα και στις οικογένειες υψηλής σύγκρουσης, οι έφηβοι που περνούσαν περισσότερες από 30 νύχτες το χρόνο με τον πατέρα τους ένιωθαν πιο κοντά σε αυτόν απ' ότι αυτοί που περνούσαν την ίδια ποσότητα χρόνου με τον πατέρα τους αλλά που είχαν πολύ λιγότερες ή και καθόλου διανυκτερεύσεις. Οι ερευνητές υπέθεσαν ότι η αρνητική επιρροή της σύγκρουσης μειώθηκε γιατί τα παιδιά διατηρούσαν στενές σχέσεις με τους πατέρες τους με το να περνούν άπλετο χρόνο διανυκτέρευσης μαζί τους με αποτέλεσμα να δημιουργούνται περισσότερο φυσικές, πιο ήρεμες και περισσότερο εποικοδομητικές αλληλεπιδράσεις (Cashmore, Parkinson & Taylor, 2008).

Νεότερες μελέτες από τον Sandler και τους συναδέλφους του στην Αριζόνα είναι συνεπείς με τις παλαιότερες μελέτες. Στην πρώτη μελέτη με 182 παιδιά ηλικίας από τεσσάρων έως 12, όταν η γονική σύγκρουση ήταν υψηλή και τα παιδιά δεν είχαν μια ζεστή σχέση με κανέναν από τους δύο γονείς, τα παιδιά είχαν περισσότερα εσωτερικευμένα προβλήματα (Sandler, Miles, Cookston & Braver, 2008). Όταν η γονική σύγκρουση ήταν χαμηλή και τα παιδιά είχαν ζεστές σχέσεις και με τους δύο γονείς τότε είχαν λιγότερα εσωτερικευμένα προβλήματα. Αντιθέτως, τα παιδιά με γονείς υψηλής σύγκρουσης δεν είχαν περισσότερα εξωτερικευμένα προβλήματα από αυτά με γονείς χαμηλής σύγκρουσης, αλλά και πάλι τα παιδιά που είχαν καλές σχέσεις και με τους δύο γονείς είχαν λιγότερα προβλήματα. Στην δεύτερη μελέτη τους όπου και τα 141 παιδιά προήλθαν από οικογένειες υψηλής σύγκρουσης, τα παιδιά είχαν ανυψωμένα προβλήματα ψυχικής υγείας όταν είχαν φτωχή σχέση και με τους δύο γονείς (Sandler, Wheeler & Braver, 2013). Ακόμη και όταν είχαν θετική ανατροφή μόνο από τον ένα γονέα, τα ψυχικά προβλήματα των παιδιών των οικογενειών της υψηλής σύγκρουσης δεν ήταν ανυψωμένα. Οι Sandler et al.

αναφέρονται σε αυτό ως το «φαινόμενο αναπλήρωσης» («compensation effect») όπου η θετική ανατροφή από τον ένα γονέα μπορεί να αναπληρώσει για την φτωχή ανατροφή από τον άλλο γονέα ακόμη και όταν η σύγκρουση είναι υψηλή. Εμφανίστηκε όμως κι άλλος ένας παράγοντας, η ποσότητα των διανυκτερεύσεων με τον πατέρα. Ακόμα και όταν τα παιδιά είχαν φτωχές σχέσεις με τους πατέρες τους, είχαν λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς ή ψυχικής υγείας μόνο όταν περνούσαν τουλάχιστον 11 νύχτες το μήνα μαζί. Οι ερευνητές πρότειναν ότι το να περνούν τα παιδιά το λιγότερο το 30% των διανυκτερεύσεων με τον πατέρα ήταν απαραίτητο για να έχουν όφελος από τη θετική ανατροφή του πατέρα.

Στην πλέον εκτενή τους διαμήκη μελέτη οι ίδιοι ερευνητές αξιολόγησαν 240 παιδιά σε αποκλειστική μητρική επιμέλεια όταν αυτά ήταν 9 έως 12 ετών, μετά 6 χρόνια αργότερα ως έφηβους, και μετά πάλι 9 χρόνια μετά όταν ήταν από 24 έως 29 ετών. (Elam, Sandler, Wolchik & Tein, 2016; Medeck, Hagan, Sandler & Wolchik, 2015). Αυτή η μελέτη αξίζει ιδιαίτερης προσοχής μιας και είναι διαμήκης και έχει αναφερθεί στα MME ότι τα ευρήματα της υποδηλώνουν ότι «τα νεαρά άτομα που οι πατέρες τους ήταν πολύ εμπλεγμένοι αλλά συγκρούονταν συχνά [με τις μητέρες] δεν ήταν σε καλύτερη κατάσταση από αυτούς που οι γονείς τους ήταν αμέτοχοι» (Emery, 2016a) και αναφέρθηκε σε συνέδρια ότι βρέθηκε ότι «τα παιδιά της κοινή επιμέλειας είχαν χειρότερα ψυχοκινητικά αποτελέσματα» (Emery & Pruett, 2015) και ότι «η υποστήριξη των πατέρων και η συχνή επαφή δεν είναι αντίβαρο για τον αρνητικό αντίκτυπο της σύγκρουσης στα αποτελέσματα των νέων σε βάθος χρόνου» (McIntosh, 2015).

Τρεις περιορισμοί αυτής της διαμήκους μελέτης πρέπει να τονιστούν. Πρώτο, η «επαφή με τον πατέρα» περιελάμβανε τηλεφωνικές συνδιαλέξεις και γράμματα όπως και πραγματικό χρόνο μαζί. Δεύτερο, οι γονείς είχαν πάρει διαζύγιο σχεδόν 25 χρόνια πριν (1992-1993) όταν οι πατέρες στην κοινωνία μας ασχολούνταν λιγότερο με τα παιδιά τους κατά τη διάρκεια του γάμου και μετά το χωρισμό απ' ότι σήμερα. Όπως τόνισαν οι ερευνητές, η ομάδα «υψηλής επαφής» είχε πολύ λίγο πατρικό χρόνο ανατροφής συγκριτικά με τι θα θεωρούνταν «υψηλή επαφή» σήμερα. Τρίτο, οι πρώτες αξιολογήσεις της σύγκρουσης έλαβαν χώρα έξι με οχτώ χρόνια μετά το χωρισμό των γονέων. Αυτό σημαίνει ότι η «υψηλή» σύγκρουση συνεχιζόταν για χρόνια, κάτι που δεν είναι τυπικό για τη μεγαλύτερη πλειοψηφία των διαζευγμένων γονέων.

Η πατρική «υποστήριξη/ανάμιξη» σήμαινε πόσο πολύ συμβουλή, ανατροφοδότηση, συμμετοχή σε δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου ή βοήθεια τα παιδιά ένιωθαν ότι είχαν λάβει τον περασμένο μήνα. «Σύγκρουση» σήμαινε το πόση σύγκρουση ένιωθαν τα παιδιά ότι είχαν οι γονείς τους τον περασμένο χρόνο. Η εσωτερική και εξωτερική των προβλημάτων από τα παιδιά αναφέρθηκαν από τις μητέρες και από τα παιδιά. Τρία μοτίβα (patterns) αναδύθηκαν: υψηλή σύγκρουση/υψηλή επαφή και υποστήριξη (44%), μέτρια σύγκρουση/χαμηλή επαφή και υποστήριξη (20%) και χαμηλή σύγκρουση/μέτρια επαφή και υποστήριξη (36%).

Όταν τα παιδιά ήταν 9 έως 12 ετών, αυτά που ανέφεραν υψηλή σύγκρουση μεταξύ των γονέων είχαν περισσότερο εξωτερικεύσει ή εσωτερικεύσει τα προβλήματα ανεξάρτητα από την ποσότητα χρόνου επαφής με τον πατέρα και υποστήριξης από αυτόν (Elom et al., 2016). Αλλά όταν ήταν 15 έως 19 ετών, ένα διαφορετικό μοτίβο αναδύθηκε. Οι έφηβοι που ανέφεραν υψηλότερη γονική σύγκρουση, αλλά είχαν την περισσότερη πατρική επαφή και υποστήριξη, είχαν λιγότερα εσωτερικευμένα προβλήματα από αυτούς που είχαν γονείς χαμηλότερης σύγκρουσης αλλά λιγότερη πατρική επαφή και υποστήριξη. Εννέα χρόνια αργότερα, όταν τα παιδιά ήταν 25 έως 29 ετών, η κατάσταση είχε αλλάξει πάλι (Medeck et al.,

2015). Αρνητικά, οι νεαροί ενήλικες με την υψηλή σύγκρουση/υψηλή επαφή/υψηλή πατρική συμμετοχή δεν είχαν επιτύχει τόσο υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης όσο αυτοί με πατέρες χαμηλής σύγκρουσης/μέτριας επαφής. Θετικά, η ομάδα της υψηλής σύγκρουσης/υψηλής συμμετοχής δεν είχε περισσότερα εξωτερικευμένα ή εσωτερικευμένα προβλήματα από την ομάδα της χαμηλότερης σύγκρουσης και μέτριας συμμετοχής.

Τι μας λένε αυτές οι μελέτες;

Όπως δηλώνει ο Sandler:

Τα ευρήματα είναι περίπλοκα και δε μας προσφέρουν μια ξεκάθαρη και απλή κατανόηση της σχέσης μεταξύ υψηλής σύγκρουσης και παιδικής προσαρμογής ... Το ισχυρότερο επιχείρημα που κάνουμε σε κάθε μία από τις εργασίες μας είναι ότι δε μπορείς να κοιτάς τη σύγκρουση ως μια μεταβλητή εκτός πλαισίου με άλλα θέματα της μετά διαζυγίου οικογένειας. Μπορεί πολύ εύκολα να ισχύει ότι η σύγκρουση στο πρώιμο μετά διαζυγίου περιβάλλον έχει διαφορετικό αντίκτυπο από τη σύγκρουση που επιμένει για πάνω από έξι χρόνια (Συγγραφέας, Sandler, προσωπική επικοινωνία, Feb. 2, 2016).

Ο Sandler και οι συνεργάτες του (Mahrer et al., 2016) ξεκαθαρίζουν τις συνέπειες των ευρημάτων τους για τις αποφάσεις επιμέλειας:

«Παρότι η υψηλής ποιότητας ανατροφή δεν αναιρεί τις παθολογικές συνέπειες της γονικής σύγκρουσης στην ευημερία των παιδιών, η υψηλής ποιότητας ανατροφή και από τους δύο γονείς μπορεί να είναι ένας παράγοντας προστασίας όταν οι γονείς έχουν μέτρια ή μεγαλύτερα επεισόδια σύγκρουσης» (p. 70). «Οι συστάσεις δε θα έπρεπε να ελαττώνουν το χρόνο ανατροφής γονέων με καλή ποιότητα σχέσεων ή με δυνατότητα καλής ποιότητας σχέσεων με τα παιδιά τους λόγω της ύπαρξης υψηλού επιπέδου διαπροσωπικής σύγκρουσης μεταξύ γονέων» (Mahrer et al., 2016, p. 63.). Η μελέτη των Sandler και Modecki (2015) δεν κατέληξε σε συμπεράσματα σχετικά με τα ψυχοκινητικά αποτελέσματα των παιδιών της κοινή επιμέλειας έναντι της αποκλειστικής επιμέλειας γιατί όλα τα παιδιά της αποκλειστικής επιμέλειας ζούσαν με τις μητέρες τους. Λόγω του ότι οι προσεκτικά σχεδιασμένες διαμήκεις μελέτες σαν αυτή είναι σχετικά σπάνιες στη βιβλιογραφία της σύγκρουσης και της επιμέλειας είναι εξαιρετικά σημαντικά αυτά τα δεδομένα να παρουσιάζονται με ακρίβεια και να μην αλλοιώνονται από συνηγόρους για να ικανοποιήσουν τις δικές τους ατζέντες σχετικά με την επιμέλεια.

Ευρήματα από μελέτες από τον Fabricius και τους συνεργάτες τους είναι σύμφωνα με τα ευρήματα των Sandler et al.. Σε ένα δείγμα από την Αριζόνα 136 φοιτητών κολεγίου από οικογένειες αποκλειστικής επιμέλειας και 78 από οικογένειες κοινή επιμέλειας, ακόμη και όταν η σύγκρουση είναι υψηλή, όσο περισσότερο χρόνο είχαν περάσει τα παιδιά με τον πατέρα τους κατά την εφηβεία, τόσο καλύτερες σχέσεις είχαν μαζί του ως νεαροί ενήλικες (Fabricius & Luecken, 2007). Οι νεαροί ενήλικες με γονείς υψηλής σύγκρουσης δεν είναι τόσο κοντά στους πατέρες τους όσο αυτοί που είχαν γονείς χαμηλής σύγκρουσης. Αλλά η υψηλή σύγκρουση δεν επηρέαζε τη θετική συσχέτιση μεταξύ του να περνούν χρόνο μαζί και της ποιότητας της σχέσης πατέρα-παιδιού. Μια δεύτερη μελέτη περιελάμβανε 337 φοιτητές κολεγίου από οικογένειες κοινή επιμέλειας και 871 φοιτητές από οικογένειες αποκλειστικής επιμέλειας (Fabricius, Diaz & Braver, 2012). Ανεξάρτητα από το πόση γονική σύγκρουση ένιωθαν ότι είχε προϋπάρξει, κατά τη διάρκεια και έως πέντε χρόνια μετά το διαζύγιο, όσο περισσότερο χρόνο είχαν περάσει ζώντας με τους πατέρες τους τόσο καλύτερες ήταν οι σχέσεις τους ως νεαροί ενήλικες.

Συνοπτικά, αυτές οι μελέτες συναινούν στο ότι η σύγκρουση και η κοινή ανατροφή αλληλεπιδρούν με την ποιότητα των σχέσεων γονέα-παιδιού. Τα δεδομένα δεν υποστήριξαν τον ισχυρισμό ότι «Η σύγκρουση είναι πιο καταστροφική για τα παιδιά στο διαζύγιο απ' το να έχουν μόνο μία περιορισμένη σχέση άλλο γονιό» (Emery, 2016b, p.51). Η σύγκρουση και η κοινή ανατροφή πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν μέσα στο πλαίσιο των σχέσεων των παιδιών με τους γονείς τους. Συναφώς, αξίζει να επαναληφθούν τρία σημεία που αποδείχτηκαν νωρίτερα σε αυτήν την εργασία: Πρώτο, τα παιδιά στις οικογένειες της κοινή επιμέλειας έχουν στενότερες σχέσεις με τους πατέρες τους από τα παιδιά των οικογενειών της αποκλειστικής επιμέλειας. Δεύτερο, στο σύνολό τους οι γονείς της κοινή επιμέλειας δεν έχουν σημαντικά λιγότερη σύγκρουση ή καλύτερες σχέσεις κοινής ανατροφής από τους γονείς της αποκλειστικής επιμέλειας. Τρίτο, ακόμα και μετά την προσμέτρηση των διαφόρων επιπέδων σύγκρουσης η κοινή επιμέλεια συσχετίζεται με καλύτερα αποτελέσματα από ότι η αποκλειστική επιμέλεια.

Κοινή επιμέλεια Εναντίον Αποκλειστικής Επιμέλειας: Παιδιά Παγιδευμένα Ανάμεσα στη Σύγκρουση

Οι περίπλοκες διασυνδέσεις μεταξύ σύγκρουσης και ποιότητας σχέσεων των παιδιών με τους γονείς τους σχετίζονται επίσης με το εάν τα παιδιά είναι παγιδευμένα ανάμεσα στις συγκρούσεις. Πιθανώς και οι τρεις μεταβλητές αλληλεπιδρούν: Το συνολικό επίπεδο της σύγκρουσης, το να είσαι παγιδευμένος ανάμεσα στη σύγκρουση και η ποιότητα της σχέσης πατέρα-παιδιού.

Η μελέτη της Καλιφόρνια που συζητήθηκε νωρίτερα ήταν η πρώτη που συνέκρινε την αλληλεπίδραση μεταξύ αυτών των τριών μεταβλητών σε οικογένειες κοινή επιμέλειας και αποκλειστικής επιμέλειας (Buchanan et al., 1996). Τέσσερα χρόνια μετά το διαζύγιο των γονέων, 51 έφηβοι που ζούσαν σε οικογένειες κοινή επιμέλειας (επίσης αναφερόμενες στη μελέτη ως οικογένειες «διπλής κατοικίας») συγκρίθηκαν με 100 έφηβους που ζούσαν με τους πατέρες τους και 355 που ζούσαν με τις μητέρες τους. Είναι σημαντικό, ότι αυτή είναι μία από τις λίγες μελέτες αξιολόγησης του εύρους στο οποίο τα παιδιά ένιωθαν ότι ήταν παγιδευμένα στη μέση των συγκρούσεων. Οι ερευνητές δημιούργησαν έναν δείκτη (index) τεσσάρων ερωτήσεων που ζητούσε από τους έφηβους να εκτιμήσουν πόσο συχνά α)ένιωθαν παγιδευμένοι ανάμεσα στους γονείς τους, β)τους εξητείτο να μεταφέρουν μηνύματα μεταξύ γονέων, γ)τους ετίθετο ερωτήσεις σχετικά με το σπίτι του άλλου γονέα που θα εύχονταν να μην τους είχαν εντεθεί ή δ)ήταν διστακτικοί να μιλήσουν για θέματα που αφορούσαν τον ένα γονέα όταν αυτός δεν ήταν παρών. Οι ερωτήσεις συνδυάστηκαν για τη δημιουργία ενός συνολικού αποτελέσματος το οποίο θα αντικατόπτριζε τον βαθμό παγίδευσης που ένιωθε ο έφηβος. Οι έφηβοι της κοινή επιμέλειας είχαν καλύτερα αποτελέσματα από τους έφηβους της αποκλειστικής επιμέλειας σε θέματα συμπεριφοράς και συναισθήματος όπως και στην ποιότητα των σχέσεων τους με τους γονείς τους. Αναφορικά με τη σύγκρουση, το ένα εύρημα που συνήθως αναφέρεται εκτός πλαισίου από αυτούς που τάσσονται εναντίον της κοινή επιμέλειας στις οικογένειες υψηλής σύγκρουσης είναι το εξής: Στις οικογένειες υψηλής σύγκρουσης τα παιδιά της κοινή επιμέλειας ήταν πιο πιθανό να νιώθουν παγιδευμένα στη μέση της σύγκρουσης από τα παιδιά της αποκλειστικής επιμέλειας. Αυτή η δήλωση μπορεί πιο εύκολα να οδηγήσει στην πεποίθηση ότι τα παιδιά δε μπορούν να ωφεληθούν από τη κοινή επιμέλεια εάν οι γονείς τους βρίσκονται σε υψηλή σύγκρουση μεταξύ τους. Στην πραγματικότητα όμως αυτό δεν είναι το εύρημα των ερευνητών. Πρώτο, όταν είχαν στενή σχέση με τους γονείς τους, οι έφηβοι που ένιωθαν παγιδευμένοι ανάμεσα στη σύγκρουση σε οικογένειες κοινή επιμέλειας και αποκλειστικής επιμέλειας δεν

είχαν περισσότερη κατάθλιψη ή ήταν περισσότερο παραβατικοί σε οικογένειες υψηλής σύγκρουσης συγκριτικά με αυτές της χαμηλής. Δεύτερο, οι έφηβοι της κοινή επιμέλειας ήταν πιο πιθανό να έχουν στενές σχέσεις και με τους δύο γονείς απ' ότι οι έφηβοι της αποκλειστικής επιμέλειας. Ακόμη και αν η πιθανότητα του να βρεθούν στη μέση της σύγκρουσης τα παιδιά της κοινή επιμέλειας ήταν υψηλή, το γεγονός ότι είχαν στενότερες σχέσεις με τους γονείς τους μεσολαμβάνει της σύνδεσης μεταξύ υψηλής σύγκρουσης και άσχημων αποτελεσμάτων. Τρίτο, οι γονείς της κοινή επιμέλειας δεν ήταν πιο πιθανό να έχουν υψηλή σύγκρουση από τους γονείς της αποκλειστικής επιμέλειας, το οποίο σημαίνει ότι τα παιδιά της κοινή επιμέλειας δεν ήταν πιο πιθανό να παγιδευτούν στη μέση της σύγκρουσης. «Δε βρήκαμε ότι οι έφηβοι της διπλής κατοικίας [κοινή επιμέλεια] είχαν κάποια έφεση σε δυσκολίες προσαρμογής όταν βρίσκονταν υπό καθεστώς υψηλής γονικής σύγκρουσης» (p. 258). «Η γονική σύγκρουση είχε μια πολύ μικρότερη απευθείας σχέση με την προσαρμογή των εφήβων από ότι είχαμε προβλέψει» (p. 257). Ακόμη και στις οικογένειες υψηλής σύγκρουσης, οι έφηβοι της κοινή επιμέλειας «δε φάνηκε να ζημιώνονται σχετικά με την αφοσίωσή τους» (Buchanan et al., 1996, p.265).

Τι ήταν πιο στενά συνδεδεμένο με τα άσχημα αποτελέσματα για αυτούς τους εφήβους: το να νιώθουν παγιδευμένοι στη μέση ή το να μη νιώθουν κοντά και στους δύο γονείς; Διαφαίνεται ότι ήταν και τα δύο εξίσου ζημιογόνα. Οι έφηβοι που δεν ένιωθαν κοντά σε κανέναν από τους δύο γονείς τους είχαν ίδιες πιθανότητες με αυτούς που ένιωθαν παγιδευμένοι στη μέση να είναι αγχωμένοι, να έχουν κατάθλιψη ή να έχουν παραβατική συμπεριφορά.

Οι συνέπειες της σχέσης κοινής ανατροφής στην προσαρμογή των εφήβων υπολογίστηκαν εντελώς για τη σχέση της με το να νιώθουν παγιδευμένοι ανάμεσα στους γονείς ... Προς έκπληξή μας, δεν υπήρξαν απευθείας συσχετίσεις μεταξύ κοινής ανατροφής και αποτελεσμάτων. ...Αυτά τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η γονική σύγκρουση δεν επηρεάζει απαραίτητα με αρνητικό τρόπο τα παιδιά (Buchanan et al., 1996, p. 106).

Η μελέτη των Buchanan et al. αξίζει ιδιαίτερου λεπτομερούς ελέγχου γιατί αναφέρεται ακόμη και τώρα με λανθασμένο τρόπο ως απόδειξη ότι όταν η σύγκρουση είναι υψηλή τα παιδιά περνούν χειρότερα στις οικογένειες της κοινή επιμέλειας από ότι σε αυτές της αποκλειστικής επιμέλειας. Για παράδειγμα, η μελέτη έχει αναφερθεί ότι βρήκε ότι: «Οι διευθετήσεις μοιρασμένου χρόνου (κοινή επιμέλεια) ... λειτουργούν άσχημα για τα παιδιά που εκτίθενται σε πικρή και χρόνια ένταση μεταξύ των γονέων, που σύρονται μέσα στη σύγκρουση των γονέων, τάσσονται υπέρ του ενός ή και των δύο γονέων, ή αναλαμβάνουν ρόλο γονέα» (Smyth et al., 2016, p.121) και ως εύρημα ότι: «Τα παιδιά που μεγαλώνουν μέσα σε συγκρουσιακή κοινή ανατροφή είναι εκτεθειμένα σε υψηλότερα επίπεδα σύγκρουσης μεταξύ των γονέων τους. ... Υπάρχει αυξημένο ρίσκο αποτελεσμάτων φτώχεις ψυχικής υγείας για τα παιδιά που υποφέρουν κοινή ανατροφή σε ένα κλίμα συνεχιζόμενης γονικής δριμύτητας» (McIntosh et al., 2010, p. 104). Στην πραγματικότητα, ωστόσο, δεν υπήρχαν σημαντικές διαφορές στη σύγκρουση μεταξύ γονέων κοινή επιμέλειας και γονέων αποκλειστικής επιμέλειας και στις οικογένειες υψηλής σύγκρουσης τα παιδιά της κοινή επιμέλειας δεν είχαν χειρότερα αποτελέσματα από τα παιδιά της αποκλειστικής επιμέλειας ακόμα και όταν ήταν παγιδευμένα στη μέση. Ακόμα και στις υψηλής σύγκρουσης οικογένειες αποκλειστικής επιμέλειας «Δεν βρήκαμε αποδείξεις ότι οι έφηβοι που επισκέπτονταν τον γονέα που ζούσε εκτός αρχικής κατοικίας συχνά είχαν περισσότερες πιθανότητες

να υποφέρουν από αρνητικές συνέπειες από τη σύγκρουση» (Buchanan et al., 1996, p. 258).

Ακόμη και για παιδιά νεαρούς ενήλικες η ποιότητα των σχέσεων τους με τους γονείς τους μπορεί να μεσολαβήσει στο σύνδεσμο μεταξύ του να είναι παγιδευμένοι στη μέση και του να είναι αγχωμένοι ή δυσανεσθημένοι. Σε ένα δείγμα 129 νεαρών ενήλικων με διαζευγμένους γονείς που είχαν παγιδευτεί στις συγκρούσεις, αυτοί που είχαν νιώσει αγάπη και επιβεβαίωση από τους γονείς τους ήταν λιγότερο αγχωμένοι και περισσότερο ικανοποιημένοι με τις ζωές τους (Schrodt & Ledbetter, 2012). Αυτοί οι νεαροί ενήλικες είχαν νιώσει περισσότερο άγχος όταν οι μητέρες τους ήταν λεκτικά επιθετικές από όταν οι πατέρες τους ήταν λεκτικά επιθετικοί στις συγκρούσεις μεταξύ τους (Shimkowski & Schrodt, 2012). Οι ερευνητές θεώρησαν ότι ο τρόπος που συμπεριφέρονταν οι μητέρες κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων έχει τη μεγαλύτερη επίδραση στα παιδιά.

Υπάρχει Κάποια Συμφωνία σχετικά με τη Σύγκρουση και την Επιμέλεια Ανάμεσα στους Ειδικούς;

Έχουν κάποιες ομάδες ειδικών καταλήξει ποτέ σε κάποια συμφωνία σχετικά με το ρόλο που θα έπρεπε να παίζει η σύγκρουση σε θέματα επιμέλειας; Σε τρεις περιστάσεις έχουν καταλήξει. Ομαδικές αναφορές σαν αυτές αξίζουν ιδιαίτερης προσοχής για διάφορους λόγους. Όπως ο πρώην Πρόεδρος της Ένωσης Ψυχολόγων Αμερικής (American Psychological Association, APA) εξήγησε (Bersoff, 2013), προτάσεις βασισμένες σε επισκοπήσεις της έρευνας σε φιλικές συνοπτικές εκθέσεις από μία ομάδα ακαδημαϊκών,

Δείχνουν στα δικαστήρια το τι γνωρίζει η ψυχολογία παρουσιάζοντας τις πληροφορίες με έναν ουδέτερο, αντικειμενικό και συνεκτικό τρόπο έτσι ώστε να μπορεί να επιλύσει ένα πρόβλημα σε μία εμπειρική βάση κοινής λογικής ή σε βάση του δικαστικού προηγούμενου το οποίο μπορεί να ήταν όμως βασισμένο σε εσφαλμένες πεποιθήσεις. (p. 1).

Παρομοίως, ένας προγενέστερος επιμελητής έκδοσης στο επιστημονικό περιοδικό του APA «Psychology, Public Policy and Law» (Sales, 1995) τονίζοντας τη σημαντικότητα μιας συνυπογραμμένης φιλικής δήλωσης, ανέφερε: «Το κείμενο έχει άμεση επιστημονική αξιοπιστία, όχι μόνο λόγω των διαπιστευτηρίων και των υπολήψεων των συγγραφέων του αλλά γιατί συνυπογράφηκε από άλλους 43 ακαδημαϊκούς» (p. 245). Ένα άλλο γκρουπ από 28 κοινωνικούς επιστήμονες (Warshak, 2003) επίσης συμφώνησε ότι εργασίες που συνυπογράφονται από έναν μεγάλο αριθμό ειδικών είναι εξαιρετικά σημαντικές:

Ανησυχούμε για την πιθανότητα ότι οποιαδήποτε αναφερόμενη περίληψη μπορεί να είναι ημιτελής, επιλεκτική, ιδιοσυγκρασιακή ή ακόμη και εσκεμμένα μεροληπτική. Αυτό είναι πιθανό ακόμη και για τους πλέον επιφανείς συγγραφείς και άσχετα από τις καλές τους προθέσεις. Η καλύτερη ασφάλεια έναντι αυτής της πιθανότητας είναι μία περίληψη που τυγχάνει της συμφωνίας ενός μεγάλου αριθμού εμπειρών και σεβαστών κοινωνικών ερευνητών (p. 2).

Η πρώτη ομάδα συνεδρίασε περισσότερο από δύο δεκαετίες πριν, το 1994, υπό την χορηγία του «National Institute of Child Health and Human Development» (Lamb, Sternberg & Thompson, 1997). Οι 18 συμμετέχοντες ήταν ειδικοί της εξελικτικής και κλινικής ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας και της κοινωνικής πρόνοιας και πρότειναν ότι ο χρόνος ανατροφής πρέπει να μοιράζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να «εξασφαλίζεται η συμμετοχή και των δύο γονέων σε σημαντικές

πτυχές της καθημερινότητας και προγράμματος των παιδιών τους – συμπεριλαμβανομένων διανυκτερεύσεων και ξυπνήματος, μετάβασης από και προς το σχολείο, εξωσχολικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες» (p. 400). Όσον αφορά στη σύγκρουση, οι συγκεκριμένοι ειδικοί συμφώνησαν ότι υπήρχε πολύ μικρός όγκος έρευνας για να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με το ποιες διευθετήσεις επιμέλειας θα ήταν περισσότερο επωφελείς για οικογένειες υψηλής σύγκρουσης.

Η δεύτερη ομάδα συνεδρίασε μέσω της χορηγίας της «Association of Family and Conciliatory Courts» (AFCC) και η αναφορά της δημοσιεύτηκε στο επιστημονικό περιοδικό του οργανισμού (Pruett & DiFonzo, 2014). Δεκαεννέα από τους 32 συμμετέχοντες ήταν κοινωνικοί επιστήμονες ή επαγγελματίες της ψυχικής υγείας. Οι υπόλοιποι 12 ήταν δικαστές, δικηγόροι ή καθηγητές νομικών σχολών. Η πλειοψηφία συμφώνησε ότι: «Υπάρχει αρκετός όγκος έρευνας για να συμπεράνουμε ότι τα παιδιά σε οικογένειες που οι γονείς έχουν μέτρια με χαμηλή σύγκρουση μεταξύ τους και μπορούν να πάρουν συνεργατικές και εξελικτικά κατατοπισμένες αποφάσεις σχετικά με τα παιδιά μπορούν ξεκάθαρα να επωφεληθούν από τις διευθετήσεις της κοινή επιμέλειας» (p. 162). Όπως η πλειοψηφία ένωσε ότι οι γονείς υψηλής σύγκρουσης και οι γονείς που δεν είχαν μία «συνεργατική» σχέση δε θα έπρεπε να έχουν κοινή επιμέλεια. Πόσοι από τους συμμετέχοντες συμφώνησαν με αυτές τις απόψεις και πόσοι από αυτούς ήταν κοινωνικοί επιστήμονες δεν αναφέρθηκε.

Οι δύο κριτικές για την αναφορά του AFCC ήταν επικριτικές και προς τα συμπεράσματα αλλά και προς τις προτάσεις. Ο Braver θεώρησε την αναφορά και τις προτάσεις της «απογοητευτικές» γιατί απέτυχαν να δώσουν κατάλληλη βαρύτητα στα εμπειρικά δεδομένα (Braver, 2014). Ομοίως, ο Lamb κατέκρινε την αναφορά ότι υπερέβαλε στις συνέπειες της σύγκρουσης και ότι διόγκωσε τη σημασία της ως έναν παράγοντα ενάντιο στη κοινή επιμέλεια (Lamb, 2014).

Η τρίτη ομάδα ειδικών ήταν μοναδική από πολλές απόψεις (Warshak, 2014). Το συγκεκριμένο γκρουπ αποτελείτο από 111 διεθνείς ειδικούς κοινωνικών επιστημών και επαγγελματίες ψυχικής υγείας. Δεν υπήρξαν δικηγόροι, δικαστές ή καθηγητές νομικής σχολής. Τα περισσότερα μέλη αυτής της ομάδας κατείχαν ακαδημαϊκές θέσεις κύρους, είχαν επιμεληθεί επιστημονικά περιοδικά και είχαν μακρά ιστορία σε εκδόσεις βιβλίων και άρθρων θεωρημένων από συναδέλφους επάνω σε θέματα σχετικά με επιμέλεια παιδιού. Ανάμεσα σε αυτή την ομάδα επιφανών ακαδημαϊκών και ερευνητών υπήρχαν 11 άτομα που κατείχαν μείζονες θέσεις σε επαγγελματικούς οργανισμούς, 2 πρώην Πρόεδροι της Αμερικανικής Ψυχολογικής Εταιρείας (American Psychological Association, APA), 5 Αντιπρυτάνεις πανεπιστημίων, κοσμήτορες ή Πρυτάνεις, 17 Πρόεδροι τμημάτων, 61 καθηγητές, 8 επίτιμοι Πρόεδροι, 2 πρώην πρόεδροι του Αμερικανικού Συλλόγου Οικογενειακής Θεραπείας (American Association of Family Therapy), ένας πρώην Πρόεδρος του Αμερικανικού Συλλόγου Συμβουλευτικής (American Counseling Association) και ένας πρώην Πρόεδρος του τμήματος Οικογενειακής Ψυχολογίας του APA (APA Division for Family Psychology). Αυτοί οι 110 ειδικοί συνυπέγραψαν τα συμπεράσματα και τις προτάσεις σε μία εργασία η οποία συντάχθηκε από τον Richard Warshak και δημοσιεύθηκε σε ένα περιοδικό του APA. Η ομάδα συμπέρανε ότι η μοιρασμένη επιμέλεια [κοινή επιμέλεια, JPC]

Θα έπρεπε να είναι ο κανόνας για τα σχέδια ανατροφής των παιδιών όλων των ηλικιών, συμπεριλαμβανομένων πολύ μικρών παιδιών.... Το δικαστήριο θα πρέπει να βασίζεται σε αποδείξεις που υπερβαίνουν το θέμα του πόση σύγκρουση υπάρχει – όπως η ποιότητα ανατροφής και από τους δύο γονείς (p. 59).

«Η άρνηση στη κοινή επιμέλεια όταν οι γονείς έχουν χαρακτηριστεί ως υψηλής σύγκρουσης επιφέρει επιπλέον μειονεκτήματα στα παιδιά μέσω της άρνησης σε αυτά να έχουν την προστασία δύο σχέσεων ανατροφής» (Warshak, 2014, p. 57).

Η μόνη κριτική της εργασίας του Warshak προήλθε από τρεις Αυστραλιανούς ερευνητές (McIntosh, Smyth & Kelaher, 2015) των οποίων η μελέτη περί κοινή επιμέλεια (McIntosh et al., 2010) δέχθηκε βαριά κριτική στην εργασία συναίνεσης. Οι βασικές τους καταγγελίες ήταν ότι οι 110 ακαδημαϊκοί που συνυπέγραψαν την εργασία δεν αποτελούσαν μία ομάδα «ομοφωνίας» (consensus) και ότι η εργασία ομοφωνίας ήταν υπερβολικά επικριτική της δικής τους μελέτης – μια μελέτη που συνιστούσε εναντίον της κοινή επιμέλεια για μικρά παιδιά (0-4 ετών) και για οικογένειες υψηλής σύγκρουσης (McIntosh et al., 2010).

Περιληπτικά, η πρώτη ομάδα ειδικών δεν κατέληξε σε συμπεράσματα σχετικά με τη σύγκρουση γιατί δεν υπήρχαν αρκετές έρευνες διαθέσιμες εκείνη την εποχή. Η δεύτερη έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη σύγκρουση και στην κοινή ανατροφή και η τρίτη έδωσε πολύ περισσότερη έμφαση στην ποιότητα της σχέσης γονέα–παιδιού αντί για τη σύγκρουση ή την κοινή ανατροφή.

Συμπέρασμα

Αυτή η εργασία επανεξέτασε την έρευνα σχετικά με τη σύγκρουση, την κοινή ανατροφή και την επιμέλεια θέτοντας τις εξής ερωτήσεις: Έως ποιου σημείου πρέπει η σύγκρουση και η ποιότητα της σχέσης των γονέων μεταξύ τους να επηρεάζουν τις διευθετήσεις ανατροφής; Έχουμε υπερβάλει στις περιπτώσεις τους και έχουμε τοποθετήσει πολύ μικρή έμφαση στις ισχυρές σχέσεις γονέα–παιδιού και στην κοινή ανατροφή; Εάν ναι, τότε χρειαζόμαστε ένα νέο πλαίσιο το οποίο τοποθετεί τις συγκρούσεις των γονέων και τη σχέση τους κοινής ανατροφής σε μία πιο εξισορροπημένη προοπτική. Βασιζόμενο στις μελέτες που επισκοπήθηκαν σε αυτή την εργασία, αυτό το πλαίσιο θα μπορούσε να ξεκινάει με τα ακόλουθα ουσιαστικά ερωτήματα: Έχουν τα παιδιά μια υποστηρικτική σχέση αγάπης και με τους δύο γονείς – ή έστω υπάρχει η δυνατότητα δημιουργίας μιας στενής σχέσης με άφθονο χρόνο ανατροφής; Οι συγκρούσεις των γονέων περιστρέφονται κυρίως γύρω από την τοποθέτηση του χρόνου ανατροφής, τα διαφορετικά στυλ ανατροφής, τις διαδικασίες παραλαβής και παράδοσης των παιδιών ή την ανατροφή ενός παιδιού με χρόνια συμπεριφορικά, ψυχολογικά, συναισθηματικά ή ιατρικά προβλήματα; Θα μπορούσε ένα σχέδιο παράλληλης ανατροφής ή εκπαίδευσης πιθανώς να μείωνε κάποιο ποσοστό της σύγκρουσης; Εάν η σύγκρουση υπήρξε και σωματική, ήταν περιορισμένη σε μεμονωμένα περιστατικά ενώ τελείωνε η σχέση ή κατά τη διάρκεια της διαδικασίας του διαζυγίου ή της επιμέλεια; Προέρχεται η ανησυχία σχετικά με την πιθανή ζημιά της συνεχιζόμενης σύγκρουσης από το γεγονός ότι οι γονείς είχαν κάποια ακρόαση δικαστηρίου ή παρατεταμένες δικαστικές διαβουλεύσεις για την επίλυση των θεμάτων τους; Εάν η απάντηση σε αρκετές από αυτές τις ερωτήσεις είναι θετική τότε η σύγκρουση και οι προβληματικές σχέσεις κοινής ανατροφής δε θα έπρεπε να επιτρέπεται να επηρεάζουν τις αποφάσεις περί επιμέλεια.

Θα ήταν αυθαίρετη χρήση της έρευνας (Woozling) που παρουσιάζεται στην παρούσα εργασία να γίνουν υπερβολικές διαπιστώσεις σχετικά με τις συνδέσεις μεταξύ σύγκρουσης κοινής ανατροφής και ευημερίας παιδιών. Αυτές οι μελέτες δε συμπέραναν ότι η συχνή έκθεση ή η παγίδευση στη μέση έντονης, συνεχιζόμενης, τρομακτικής ή σωματικά επιθετικής σύγκρουσης θα έχει λίγες ή και καθόλου επιπτώσεις στα παιδιά. Ούτε συμπέραναν αυτές οι μελέτες ότι οι ισχυρές σχέσεις γονέα–παιδιού, η επιμελής και οριοθετημένη ανατροφή, ή η κοινή επιμέλεια θα

εξαφανίσουν τις αρνητικές επιπτώσεις που θα επιφέρει η έντονη σύγκρουση στα παιδιά.

Έξι προεξέχοντα μηνύματα, ωστόσο, αναδύονται από αυτές τις μελέτες. Πρώτο, το επίπεδο της σύγκρουσης και η ποιότητα της σχέσης κοινής ανατροφής συχνά δε σχετίζονται τόσο στενά με την ευημερία των παιδιών όσο η ποιότητα της σχέσης γονέα–παιδιού. Δεύτερο, η σύνδεση μεταξύ σύγκρουσης και ευημερίας παιδιών επηρεάζεται από την ποιότητα των σχέσεων των παιδιών με τους γονείς τους. Τρίτο, η διευθέτηση των αντιδικιών των γονέων περί επιμέλειας στο δικαστήριο ή μέσω παρατεταμένων διαπραγματεύσεων δεν έχει συσχετιστεί με χειρότερα αποτελέσματα για τα παιδιά. Τέταρτο, η κοινή επιμέλεια συσχετίζεται με καλύτερα αποτελέσματα για τα παιδιά ακόμη και όταν οι γονείς τους αρχικά δε συμφωνούν και οι δύο στο σχέδιο ανατροφής και ακόμη και αν την περίοδο του χωρισμού ή στα ακόλουθα χρόνια το επίπεδο σύγκρουσης δεν είναι χαμηλό. Πέμπτο, οι περισσότεροι γονείς της κοινής επιμέλειας δεν έχουν ουσιαστικά λιγότερη σύγκρουση ή περισσότερο συνεργατικές σχέσεις κοινής ανατροφής από τους γονείς της αποκλειστικής επιμέλειας. Και έκτο, ο περιορισμός του χρόνου που περνούν τα παιδιά με τον ένα από τους δύο γονείς μέσω αποκλειστικής επιμέλειας δε συσχετίζεται με καλύτερα αποτελέσματα για αυτά, ακόμα και όταν υπάρχει σημαντική σύγκρουση και φτώχη σχέση κοινής ανατροφής.

Εν ολίγοις, τα καλύτερα ερευνητικά δεδομένα που είναι διαθέσιμα αυτή την περίοδο εισηγούνται ότι η ποιότητα της σχέσης γονέα–παιδιού είναι πιο στενά συνδεδεμένη με τα αποτελέσματα των παιδιών απ’ ότι είναι η γονική σύγκρουση ή η ποιότητα της σχέσης κοινής ανατροφής, με εξαίρεση τις πλέον ακραίες μορφές σύγκρουσης στις οποίες εκτίθενται κάποια παιδιά. Η σύγκρουση, η κοινή ανατροφή και η ποιότητα των σχέσεων των παιδιών με κάθε γονέα ξεχωριστά συνδέονται με την ευημερία παιδιών. Αυτό δεν είναι ένα θέμα τύπου «ή το ένα ή το άλλο» που αγνοεί το ρόλο που παίζουν στις ζωές των παιδιών η γονική σύγκρουση ή η κοινή ανατροφή. Ακόμη, τα δεδομένα υποστηρίζουν με ισχυρό τρόπο την ιδέα ότι η ποιότητα της σχέσης γονέα–παιδιού είναι ο καλύτερος προβλεπτικός παράγοντας των μελλοντικών αποτελεσμάτων για τα παιδιά. Με άλλα λόγια ο ρόλος της σύγκρουσης έχει συχνά **υπερβληθεί** στη σημασία του και δε θα έπρεπε να είναι ο καθοριστικός παράγοντας σε αποφάσεις επιμέλειας παιδιού ή σε σχέση με διευθετήσεις κοινής επιμέλειας εκτός από αυτές τις καταστάσεις όπου τα παιδιά έχουν ανάγκη προστασίας από έναν κακοποιητικό ή αμελή γονέα. Συνεχίζοντας τις προσπάθειές μας για τη μείωση της γονικής σύγκρουσης και τη βελτίωση της σχέσης κοινής ανατροφής, θα πρέπει εξίσου – ή ίσως ακόμη περισσότερο – να επενδύουμε στο να βοηθάμε και τους δύο γονείς να δυναμώνουν τις σχέσεις τους με τα παιδιά τους και να βελτιώνουν τις γονικές τους δεξιότητες.

Δεδομένων αυτών των ευρημάτων, μπορούμε να ρυθμίσουμε τα δικά μας «Συστήματα Αυθαίρετης Δήλωσης» ώστε να είμαστε λιγότερο ευάλωτοι στην παραπλάνηση από δεδομένα που είναι «καπελωμένα», παρερμηνευμένα, μεγαλοποιημένα ή μόνο εν μέρει παρουσιασμένα προς υποστήριξη μόνο μιας θέσης αναφορικά με τη σύγκρουση, την κοινή ανατροφή και τα σχέδια επιμέλειας. Κατά αυτό τον τρόπο μπορούμε να εξυπηρετήσουμε καλύτερα τα συμφέροντα των εκατομμυρίων των παιδιών που οι γονείς τους δε ζουν πια μαζί.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Ackerman, M. (2006). *Clinicians' guide to child custody evaluations*. New York, NY: Wiley.
- Ackerman, M., & Pritzl, T. (2011). Child custody evaluation practices: A20-year follow-up. *Family Court Review*, 49, 618–628. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-1617.2011.01397.x>
- Ahrons, C. (1994). *The good divorce*. New York, NY: Harper Collins.
- Ahrons, C., & Tanner, J. L. (2003). Adult children and their fathers: Relationship changes 20 years after parental divorce. *Family Relations*, 52, 340–351. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00340.x>
- Amato, P., & Gilbreth, J. (1999). Non-resident fathers and children's wellbeing: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 557–573.
- Amato, P. R., Kane, J. B., & James, S. (2011). Reconsidering the “good divorce.” *Family Relations*, 60, 511–524. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3729.2011.00666.x>
- Amato, P., & Rezac, S. (1994). Contact with non-resident parents, interparental conflict and children's behavior. *Journal of Family Issues*, 15, 191–207. <http://dx.doi.org/10.1177/0192513X94015002003>
- Barumandzadah, R., Martin-Lebrun, E., Barumandzadeh, T., & Poussin, G. (2016). The impact of parental conflict and the mitigating effect of joint custody after divorce or separation. *Journal of Divorce & Remarriage*, 57, 212–223. <http://dx.doi.org/10.1080/10502556.2016.1150150>
- Beck, M., Walsh, M., & Weston, R. (2009). Analysis of mediated agreements reporting specific types of intimate partner abuse. *Family Court Review*, 47, 401–415. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-1617.2009.01264.x>
- Beckmeyer, J., Coleman, M., & Ganong, L. (2014). Post divorce co-parenting typologies and children's adjustment. *Family Relations*, 63, 526–537. <http://dx.doi.org/10.1111/fare.12086>
- Bernet, W., Wamboldt, M. Z., & Narrow, W. E. (2016). Child affected by parental relationship distress. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 55, 571–579. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jaac.2016.04.018>
- Bersoff, D. (2013). APA's amicus briefs: Informing public policy through the courts. *American Psychological Association Monitor*, 44, 1–2.
- Bing, N., Nelson, W., III, & Wesolowski, K. (2009). Comparing the effects of amount of conflict on children's adjustment following divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 50, 159–171. <http://dx.doi.org/10.1080/10502550902717699>
- Birnbaum, R., & Fidler, B. (2010). The emergence of parallel parenting orders. *Canadian Family Law Quarterly*, 48, 111–121.
- Bjarnason, T., & Arnarrson, A. (2011). Joint physical custody and communication with parents: A cross national study of children in 36 western countries. *Journal of Comparative Family Studies*, 42, 871–890.
- Braver, S. (2014). The costs and pitfalls of individualizing decisions and Incentivizing conflict. *Family Court Review*, 44, 175–180. <http://dx.doi.org/10.1111/fcre.12079>
- Bronstein, P., Stoll, M., Clauson, J., Abrams, C., & Briones, M. (1994).

- Fathering after separation: Factors predicting children's adjustment. *Family Relations*, 43, 469–479. <http://dx.doi.org/10.2307/585380>
- Brotsky, M., Steinman, S., & Zimmelman, S. (1988). Joint custody through mediation. *Conciliation Courts Review*, 26, 53–58. <http://dx.doi.org/10.1111/j.174-1617.1988.tb01038.x>
- Buchanan, C., Maccoby, E., & Dornbusch, S. (1996). *Adolescents after divorce*. Cambridge, MA: Harvard University.
- Buehler, C., Anthony, C., Krishnamkmar, A., Stone, G., Gerard, J., & Pemberton, S. (1997). Inter-parental conflict and youth problem behaviors: A meta-analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 6, 233–247. <http://dx.doi.org/10.1023/A:1025006909538>
- Cashmore, J., & Parkinson, P. (2010). *Shared care parenting arrangements since the 2006 family law reforms*. Sydney, New South Wales, Australia: University of New South Wales Social Research Centre.
- Cashmore, J., & Parkinson, P. (2011). Parenting arrangements for young children: Messages for research. *Australian Journal of Family Law*, 25, 236–257.
- Cashmore, J., & Parkinson, P. (2014). The use and abuse of social science research evidence in children's cases. *Psychology, Public Policy, and Law*, 20, 239–250. <http://dx.doi.org/10.1037/law0000010>
- Cashmore, J., Parkinson, P., & Taylor, A. (2008). Overnight stays and children's relationships with parents after divorce. *Journal of Family Issues*, 29, 707–733. <http://dx.doi.org/10.1177/0192513X07308042>
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Cowan, C., & Cowan, P. (1999). *When partners become parents*. New York, NY: Routledge.
- Cummings, M., & Davies, P. (2010). *Marital conflict and children*. New York, NY: Guilford Press.
- DiFonzo, H. (2014). From the rule of one to shared parenting: Custody presumptions in law and policy. *Family Court Review*, 52, 213–239. <http://dx.doi.org/10.1111/fcre.12086>
- Elam, K. K., Sandler, I., Wolchik, S., & Tein, J. Y. (2016). Non-residential father-child involvement, interparental conflict and mental health of 228 NIELSEN children following divorce: A person-focused approach. *Journal of Youth and Adolescence*, 45, 581–593. <http://dx.doi.org/10.1007/s10964-015-0399-5>
- Emery, R. (2014). *Is joint custody best or worst for children?* Brisbane, Queensland, Australia: Relationships Australia Seminar Paper.
- Emery, R. (2016a, September 8). A divorce mediator answers: Can divorced parents just act like parents? *Washington Post*. Retrieved from <http://www.washingtonpost.com>
- Emery, R. (2016b). *Two homes, one childhood: A parenting plan to last a lifetime*. New York, NY: Avery.
- Emery, R., & Pruett, M. (2015, May 28). Lies, damn lies and statistics: Science, advocacy and heated family law controversies (Seminar taped recording). Association of Family and Conciliatory Courts conference, New Orleans, Louisiana.
- Fabricius, W. S. K., Diaz, P., & Braver, S. (2012). Parenting time, parent conflict, parent child relationships and children's physical health. In L.

- Drozdz & K. Kuehnle (Eds.), *Parenting plan evaluations* (pp. 188–213). New York, NY: Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/med:psych/9780199754021.003.0007>
- Fabricius, W., & Luecken, L. (2007). Post divorce living arrangements, parent conflict and physical health for children of divorce. *Journal of Family Psychology*, 21, 195–205. <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.21.2.195>
- Fabricius, W. V., & Suh, G. W. (2017). Should infants and toddlers have frequent overnight parenting time with fathers? The policy debate and new data. *Psychology, Public Policy, and Law*, 23, 68–84. <http://dx.doi.org/10.1037/law0000108>
- Fackrell, T., Hawkins, A., & Kay, N. (2011). How effective are court-affiliated divorcing parents education programs? A meta-analytic study. *Family Court Review*, 49, 107–119. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-1617.2010.01356.x>
- Fauber, R., Forehand, R., Thomas, A. M., & Wiersen, M. (1990). A mediational model of the impact of marital conflict on adolescent adjustment in intact and divorced families: The role of disrupted parenting. *Child Development*, 61, 1112–1123. <http://dx.doi.org/10.2307/1130879>
- Ferguson, C. (2009). An effect size primer: A guide for clinicians and researchers. *Professional Psychology, Research and Practice*, 40, 532–538.
- Frank, H. (2007). Young adults' relationship with parents and siblings. *Journal of Divorce & Remarriage*, 46, 105–124. http://dx.doi.org/10.1300/J087v46n03_07
- Friedman, M. (2004). The so called high conflict couple: A closer look. *American Journal of Family Therapy*, 32, 101–117. <http://dx.doi.org/10.1080/01926180490424217>
- Garrity, C., & Baris, M. (1997). *Caught in the middle: Protecting children of high conflict divorce*. New York, NY: Jossey-Bass.
- Goodman, M., Bonds, D., Sandler, I., & Braver, S. (2004). Parent psychoeducational programs and reducing the negative effects of interparental conflict following divorce. *Family Court Review*, 42, 263–279. <http://dx.doi.org/10.1177/1531244504422007>
- Gunnoe, M. L., & Braver, S. L. (2001). The effects of joint legal custody on mothers, fathers, and children controlling for factors that predispose a sole maternal versus joint legal award. *Law and Human Behavior*, 25, 25–43. <http://dx.doi.org/10.1023/A:1005687825155>
- Hardesty, J. L., Crossman, K. A., Haselschwerdt, M. L., Raffaelli, M., Ogolsky, B. G., & Johnson, M. P. (2015). Toward a standard approach to operationalizing coercive control and classifying violence types. *Journal of Marriage and Family*, 77, 833–843. <http://dx.doi.org/10.1111/jomf.12201>
- Hetherington, E. M. (1989). Coping with family transitions: Winners, losers, and survivors. *Child Development*, 60, 1–14. <http://dx.doi.org/10.2307/1131066>
- Hetherington, M., & Kelly, J. (2002). *For better or worse: Divorce reconsidered*. New York, NY: Norton.

- Hodges, R. (1991). *Interventions for children of divorce* (2nd ed.). New York, NY: Wiley and Sons.
- Hynan, D. (2015). *Child custody evaluations: New theoretical approaches and research*. Springfield, IL: Charles Thomas.
- Irving, H., & Benjamin, M. (1991). Shared and sole custody parents. In J. Folberg (Ed.), *Joint custody and shared parenting* (pp. 114–132). New York, NY: Guilford Press.
- Jaffe, P. (2014). A presumption against shared parenting for family court litigants. *Family Court Review*, 52, 187–192. <http://dx.doi.org/10.1111/fcre.12081>
- Johnston, J. (1995). Research update: Children's adjustment in sole custody compared to joint custody family and principles for custody decision making. *Family & Conciliation Courts Review*, 33, 415–425. <http://dx.doi.org/10.1111/j.174-1617.1995.tb00386.x>
- Johnston, J. (2007). Introducing perspectives in family law and social science research. *Family Court Review*, 45, 15–21. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-1617.2007.00125.x>
- Johnston, J., & Campbell, L. (1988). *Impasses of divorce: Dynamics and resolution of family conflict*. New York, NY: Free Press.
- Johnston, J. R., Kline, M., & Tschann, J. M. (1989). Ongoing postdivorce conflict: Effects on children of joint custody and frequent access. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59, 576–592. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1939-0025.1989.tb02748.x>
- Juby, J., Burdais, C., & Gratton, N. (2005). Sharing roles, sharing custody? Couples' characteristics and children's living arrangements at separation. *Journal of Marriage and Family*, 67, 157–172. <http://dx.doi.org/10.1111/j.0022-2445.2005.00012.x>
- Kaspiew, R., Gray, M., Weston, R., Moloney, L., Hand, K., & Qu, L. (2009). *Evaluation of 2006 family law reforms in Australia*. Melbourne, Victoria, Australia: Australian Institute of Family Studies.
- Kelly, J. (2014). Paternal involvement and child and adolescent adjustment after separation and divorce: Current research and implications for policy and practice. *International Family Law. Policy & Practice*, 21, 5–23.
- Kelly, J., & Johnson, J. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update. *Family Court Review*, 46, 476–499. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-1617.2008.00215.x>
- Kerns, S., & Prinz, R. (2016). Coparenting children with attention deficit disorders and disruptive behavior disorders. In L. Drozd, M. Saini, & N. Olesen (Eds.), *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court* (pp. 243–276). New York, NY: Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/med:psych/9780199396580.003.0009>
- King, V., & Heard, H. (1999). Nonresident father visitation, parental conflict and mother's satisfaction: What's best for child well-being? *Journal of Marriage and the Family*, 61, 385–396. <http://dx.doi.org/10.2307/353756>
- Kirn, W. (2012). Judith Wallerstein dies at 90. *Los Angeles Times*.
- Kline, M., Tschann, J., Johnston, J., & Wallerstein, J. (1989). Children's adjustment in joint and sole physical custody families. *Developmental Psychology*, 25, 430 – 438. <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.25.3.430>

- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family Relations*, 49, 25–44. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00025.x>
- Låftman, S. B., Bergström, M., Modin, B., & Östberg, V. (2014). Joint physical custody, turning to parents for emotional support, and subjective health: A study of adolescents in Stockholm, Sweden. *Scandinavian Journal of Public Health*, 42, 456–462. <http://dx.doi.org/10.1177/1403494814526798>
- Lamb, M. (2014). Dangers associated with the avoidance of evidence based practice. *Family Court Review*, 52, 193–197. <http://dx.doi.org/10.1111/fcre.12082>
- Lamb, M. (2016). Critical analysis of research on parenting plans and PARENTAL CONFLICT AND CHILD CUSTODY 229 children's well-being. In L. Drozd, M. Saini, & N. Olesen (Eds.), *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court* (pp. 170–202). New York, NY: Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/med:psych/9780199396580.003.0007>
- Lamb, M., Sternberg, K., & Thompson, R. (1997). The effects of divorce and custody arrangements on children's behavior. *Family & Conciliation Courts Review*, 35, 393–404. <http://dx.doi.org/10.1111/j.174-1617.1997.tb00482.x>
- Lee, M. (2002). A model of children's postdivorce behavioral adjustment in maternal- and dual-residence arrangements. *Journal of Family Issues*, 23, 671–687. <http://dx.doi.org/10.1177/0192513X02023005005>
- Lodge, J., & Alexander, M. (2010). *Views of adolescents in separated families*. Sydney, Australia: Australian Institute of Family Studies.
- Ludolph, P., & Dale, M. (2012). Attachment in child custody: An additive factor, not a determinative one. *Family Law Quarterly*, 46, 225–245.
- Luepnitz, D. (1986). A comparison of maternal, paternal and joint custody. *Journal of Divorce*, 9, 1–12. http://dx.doi.org/10.1300/J279v09n03_01
- Maccoby, E., & Mnookin, R. (1992). *Dividing the child*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mahrer, N., Sandler, I., Wolchik, S., Winslow, E., Moran, J., & Weinstock, D. (2016). How do parenting time and inter parental conflict affect the relations of quality of parenting and child well-being following divorce? In L. Drozd, M. Saini, & N. Olesen (Eds.), *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court* (pp. 63–73). New York, NY: Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/med:psych/9780199396580.003.0003>
- Markham, M., & Coleman, M. (2012). The good, the bad and the ugly: Divorced mothers experiences with coparenting. *Family Relations*, 61, 586–600. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3729.2012.00718.x>
- McIntosh, J. (2015). *A child's best interests within parental conflict*. Singapore: Family Justice Practice Forum.
- McIntosh, J., & Smyth, B. (2012). Shared time parenting: A matrix for evaluating risk. In K. Kuehnle & L. Drozd (Eds.), *Parenting plan evaluations: Research for the family court* (pp. 154–187). New York, NY: Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/med:psych/9780199754021.003.0006>
- McIntosh, J., Smyth, B., & Kelaher, M. (2013) Overnight care patterns

- following parental separation: Associations with emotion regulation in infants and young children. *Journal of Family Studies*, 19, 224–239.
- McIntosh, J., Smyth, B., & Kelaher, M. (2015). Responding to concerns about a study of infant overnight care postseparation, with comments on consensus: Reply to Warshak. *Psychology, Public Policy, and Law*, 21, 111–119. <http://dx.doi.org/10.1037/h0101018>
- McIntosh, J., Smyth, B., Kelaher, M., & Wells, Y. (2010). *Post separation parenting arrangements: Outcomes for infants and children*. Sydney, New South Wales, Australia: Attorney General's Office.
- Melli, M., & Brown, P. (2008). Exploring a new family form- the shared time family. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 22, 231–269. <http://dx.doi.org/10.1093/lawfam/ebn002>
- Meyer, G. J., Finn, S. E., Eyde, L. D., Kay, G. G., Moreland, K. L., Dies, R. R., . . . Reed, G. M. (2001). Psychological testing and psychological assessment. A review of evidence and issues. *American Psychologist*, 56, 128–165. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.56.2.128>
- Modecki, K., Hagan, M., Sandler, I., & Wolchik, S. (2015). Latent profiles of nonresidential father engagement six years after divorce predict long-term offspring outcomes. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 44, 123–136. <http://dx.doi.org/10.1080/15374416.2013.865193>
- Nielsen, L. (2011). Divorced fathers and their daughters: A review of recent research. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52, 77–93. <http://dx.doi.org/10.1080/10502556.2011.546222>
- Nielsen, L. (2013a). Shared residential custody: A recent research review (part 1). *American Journal of Family Law*, 27, 61–72.
- Nielsen, L. (2013b). Shared residential custody: A recent research review (part 2). *American Journal of Family Law*, 27, 123–137.
- Nielsen, L. (2014a). Woozles: Their role in custody law reform, parenting plans and family court. *Psychology, Public Policy, and Law*, 20, 164–180. <http://dx.doi.org/10.1037/law0000004>
- Nielsen, L. (2014b). Parenting plans for infants, toddlers and preschoolers. *Journal of Divorce and Remarriage*, 55, 315–333.
- Nielsen, L. (2014c). Shared physical custody: Summary of 40 studies on outcomes for children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55, 613–635. <http://dx.doi.org/10.1080/10502556.2014.965578>
- Nielsen, L. (2015a). Pop goes the woozle: Being misled by data related to child custody and parenting plans. *Journal of Divorce & Remarriage*, 56, 595–633. <http://dx.doi.org/10.1080/10502556.2015.1092349>
- Nielsen, L. (2015b). Shared physical custody: Does it benefit children? *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers*, 28, 79–139.
- Pearson, J., & Thoennes, N. (1990). Custody after divorce: Demographic and attitudinal patterns. *American Journal of Orthopsychiatry*, 66, 233–249. <http://dx.doi.org/10.1037/h0079166>
- Pruett, M., & DiFonzo, H. (2014). Closing the gap: Research, policy, practice and shared parenting. *Family Court Review*, 52, 152–174. <http://dx.doi.org/10.1111/fcre.12078>
- Pruett, M., Ebling, R., & Insabella, G. (2004). Critical aspects of parenting plans for young children. *Family Court Review*, 42, 39–59. <http://dx.doi.org/10.1177/1531244504421004>

- Pruett, M. K., Williams, T. Y., Insabella, G., & Little, T. D. (2003). Family and legal indicators of child adjustment to divorce among families with young children. *Journal of Family Psychology*, 17, 169–180. <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.17.2.169>
- Putz, J., Ballard, R., Arany, J., Applegate, A., & Holtzworth-Munroe, A. (2012). Comparing the mediation agreements of families with and without a history of intimate partner violence. *Family Court Review*, 50, 413–428. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-1617.2012.01457.x>
- Ramsey, S., & Kelly, R. (2006). Assessing social science studies: Eleven tips for judges and lawyers. *Family Law Quarterly*, 40, 367–380.
- Rhoades, K. A. (2008). Children's responses to interparental conflict: A meta-analysis of their associations with child adjustment. *Child Development*, 79, 1942–1956. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8624.2008.01235.x>
- Rossi, F., Holtzworth-Munroe, A., & Rudd, B. (2016). Intimate partner violence and child custody. In L. Drozd, M. Saini, & N. Olesen (Eds.), *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court* (pp. 346–373). New York, NY: Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/med:psych/9780199396580.003.0012>
- Sales, B. (1995). Editorial. *Psychology, Public Policy, and Law*, 1, 243–245. <http://dx.doi.org/10.1037/h0092729>
- Sandler, I., Miles, J., Cookston, J., & Braver, S. (2008). Effects of mother and father parenting on children's mental health in high and low conflict divorces. *Family Court Review*, 46, 282–296. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-1617.2008.00201.x>
- Sandler, I. N., Wheeler, L. A., & Braver, S. L. (2013). Relations of parenting quality, interparental conflict, and overnights with mental health problems of children in divorcing families with high legal conflict. *Journal of Family Psychology*, 27, 915–924. <http://dx.doi.org/10.1037/a0034449>
- Schrodt, P., & Ledbetter, A. (2012). Parental confirmation as a mitigator of feeling caught and family satisfaction. *Personal Relationships*, 19, 146–161. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-6811.2010.01345.x>
- Shaffer, M. (2007). Joint custody, parental conflict and children's adjustment to divorce. *Canadian Family Law Quarterly*, 26, 285–314.
- Shiller, V. M. (1986). Joint versus maternal custody for families with latency age boys: Parent characteristics and child adjustment. *American Journal of Orthopsychiatry*, 56, 486–489. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1939-0025.1986.tb03481.x> 230 NIELSEN
- Shimkowski, J., & Schrodt, P. (2012). Coparental communication as a mediator of conflict and young adult children's mental well-being. *Communication Monographs*, 79, 48–71. <http://dx.doi.org/10.1080/03637751.2011.646492>
- Sigal, A., Sandler, I., Wolchik, S., & Braver, S. (2011). Do parent education programs promote healthy post-divorce parenting? Critical distinctions and a review of the evidence. *Family Court Review*, 49, 120–139. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-1617.2010.01357.x>
- Smyth, B., McIntosh, J., Emery, R., & Howarth, S. (2016). Shared time parenting: Evaluating the evidence of risks and benefits for children. In L. Drozd, M. Saini, & J. Olesen (Eds.), *Parenting plan evaluations:*

- Applied research for the family court* (pp. 118–169). New York, NY: Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/med:psych/9780199396580.003.0006>
- Sobolewski, J., & King, V. (2005). The importance of the coparental relationship for nonresident fathers' ties to children. *Journal of Marriage and Family*, 67, 1196–1212. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2005.00210.x>
- Sodermans, A., Matthijs, K., & Swicegood, G. (2013). Characteristics of joint physical custody families in Flanders. *Demographic Research*, 28, 821–848. <http://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2013.28.29>
- Spruijt, E., & Duindam, V. (2010). Joint physical custody in the Netherlands and the well being of children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51, 65–82. <http://dx.doi.org/10.1080/10502550903423362>
- Stahl, P. (1999). *Complex issues in child custody evaluations*. London, UK: Sage.
- Steinman, S. (1981). The experience of children in a joint-custody arrangement:
A report of a study. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51, 403–414. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1939-0025.1981.tb01389.x>
- Trenneff, C. (2014). *Old and new solutions in high conflict custody cases*. Southampton, Bermuda: American Bar Association.
- Turunen, J. (2014). *Shared physical custody and children's experience of stress*. Stockholm, Sweden: Stockholm University Demography Unit.
- Wallerstein, J., Lewis, J., & Blakeslee, S. (2000). *The unexpected legacy of divorce: The 25 year landmark study*. New York, NY: Hyperion.
- Warshak, R. A. (2003). Amici Curiae on behalf of LaMusga children. *Marriage of LaMusga*, 88, p.3d81. Available at <http://www.warshak.com>
- Warshak, R. (2014). Social science and parenting plans for young children: With the endorsement of the researchers and practitioners listed in the Appendix. *Psychology, Public Policy, and Law*, 20, 46–67. <http://dx.doi.org/10.1037/law0000005>
- Wolman, R., & Taylor, K. (1991). Psychological effects of custody disputes on children. *Behavioral Sciences & the Law*, 9, 399–417. <http://dx.doi.org/10.1002/bsl.2370090405>

Received July 9, 2016

Revision received October 17, 2016

Accepted October 19, 2016 !

